TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

RUSYA'NIN HİBRİD SAVAŞ ANLAYIŞI: UKRAYNA ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

İbragim SHAKHBAZOV

Ankara- 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

RUSYA'NIN HİBRİD SAVAŞ ANLAYIŞI: UKRAYNA ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

İbragim SHAKHBAZOV

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Erel TELLAL

Ankara- 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

İbragim SHAKHBAZOV

RUSYA'NIN HİBRİD SAVAŞ ANLAYIŞI: UKRAYNA ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Erel TELLAL

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Erel Tellal	E. Tellal
Prof. Dr. Sinan ÖZEN	
Doç. Dr. Burak TAMÇALIŞ	

Tez Sınavı Tarihi.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(… /… /20…)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

İbrahim Shakhbaza

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ **1**

I. RUSYA ÖRNEĞİNDE YENİ NESİL SAVAŞ ANLAYIŞI OLARAK HİBRİD SAVAŞ KONSEPTİ. **6**

1.1. Hibrid Savaş: Kavramın Ortaya Çıkış Süreci 6

1.2. Kuramsal Açıdan Hibrid Savaş 13

1.3. Hibrid Savaşın Özellikleri 19

II. RUSYA'NIN HİBRİD SAVAŞ YETENEĞİ VE POTANSİYELİ **30**

2.1. Rus Bilimsel Çalışmalarında Hibrid Savaş Kavramı 30

2.2. Rus İç ve Dış Siyasetinde Hibrid Savaş Olgusu 39

2.3. Rusya'nın Enformasyon Savaş Geleneği 50

2.4. Rus Propagandasının Yenilenme Süreci 59

III. UKRAYNA KRİZİ VE RUS HİBRİD SAVAŞI **62**

3.1. Ukrayna'nın Jeo-Stratejik Önemi 62

3.2. 2014 Ukrayna Krizi 68

3.3. Ukrayna Krizinin Arka Planı 70

3.4. Ukrayna Krizinde Rus Hibrid Savaşı 75

3.5. Ukrayna Savaşında Propaganda Yöntemleri 83

SONUÇ **89**

KAYNAKÇA **93**

ÖZET **109**

ABSTRACT **110**

KISALTMALAR

AB- Avrupa Birliği

ABD- Amerika Birleişik Devletleri

AEB- Avrasya Ekonomik Birliği

AGİT- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

BDT- Bağımsız Devletler Topluluğu

BMGK- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BRICS- Brezil, Russia, Indıia, China and South Africa

CIA- Central Intelligence Agency (Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı)

DNR- Donetskaya Narodnaya Respublika (Donetsk Halk Cumhuriyeti)

GSMH- Gayri Safi Milli Hasıla

GTS- Gazotransportnaya Sİstema (Ukrayna Gaz nakliye Sistemi)

GUAM- Gürcistan, Ukrayna, Azerbycan, Moldova

IŞİD- Irak Şam İslam Devleti

KGAÖ- Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü

KGB- Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Devlet Güvenlik Komtesi)

LNR- Luganskaya Narodnaya Respublika (Lugansk Halk Cumhuriyeti)

NATO- North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)

RF- Rossiyskaya Federatsiya (Rusya Federasyonu)

RIA- Rossiyskoe Informatsionnoye Agenstvo (Rusya Haber Ajansı)

RISI- Rossiyskiy Institut Strategiçeskih Issledovaniy (Rusya Stratejik Araştırmalar Enstitüsü)

ROSSTAT- Federalnaya Slujba Gosudarstvennoy Statistiki (Rusya Federal İstatistik Komitesi)

RT- Rusya Today

SSCB- Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŞIÖ- Şangay İşbirliği Örgütü (Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva)

GİRİŞ

Savaş olgusu, insanlık tarihi boyunca insanların ya da devletlerin birbirine karşı yürüttüğü üstünlük kurma, çıkar elde etme ya da savunma mücadelesinin vazgeçilmez araçlarından biri olarak varlığını ve önemini korumuştur. Savaşın vazgeçilmez unsuru olan insan da, doğası gereğince tarihsel süreç içerisinde sürekli mücadele etmek durumunda kalmıştır. Ontolojik güvenlik kaygısı insanlara sürekli korunma ve savunma ihtiyacını hissettirmiştir. Bu bakımdan, insanoğlu kendisini güvende hissetmek için savaş yöntemlerini sürekli geliştirme ihtiyacı duymuştur.[1]

Savaşın tarihsel sürecinde, savaşan taraflar birbirlerine karşı "düzenli" kuvvetlerin yanı sıra çoğu durumlarda gayri nizami (düzenli olmayan) kuvvetleri de kullanmış, aldatma ve şok etkisi yaratacak yeni taktikler uygulamış ve daha önce bilinmeyen silahlara başvurmuşlardır. Günümüzde, değişen koşullarla birlikte, kullanılan silah türleri gelişim göstermiş ve buna bağlı olarak "konvansiyonel", "biyolojik", "kimyasal", "asimetrik", "hibrid", "total", "sivil", "küresel", "siber", "nükleer" savaşlar gibi yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Artık en iyi tüfeklere, toplara değil; en iyi *hackerlere, hassas güdüm kitlerine, insansız hava araçlarına ve bilgi teknolojilerine* sahip olan taraflar üstünlük sağlamaktadırlar.

Özellikle I. ve II. Dünya Savaşlarının acı deneyimi ışığında savaşın kanlı ve acımasız yüzü görülmüş olup, savaş anlayışı devletler tarafından yeniden gözden geçirilmiş ve değişime uğratılmıştır. I. ve II. Dünya Savaşlarında en çok kayıp veren devletlerden biri olan Rusya ile aynı savaşlardan neredeyse kayıpsız ve galip olarak çıkan ABD, savaş ve onu yürütme yöntemleri üzerine yeni çalışmalar yapma ihtiyacı duymuştur. Uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla birlikte

[1] Bilgehan Emeklier, "Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", Harp Akademileri Komutanlığı, **Stratejik Araştırmalar Enstitüsü**, Ulusal ve Uluslararası İlişkiler Doktora Tezi, s. 104-120.

birbirine düşman olarak beliren SSCB öncülüğündeki Doğu ile ABD öncülüğündeki Batı Bloğu çetin bir mücadele içerisine girmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan ağır kayıplar vererek çıkan ve yeni bir savaşa girmeyi göze alamayacak durumda olan SSCB, ABD öncülüğündeki Batı Bloğuna karşı duyduğu haklı güvenlik kaygısı nedeniyle kendisi için nükleer bir tehdit oluşturan ABD'ye karşı ulusal güvenliğini sağlama adına yeni mücadele yöntemleri geliştirmek zorunda kalmıştır. Dahası, II. Dünya Savaşı sonrası kendi çıkarları eksenli kurmaya çalıştığı yeni uluslararası düzendeki hegemonyasını pekiştirmek amacıyla ABD yeni etki ve baskı araçları geliştirmiştir. Devletlerin ikinci vuruş yeteneğine[2] erişmeleri de bu durumu pekiştirmiş ve geleneksel konvansiyonel savaş araçları deyim yerindeyse tarihin tozlu sayfalarında yerlerini almışlardır.

1980'lerden sonra küreselleşmenin ivme kazanması ve devletlerarası siyasi ve ekonomik etkileşimin artmasıyla beraber, devletlerin birbirlerine karşı kullandıkları baskı araçları da evrime uğramış ve gelişmiştir. Bu bağlamda devletlerin siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan karşılıklı bağlılık ve bağımlılıklarının artması yeni ya da yenilenmiş baskı araçlarını da beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede, çalışmamızın ana konusu olan *hibrid savaş* konseptinin içerdiği ekonomik, siyasi, kültürel ve medya araçları devletlerin birbirine karşı kullandığı yegâne güce dönüşmüştür.

Hibrid savaş konsepti, 21. yüzyılda değişen savaşın yeni yüzünü yansıtmaktadır. Her ne kadar *hibrid savaş* kavramının kendisi yeni olsa da, içeriği itibariyle kökenini daha eski tarihlere dayandırmak mümkündür. Bununla birlikte, eskiden konvansiyonel güç savaşın vazgeçilmez unsuru iken, günümüzde onun yerini ekonomik, siyasi, kültürel ve propaganda araçlarının aldığını ve konvansiyonel gücün sadece savunma gücü rolünü üstlendiğini söylememiz mümkündür.

[2] İkinci Vuruş Yeteneği- Bir devletin, saldırganın ilk vuruşundan sonra oluşacak "aşınmadan" artakalan bir gücü elinde bulundurması ve bir karşı darbe ile saldırganın kentlerine, halkına, ekonomisine "dayanılmaz" zararlar verebilmesi ve dolayısıyla nükleer stratejide caydırıcı olabilmenin önkoşullarından biridir. (Bkz. Bemard Brodie, War and Politics, London, Pearson, 1974, s. 125).

Hibrid savaş, savaşanların her türlü şiddet ve suç eylemiyle beraber, medyanın ve bilgi akışının da "silah" olarak kullanılabileceğini öngörmektedir. Taraflar, birbirleriyle sadece sahada çatışmazlar; aynı zamanda, hedef kitlelerinin "kalpleri ve zihinlerini kazanmak" için de her türlü gayreti göstermektedirler. Sadece sıcak çatışmanın yaşandığı yerlerdeki halklar değil, aynı zamanda uluslararası aktörler ve kamuoyu da, *hibrid savaştaki* hedef kitlelerden biridir. Diğer bir deyişle, askeri üstünlük elde etmek kadar, "manevi güç ve zafer" kazanmak için de gerçekleştirilen "algıları yönetme" çatışmasından da bahsedilebilir.[3]

Nitekim *hibrid savaş* söyleminin Rusya'da giderek büyüyen bir ilgiye mazhar olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Bu doğrultuda Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Danışmanı Vladislav Surkov ile Genelkurmay Başkanı Valeriy Gerasimov'un konuya dair yaklaşımları dikkate değerdir. Özellikle General Gerasimov tarafından yayımlanan makaleler ve dile getirilen söylemleri *hibrid savaşın* Rus devleti düzeyinde ne kadar ciddiye alındığını göstermesi bakımından önemlidir.

Buradan hareketle, çalışmamızın birinci bölümünde akademik camiada yer edinmiş bilimsel çalışmalardan yararlanarak savaş kavramı, savaşın tarihsel gelişim süreci irdelenmeye gayret edilmiştir. Bu minvalde, savaş kavramını teorik bir çerçeveye oturtan Prusyalı General Carl von Clausewitz ve yeni nesil savaşlarla ilgili entelektüel çalışmalarıyla bilinen ve savaş literatürüne büyük katkı sunmuş Rusyalı savaş uzmanları Mesner ve İsserson gibi teorisyenlerin eserlerine genişçe yer verilmiştir. Bölümün ilerleyen kısımlarında ise *hibrid savaş* kavramsal açıdan realizm kuramıyla birlikte ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda *hibrid savaş* anlayışının içeriği ve özellikleri işlenmiştir. Konvansiyonel savaşla karşılaştırılarak yeni tip savaş konseptinin avantajlarına ve dezavantajlarına değinilmiştir.

[3] Vladimir Slipçenko, **Voynı Şestogo Pokoleniya**. **Orujiye i Voyennoye İskustvo Buduşego**, Moskova, İzdatelstvo Veçe, 2002, s. 50-56.

İkinci bölümde çalışmamıza konu olan *hibrid savaş* konseptinin Rusça ve İngilizce literatürdeki yansımaları araştırılmıştır. *Hibrid savaş* üzerine Batılı ve Rus uzmanlarca kaleme alınan kayda değer çalışmalar irdelenerek kavramın çağdaş boyutu ortaya konulmak istenmiştir. Özellikle Ukrayna kriziyle birlikte uluslararası kamuoyunda sıkça tartışılan bir kavram haline gelen *hibird savaş* günümüzde uzmanların ilgi odağı olmuştur. Bu anlamda Rusça literatür kapsamında yapılan araştırmalar sonucunda alanın gelişmişlik düzeyine dair elde edilen güncel bilgiler paylaşılmıştır. Bilhassa son yıllarda üst düzey devlet yetkililerin ve uzmanların yer aldığı yuvarlak masa toplantılarının sıklaşmasına ve buralarda *hibrid savaşa* ilişkin yeni stratejilerin geliştirilmesine çalıştığına dikkat çekilmiştir.

Son olarak bu bölümde *hibrid savaş* konseptinin en önemli unsuru olan ve Ukrayna krizinde yoğun bir şekilde kullanılan propagandanın önemine değinilmiştir. Propaganda kavramının kökeni eskiye dayanmasına karşın son yıllarda bu alanda yaşanılan evrim ve yeni gelişmelerin *hibrid savaşa* etkileri ele alınmıştır. Eskiden ayrı düşük yoğunlukta kullanılan propaganda teknoloji çağında devletler tarafından tam anlamıyla bir silaha dönüştürülmüş, geliştirilmiş ve yaygın bir şekilde kullanılır olmuştur. İnsan unsuruna doğrudan ve hızlıca etki edebilme imkânı sağlayan kitle iletişim araçları sıradan haberleşme aracı olmaktan çıkmış ve etki ve baskı yaratma aracına dönüşmüştür. Bu nedenle propagandanın tarihsel gelişim sürecine yer verilerek Rusya'nın bu alandaki potansiyeli ve birikimi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Rusya'nın *hibrid savaş* konseptinin en somut uygulama örneği olarak kabul edilen Ukrayna Krizi ele alınmış ve Kremlin tarafından bu krizde yürürlüğe konan strateji ve politikaların söz konusu konsept ekseninde açıklığa kavuşturulması amaçlanmıştır. Ukrayna krizi bağlamında taraflar arasında yürütülen enformasyon savaşları ve algı operasyonları mercek altına alınmaya çalışılmıştır.

Öncelikle Ukrayna'nın uluslararası sistemdeki yeri, jeopolitik konumu ve önemi anlatılmaya çalışılarak Rusya ve diğer aktörlerin tutumları irdelenmiştir. Ortak tarihsel arka plana ve köklü akrabalık ilişkilerine rağmen Rusya ile Ukrayna arasında meydana gelen böylesi derin bir krizin muhtemel nedenlerine yanıt aranmıştır. Bu noktada krizin arka planında yatan temel nedenin Rusya ve ABD arasındaki jeopolitik savaşın olduğu tezi işlenmiş ve Ukrayna üzerinden bu iki aktör arasında üstü örtülü bir güç mücadelesi yaşandığına dikkat çekilerek bu durum *hibrid savaş* konseptiyle özdeştirilmeye çalışılmıştır. Son yıllarda uluslararası kamuoyunda çok fazla tartışma konusu olan *Russia Today* ve *Sputnik* gibi Rus medya araçlarının kuruluş amaçları ve devlet desteğinden söz edilmiştir. Zira Rusya 2008 yılındaki Gürcistan müdahalesinden sonra medya araçlarının önemini ve Batı'nın bu alandaki üstünlüğünü net bir şekilde görebilmiş ve bu konuda çalışmalarına hız vermiştir. Uluslararası rekabet kabiliyeti elde edebilecek bir medya platformu kurulmuş ve ciddi bir devlet desteğiyle finanse edilmiştir.

Rusya'nın Ukrayna'daki rolü, yürüttüğü üstü örtülü mücadelesi, yerli halka insani yardım adı altında silah ve mühimmat desteği, hatta kimlik bilgilerinin olmadığı üniformalı askerler sevk etmesi gibi uygulamaları Rus *hibrid savaş* konseptinin somut örnekleri olarak sunulmuştur.

I. RUSYA ÖRNEĞİNDE YENİ NESİL SAVAŞ ANLAYIŞI OLARAK HİBRİD SAVAŞ KONSEPTİ.

1.1. Hibrid Savaş: Kavramın Ortaya Çıkış Süreci

Prusyalı General Carl von Clausewitz'in 1832 yılında yayınlanan "Savaş Üzerine" (*Vom Kriege*) adlı eseri, savaşın amacı ve yöntemi üzerine teorik bir anlayış geliştirmiştir. Kuramsal olarak savaş, Soğuk Savaş'tan sonra "yeni savaşlar" kavramı tartışılmaya başlayana kadar Clausewitzci yaklaşımla analiz edilmiştir. Zafer elde etmek için halk, ordu ve hükümet arasında bir denge olması gerektiğini söyleyen Clausewitz savaşı rasyonel bir politika aracı olarak görüp, onu, diplomasi veya ekonomik yaptırımlar kadar doğal saymıştır.[4] Prusyalı Generale göre savaş, siyasetin farklı bir uzantısı olarak karşı tarafa istekleri yaptırma sanatı ve pazarlığın acımasız yüzüdür.[5]

Savaş olgusu üzerine en fazla atıf yapılan kuramcılardan olan Clausewitz "Savaş Üzerine" adlı eserinde bütün savaşları aynı "nesnel" niteliğe sahip, sadece siyasetin veya diplomasinin başka yöntemlerle devamı olarak değerlendirmiştir.[6] Savaş, başka yollarla ulaşılamayan hedeflerin şiddete başvurularak elde edilmesi yöntemidir ve esas olan getirdiği siyasi sonuçtur. Clausewitz, Napolyon Savaşları'nı teorik bir çerçeveye oturtup, ilerleyen dönemlerde savaş olgusunun daha politik bir boyut kazanmasını sağlamıştır. Bu anlamda Soğuk Savaş sonrası döneme kadar ana aktörü devlet olan ve "devletlerarası" meydana gelen savaş teorileri Clausewitz'in mirası olmuştur. Clausewitz sonrası dönemde dünya iki büyük savaş görmüş, ayrıca tarihe "Soğuk Savaş" (Cold War) olarak geçen yeni tip bir mücadeleye de sahne olmuştur. Tüm bu savaşlarla birlikte kavramın içeriği gelişmiş ve yeni türevleri ortaya çıkmıştır.

---

[4] Haldun Yalçınkaya, **Savaş Uluslararası İlişkilere Giriş**, edit. Şaban Kardaş ve Ali Balcı, İstanbul, Küre Yayınları, 2014, s. 276.
[5] Michael Sheehan, "Military Security", **Contemporary Security Studies**, Eds. Alan Collins, Oxford, Oxford University Press, 2015, s. 152.
[6] Carl Von Clausewitz, **Savaş Üzerine**, Çev. Selma Koçak, İstanbul, Doruk Yayınları, 2015, s. 234.

Hibrid savaş kavramı yeni olmakla beraber amacı ve içeriği itibariyle çok eski tarihlerden bu yana devletler tarafından uygulanan bir savaş biçimidir.[7] Ancak, eskiden *hibrid savaşın* kapsadığı çoğu yöntemler geleneksel veya konvansiyonel savaştan ayrı düşünülemezdi. Bir başka ifadeyle, devletlerin temel dayanağı askeri güçtü. Örneğin, I. ve II. Dünya Savaşlarında insanların psikolojik durumunu, ruh halini, düşüncelerini ve algılarını etkilemek amacıyla devletlerce yürütülen propaganda, *hibrid savaşların* vazgeçilmez özelliklerindendir.[8]

Tarihsel açıdan hibrid savaşın bugünkü biçiminin altyapısını oluşturan yeni tip savaşlara ilk dikkat çeken uzmanların başında 1940 yılında yayımlanan "Novıye Formı Borbı"[9] (Yeni Mücadele Şekilleri) başlıklı eserin yazarı, Sovyet Albayi Georgiy Samoyloviç İsserson (Георгий Самойлович Иссерсон) ile 1970 yılında yayımlanan "Vsemirnaya Myatejvoyna" (Küresel İsyan Savaşı) başlıklı eserin yazarı, Çarlık Rusya'sı Albayı Yevgeniy Eduardoviç Messner (Евгений Эдуардович Месснер) gelmektedir.

1898 yılında Çarlık Rusya'sının başkenti St. Petersburg'da dünyaya gelen İsserson, 1917 Bolşevik Devrimi'ne katılmış ve ardından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB: Soyuz Sovetskih Sotsialistiçeskih Respublik) Halk Savunma Komiserliği'nde (Narodnıy Komissariat Oboronı SSSR) görev almıştır. II. Dünya Savaşı arifesinde 10 Haziran 1941 tarihinde Moskova'da tutuklanmış ve 1 yıllık yargılama süresi sonucunda 10 yıl çalışma kampı, 5 yıl da sürgün cezası olmak üzere toplam 15 yıl hüküm giymiştir. Buna karşın 1955 yılında "iade-i itibar" yapılarak Albay rütbesinde emekli edilmiştir. II. Dünya Savaşı öncesinde 1930'larda Sovyetler Birliği

[7] Yuriy Fedorov, "Hybrid War A La Russe", Center for Army, Kiev, Conversion and Disarmament Studies, 2016, s. 67.
[8] İbrahim Uğur Erkış, M. Erhan Summak, "Propaganda ve Dış Politika", **Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Selçük Üniversitesi, C. 14, S. 1, 2011, s. 293-308.
[9] G. S. İsserson, **Novıye Formı Borbı**, Moskova, İzdatelstvo Voengiz, 1940, s. 24- 40.

tarafından geliştirilen "Derin Operasyon"[10] (Teoriya Glubokoy Operatsii) teorisinin kurucularından biri olmuştur. Ayrıca, 1938 yılında İsserson yeni askeri harekat geliştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunan SSCB Genelkurmay Akademisi'nin Operasyonel Sanat Anabilim Dalında (Akademia Generalnogo Ştaba SSSR Kafedra Operatsionnogo İskustva) Başkanlık yapmıştır. O zamanlar Sovyet Genelkurmay'ında önemli bir konumda bulunan İsserson, ordunun ve ülke savunma yeteneğinin profesyonel gelişimi kapsamında stratejik çalışmaların içinde yer almıştır. Bu çalışmalardan esinlenerek İsserson gelecek nesil yeni tip savaşlar üzerine "Novıye Formı Borbı" adlı eseri başta olmak üzere önemli eserlere imza atmıştır.

Ünlü Rus askeri teorisyeni Messner de Ukrayna'nın Kherson bölgesinde 1891 yılında dünyaya gelmiştir. Bolşevik Devrimi sonrasında Rusya'yı terk etmek zorunda kalan Messner hayatı boyunca farklı ülkelerde yaşamış ve 1974 yılında Arjantin'de hayata gözlerini yummuştur. Yaşamı boyunca onlarca kitap, yüzlerce makale kaleme alan Messner'in çalışmaları arasında kendisi tarafından geliştirilen "isyan savaşı" (Myatejvoyna) konseptinin kuşkusuz ayrıcalıklı bir yeri vardır. Söz konusu çalışmasında "geçmiş savaşlarda toprakların ele geçirilmesi önemli sayılırdı, geleceğin savaşlarında ise hedef ülkedeki insanların ruhlarının ele geçirilmesi önem kazanacaktır" diyen[11] Messner'e göre artık geleneksel savaş konseptinin sonuna gelinmiştir. Messner bu yargısını şu tezle savunmuştur:[12]

> "*Bir zamanlar savaşlar iki boyutlu gerçekleşirdi; karada ve denizde. Daha sonra üçüncü boyuta geçildi; hava savaşları. Şimdi ise en önemlisi olan dördüncü boyut uygulamadadır; savaşan tarafların psikolojisi".*

[10] Teoriya Glubokoy Operatsii- Sovyetler Birliği tarafından 1930 yıllarında askeri teorisyenlerce geliştirilen düşmanın cephe gerisine yönelik uçak, tank, kara ve hava güçlerinin eşzamanlı saldırısı teorisidir. Bkz. Isserson, G. S. "Razvitie Teorii Sovetskogo Operativnogo İskusstva v 30-e Gody, **Voenno- İstoricheskij Zhurnal**, S. 1, 1965, s. 3–17.
[11] Evgeniy Messner, **Vsemirnaya Myatejvoyna**, Moskova, İzdatelstvo Kuçkovoye Pole, 2004, s. 34.
[12] İbid, s. 35.

Zira Amerikalılar Vietnam Savaşı'nı öncelikle zihinlerde kaybetmiştir, savaş alanında değil."

SSCB Kamu Güvenliği Teşkilatı'ndan (KGB: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti) emekli olan Albay İgor Nikolayeviç Panarin tarafından 2016 yılında yayımlanan "Gibridnaya Voyna Protiv Rossii: 1816-2016" (Rusya'ya Karşı Hibrid Savaş: 1816-2016) başlıklı kitabında ise Rusya'ya karşı yürütülen *hibrid savaşın* kökenini 1815 yılında Batı ülkeleri arasında Çarlık Rusya aleyhinde imzalanan gizli anlaşmaya dayandırmaktadır. Napolyon Fransa'sının 1814 yılındaki yenilgisinden sonra Rusya İmparatoru I. Aleksandr ülkesini daha da güçlendirmek ve Avrupa'da yeni güç dengeleri oluşturmak için Lehistan'ı "Polonya Çarlığı" olarak Rusya İmparatorluğu topraklarına dâhil etmek istemiştir. Ancak Rusya'nın güçlenmesini istemeyen Büyük Britanya, Fransa ve Avusturya arasında 1815'te Viyana Kongresi esnasında Rusya İmparatorluğu'na karşı gizli bir ittifak kurulmuştur.[13] Panarin'e göre Rusya'nın tarihi düşmanı Büyük Britanya'nın inisiyatifiyle sağlanan bu gizli anlaşma Rusya'ya karşı *hibrid savaşın* başlangıcıdır.[14]

Buradan hareketle günümüz koşullarında devletlerarasında yaşanan mücadele biçiminin, İsserson ve Messner tarafından tespit edilip, geliştirilen "gelecek nesil yeni savaş" türünü yansıttığını ileri sürmek mümkündür. Pekiyi son yıllarda ülkeler arası güç mücadelelerine atfen bu yeni tip savaşı açıklamak için artık sıkça kullanılan "hibrid savaş" nedir? Burada hemen belirtmek gerekir ki *hibrid savaşın* uluslararası hukuk nezdinde tüm devletler tarafından kabul görmüş ve uzlaşılmış bir tanımı henüz bulunmamaktadır. Türkçe sözcük karşılığı "melez" olan[15] *hibrid* kavramı konu bağlamında hedef ülkeye yönelik aynı anda birkaç baskı türünü (enformasyon,

[13] İ.N. Panarin, **Gibridnaya Voyna Protiv Rossii 1816-2016**, Moskova, İzdatelstvo Goryaçaya Liniya Telekom, 2016, s. 5-10.
[14] İbid.
[15] Türkçe Bilgi, ""Hybryd" Sözcüğünün Türkçe Karşılığı", https://www.turkcebilgi.com/hybrid, [05.09.2016].

ideolojik, kültürel ve ekonomik vb.) ifade etmektedir. Askeri güç kullanımı da *hibrid savaşın* bu bileşenleri arasında yer alır, fakat sadece bir aşamasını temsil eder.[16] Salt kavramsal yönünden yola çıkarak *hibrid savaşı*, bir ülke tarafından ulusal çıkarları doğrultusunda başka ülkeye (Gosudarstvo Jertva)[17] karşı yürütülen ekonomik, diplomatik, enformasyon ve kısmen askeri baskı türlerinin karışımı olarak tanımlanabilir.[18] Daha geniş bir ifadeyle, bir ülke tarafından bu baskı araçlarının veya savaş tekniklerinin başka bir devlete ya da aynı anda birkaç devlete karşı sistematik bir şekilde uygulaması olarak açıklamak mümkündür.[19]

Hibrid savaşın yeni bir tür olarak değerlendirilmesinin temelinde geçmişte farklı biçimlerde uygulanan bu baskı tekniklerini profesyonel düzeyde harmanlayarak merkezi bir savaş stratejisi haline getirilmesi yatmaktadır. Ayrıca devletlere, yürüttükleri savaşın meşruluğu konusunda kendi halkı nezdinde kamuoyu desteği sağlayan algı yönetimi özelliği de sağlamaktadır.[20] *Hibrid savaş* aslında Soğuk Savaş döneminde de Batı Bloğu ile Doğu Bloğu arasında yoğun bir şekilde sürdürülmekte idi. Devletlerin birbirine karşı farklı baskı araçları kullanmaları, bilhassa propaganda araçları vasıtasıyla karşı blok ülkelerini etkileme çabaları *hibrid savaş* unsurlarındandır.[21] Ancak, daha önce de belirtildiği üzere, *hibrid savaş* unsurları ayrı ayrı çok önceden kullanılsa da günümüzde bu unsurlar iyi bir şekilde analiz edilmiş, çıkarımlar yapılmış ve hepsini bir arada

[16] İ. N. Panarin, 2016, s. 3-6.
[17] Gosudarstvo Jertva- Türkçede "Kurban Devlet" olarak karşılığını bulan ve kendisine karşı askeri, siyasi, ekonomik, enformasyon, ideolojik vb. faaliyetlerin yürütüldüğü devlet anlamına gelir.
[18] Frank Hoffmann, "On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs Hybrid Threats", War on The Rocks, 28 July 2014, http://warontherocks.com/2014/07/on-not-sonew-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/, [10.09.2016].
[19] Frank Hoffman, James N. Mattis, "Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars", Naval Enstitute, 2007, s. 1-2, http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf , [09.09.2016].
[20] Oktay Bingöl, "Hibrid Savaş, Rusya ve Türkiye", **Merkez Strateji Enstitüsü**, 29.11.2015, s. 1-4, http://merkezstrateji.com/wp-content/uploads/2015/11/151129_BN005_Hibrid-Sava%C5%9F-Rusya_s2.pdf, [10.09.2016].
[21] Anthony Pratkanis, Elliot Aronson, **Propaganda Çağı/İknanın Gündelik Kullanımı ve Suistimali,** İst anbul, Paradigma Yayınevi, 2008, s. 8.

birleştiren profesyonel bir baskı aracına dönüştürülmüştür.[22] Savaş olgusunun bu değişimi yaşamasında hiç kuşkusuz nükleer silahların gelişmesiyle beraber devletlerin birbirine karşı giriştikleri geleneksel konvansiyonel savaşların cazip olmaktan çıkmasının yadsınamaz bir rolü vardır. Nükleer güçlerin ikinci vuruş yeteneğini[23] elde etmeleriyle beraber hiçbir devlet kendi ülkesinin de yok olması pahasına başka bir nükleer güce saldırmayı kolay kolay göze alamamaktadır. Bu itibarla, dolaylı yollarla baskı araçları oluşturmak ve başka bir devlete karşı düzenli veya düzensiz bir şekilde *hibrid savaş* stratejisini uygulamak saldıran devlet için daha güvenilir bir hale gelmiştir.

Günümüzde "hibrid savaş ve tehdidi" bilimsel çalışmalara ek olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nün (NATO) bazı resmi belgelerine de girmiş durumdadır. Örneğin, 2010 tarihli ve "NATO's Bi-Strategic Command Capstone Concept" (NATO Bi-Stratejik Komutanlığı Kaptan Konsepti) başlıklı belgede *hibrid savaş*, kendi amaçları doğrultusunda ve eşgüdüm halinde geleneksel ve geleneksel olmayan araçları kullanma yeteneğine sahip düşman tarafından yaratılan tehditler olarak değerlendirilmiştir.[24] 2014 yılının Eylül ayında İskoçya'da düzenlenen NATO Zirvesi'nde kabul edilen Sonuç Bildirgesi'nin 13. maddesinde ilk defa İttifak'ın üst düzeyde yeni tip savaşlara karşı hazır hale gelmesinden bahsedilmiştir.[25] NATO uzmanlarına göre bu tarz savaşlar farklı sivil bileşenlerinin de katılımıyla, askeri kuvvetler, gerilla ve diğer gayri nizami harp unsurlarının tek bir askeri plan çerçevesinde kapsamlı askeri faaliyetlerini ve gizli operasyonlarını içermektedir. Söz konusu bildirgede ayrıca Müttefiklerin, yeni "hibrid tehditlere"

[22] Salih Bıçakçı, "Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 2012, C. 9, S. 34, s. 205-226.

[24] "ACT Countering Hybrid Threats Task Force İdentifies Future Challenges", NATO, http://www.act.nato.int/act-countering-hybrid-threats-task-force-identifies-future-challenges, [07.11.2016].

[25] "Wales Summit Declaration", NATO, 05 Eylül 2014, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, [07.11.2016].

(hybrid warfare threats) karşı koyabilme yeteneklerini geliştirmeleri amacıyla polis ve jandarma birliklerinin propagandalar, siber saldırılar ve yerel ayrılıkçı unsurların faaliyetlerine ilişkin geleneksel olmayan tehditleri önlemeleri için bir dizi öneri sunulmuştur. Dahası NATO ülkeleri İçişleri Bakanlıkları arasında sıkı koordinasyonun sağlanması da tavsiye edilmiştir.[26] NATO tarafından güncel bir tehdit ve savaş türü olarak değerlendirilen *hibrid savaş* konseptine uygun tatbikatlar da örgüt gündemine alınmıştır. Bu kapsamda, Letonya'da *hibrid savaş* tatbikatlarının hazırlanması ve koordine edilmesi amacıyla "Kusursuz Stratejik İletişim Merkezi" (Strategic Communications Centre of Excellence) adı altında özel bir merkez kurulmuştur.[27]

Hibrid savaş kavramı üzerine akademik çalışma yapan çağdaş uzmanlar arasında Amerikalı Frank G. Hoffman'ın ismi öne çıkmaktadır. Hoffman'a göre, *hibid savaşlar* yeni değildir, ancak onlar her zaman farklı olagelmiştir. Ayrıca *hibrid savaşlar* devletlerarası çatışmaların ölümcül karakteri ve fanatik ve uzun süren düzensiz savaşları içerir.[28] Çağımızda anlatımların ve yorumların rolünün artmasının önemli olduğunu düşünen Hoffman'a göre bunlar geleceğin askerlerinin işe alım, eğitim ve motivasyonlarını kolaylaştıran hususlardır. Hoffman, algının fiziksel savaşı kazanmaktan daha önemli olduğunu savunmaktadır.[29]

Günümüzde giderek ilgi görmesine ve hakkında farklı yaklaşımlar ortaya konulmasına rağmen *hibrid savaş*, Batı kaynaklarında henüz tam anlamıyla kavramsallaştırılmamıştır. Örneğin savaş konusunda önemli çalışmalar yapan ABD Savunma Bakanlığı belgelerinde *hibrid savaş* kavramının resmi olarak henüz

[26] "Wales Summit Declaration", 2014, **İbid**., http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, [07.11.2016].
[27] NATO Strategic Communications Centre of Excellence, http://www.stratcomcoe.org/
[28] Frank G. Hoffman, "The Janus Choice: Defining Today's Multifaceted Conflict", Armed Forces Journal, 1 Ekim 2009, http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/, [10.09.2016].
[29] Frank G. Hoffman, "Hybrid Warfare And Challenges", **Small Wars Journal**, 2009, Issue 52, s. 34-39.

kullanılmadığı görülmektedir.[30] Aynı şekilde NATO bünyesinde kaleme alınan belgelerde de *hibrid savaşı* tanımlamak adına çeşitli çalışmalar yürütülmekle beraber tam bir kavramsallaştırma ortaya çıkmış değildir.[31] Bununla birlikte NATO bünyesinde "hibrid tehditler" ele alınarak bunların tanımı yapılmıştır. Bu çerçevede 21. yüzyılda tüm dünyanın temel tehdit kaynağı haline gelen küresel terörizm tehdidine genişçe yer verilmiştir. Bunun yanı sıra son bir kaç yıldır sıkça konuşulan siber tehditler, deniz haydutluğu, demografik sorunlar ve asimetrik çatışmalar gibi hususlara da değinilmiştir. Ayrıca küreselleşmeyle beraber gelişen ve büyüyen sınıraşan suçlar, kaynak yetersizliği ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması gibi sorunlar da "hibrid tehditler" kategorisinde değerlendirilmiştir.[32]

1.2. Kuramsal Açıdan Hibrid Savaş

> *"Devletler, büyük ve pahalı konvansiyonel askeri birlikler yerine küçük ve hem ekonomik hem de politik açıdan az maliyetli çözümlerle istedikleri sonuçları alabiliyorsa, savaş bir başka formda yeniden doğar ve bildiğimiz paradigmalar kökünden değişir."*[33]
>
> *Qiao Liang ve Wang Xiangsui*

Bilimsel anlamda kuram, içeriğinde gerçekler, yasalar, çıkarımlar, bilimsel öngörüler ve test edilmiş hipotezler bulunan doğanın ya da fiziksel evrenin belirli

---

[30] Adam Smith, "Briefing to The Subcommittee on Terrorism, Unconventional Threatsand Capabilities, Committee on Armed Services, House of Representatives", United States Government Accountability Office Report, Washington, 10 Eylül 2010, s. 10, http://www.gao.gov/new.items/d101036r.pdf, [10.10.2016].

[31] "Hybrid War- Does İt Even Exist?", NATO Review, 2015, http://www.nato.int/docu/Review/2015/Also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/EN/index.htm, [10.10.2016].

[32] Sascha Dov Bachmann, "Hybrid Threats, Cyber Warfare and NATO's Comprehensive Approach for C ountering 21st Century Threats – Mappingthe New Frontier of Global Risk and Security Management", Social Sciences Research Network, Amicus Curiae, 2012, Vol. 88, s. 14-17, https://ssrn.com/abstract=1989808, [10.10.2016].

[33] Qiao Liang ve Wang Xiangsui, **Unrestricted Warfare**, Çev. FBIS, Pekin, PLA Publishing House, 1999, s. 6.

yönlerini açıklama gücüne sahip, son derece iyi desteklenmiş önermelerdir.[34] Olgusal ilişkileri açıklamayı hedefleyen kuramlar insan zihninin kavramsal bir ürünüdürler. Bir sosyal bilimler dalı olan uluslararası ilişkiler alanında da devletlerarası ilişkileri açıklamayı amaç edinen çeşitli bilimsel kuramlar bugüne kadar ortaya atılmıştır. Bu kuramlar arasında özellikle uluslararası ilişkilerde çatışma ve işbirliği alanlarına farklı bir denge açıklaması getiren *realizm* ve *liberalizm* akımları disiplinin başlıca geleneklerinden olarak kabul edilmektedir. Buna göre liberaller işbirliği ve kalıcı barışın mümkün olduğuna inanırken realistler, uluslararası ilişkilerin doğasında sürekli düşmanlık durumunun bulunduğunu ve güç mücadelesinin kaçınılmazlığını varsayarlar.[35]

Çatışan tarafların kutuplar halinde belirgin olduğu Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle beraber uluslararası sistemde çıkar çatışmalarının boyutu değişerek asimetrik ve karmaşık bir hal almıştır. Realistlere göre uluslararası ilişkiler tamamen güç ve çıkarla ilgilidir. Bu nedenle genellikle uluslararası ilişkiler "güç siyaseti" olarak tanımlanır.[36] Nitekim güç mücadelesinin ve buna bağlı olarak devletlerarası çatışmanın kaçınılmazlığı anlayışının realizmde sıkça vurgulanması, savaş olgusuyla ilintili diğer çoğu kavram gibi *hibrid savaşı* da bu kuram üzerinden açıklamayı mümkün kılmaktadır.[37] Günümüzde devletlerarası güç mücadelesinden kaynaklanan savaşlar realistlerin savunduğu gibi süreklilik taşımakla beraber artık ilan edilmeden, doğrusal olmayan, örtülü biçimde yürütülmektedir.[38]

---

[34] Özgür Taşkın, et.al., "Lisans Öğrencilerinin Kuram (Teori) Kavramını Algılayışları", Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, İstanbul, C. 25, s. 36. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/buje/article/viewFile/5000139935/5000128188, [20.10.2016].

[35] Andrew Heywood, 2013, s. 85-117.

[36] Sami Eker, "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği", **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, C. 2, S. 1, 2015, s. 31- 66.

[37] Metin Gurcan, "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar", BİLGESAM, 2011, s. 1-62, http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-163-201404072m_gurcan.pdf, [14.10.2016].

[38] İ.A. Nikolaichuk, "O Suşnosti Gibridnoy Voynı v Kontekste Sovremennoy Voyenno Politiçeskoy Situatsii", **Rossiyskiy Institut Strategiçeskih Issledovaniy (RİSİ)**, 2016, s. 85-101.

Alman kökenli Amerikalı uluslararası ilişkiler kuramcısı Hans J. Morgenthau'ya göre siyaset insanlar arasında bir güç mücadelesidir ve nihai amacı ne olursa olsun güç onun birincil önceliğidir; dolayısıyla gücü elde etme, koruma ve gösterme şekilleri siyasal davranış biçimini belirler.[39] Morgenthau'nun öncüsü olduğu *realizmin* bir düşünce ekolü olan *neo-realizm* de benzer şekilde uluslararası sistemin anarşik oluşuna vurgu yapar ve güç mücadelelerinin ve savaşların bundan dolayı gerçekleştiğini savunur.[40]

Bu bağlamda *yeni nesil savaş*, *asimetrik savaş* veya *hibrid savaş* kuramcıları da kavramlarını açıklarken 21. yüzyılda uluslararası sistemin büyük değişim yaşadığına, barışı ve istikrarı sağlamak için II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan kuruluşların artık işlevselliklerini yerine getiremediklerine dikkat çekerler.[41] Dolayısıyla, böyle bir anarşik sistemde devletlerin ve devlet dışı aktörlerin güç mücadeleleri artmaktadır.

Neo-realistler, uluslararası sistemin üç temel nedenden ötürü ve bir gereklilik olarak gerilim, çatışma ve kaçınılmaz bir savaş olasılığına eğilimli olduğunu ileri sürmektedirler. Devletler resmiyette eşit oldukları için çıkarlarını elde etme konusunda kendi kaynaklarına güvenmek zorundadırlar. Devletlerarasındaki ilişkiler her zaman belirsizlik ve şüpheyle nitelenir. Bu durumu da en iyi *güvenlik ikilemi*[42] kavramı açıklar. Böyle bir sistem, devletleri, diğerlerinin kendisine saldırmasını önlemeye yetecek silahlanmayı elde etmeye ve varlığını güvence altına almaya zorlamasına rağmen, bu tür "güvenlik önlemleri" aynı şekilde düşmancıl ve saldırgan potansiyeli de taşır. Dolayısıyla güvenlik eksenli atılan bu adımlar, devletleri diğer devletlere karşı ihtiyatlı

[39] Hans J. Morgenthau, **The Concept of The Political**, Eds. Behr, Hartmut, Rösch, UK, Palgrave Macmil lan, 2012, s. 15-32.
[40] Andrew Heywood, 2013, s. 90.
[41] Metin Gurcan, 2011, 1-62.
[42] Güvenlik ikilemi- bir devletin savunma nedeniyle askeri gücünü artırmasının, diğer devletler tarafından her zaman saldırgan olarak yorumlanma eğilimi taşımasından doğan ikilem. Bkz. Andrew Heywood, **Küresel Siyaset,** Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, İstanbul, Adres Yayınları, 2013, s. 46**.**

olmaya zorlar ve nihayetinde daimi güvensizliği doğurur.[43] Böyle bir uluslararası ortamda devletlerin temel kaygısı diğer "potansiyel düşman" devletler karşısındaki konumlarını güçlendirme ve korumadır; bu da kısıtlı kaynakların elde edilmesi mücadelesini teşvik eder.

Neo-realist düşünceye göre bu durum, işbirliğini engellerken, uluslararası örgütlerin etkinliğini azaltır; çünkü bütün devletlerin belirli bir davranış veya politikadan yarar sağlama olasılığına rağmen, aslında her devlet, diğer devletlerin kendisinden daha fazla kazanım elde edip, etmediği konusunda daha çok kaygı duyar.[44] Böyle olunca da devletlerarasında sürekli çatışma ve gerilim söz konusu olur.

Bu çerçevede değinilmesi gereken diğer önemli konu da gücün post-modern dünyadaki değişen doğasıdır. Gücün değişen doğası hakkında günümüzdeki tartışmalar, kavramsal olarak yeni güç biçimlerinin ortaya çıkmasından çok, ilişkisel gücün kullanılmasını sağlayan mekanizmaların değiştiğini göstermektedir. Bu bakımdan iki değişim dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi sert askeri güçten ekonomik güce doğru bir kaymadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi realistler askeri güce özel bir vurgu yapmaktadırlar. Zira onlara göre uluslararası sistemi şekillendiren en önemli parametre varoluşsal kaygıyı yansıtan güvenliktir.[45]Fakat güç politikasının bu yorumu, büyüyen ticaret bağlantıları ve küreselleşmeyle beraber artan karşılıklı bağımlılığın devletlerarası savaşların maliyetlerini artırarak olasılığını azalttığını savunan Neo-liberaller tarafından eleştirilmiştir. Böylece askeri kuvvet önemini kaybederek daha az tercih edilir bir politika seçeneği haline gelmiştir.[46]

[43] Mehmet Tanju Akad, **Gayri Nizami Savaş,** İstanbul, Kastaş Yayınları, 2015, s. 87.
[44] Anrew Heywood, 2013, s. 92.
[45] Andaç Karabulut, Filiz Değer, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşım'a Genel Bakış", **İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 2, S. 2, 2015, s. 17.
[46] Anrew Heywood, 2013, s. 262.

İkinci değişim ise son zamanlarda uluslararası uzmanlar tarafından tartışılan *sert gücün* (hard power) genel anlamda düşüşte olduğu iddiasıdır. *Kaba güç*, yönlendirme gücü, teşvik ve tehdit unsurlarını kullanarak başkalarının yaptıklarını değiştirme yeteneğidir.[47] Buna karşın *yumuşak güç* (soft power) kavramına bir yöneliş olmuştur. *Yumuşak güç* tercih sunma potansiyelidir; diğerlerinin tercihlerini zorlama yerine cazibe yoluyla yönlendirme yeteneğidir.[48]

Devletler artık doğrudan askeri güç kullanımının bir taraftan yetersiz kaldığını, diğer taraftan çok maliyetli olduğunu ve bazen de istenilen sonucu getirmediğini anlamıştır. Bu nedenle büyük güçler, savaşları üçüncü ülke topraklarında, farklı yerel gruplar vasıtasıyla gerçekleştirmeyi tercih etmektedirler. Böylelikle, kendi halkını ve topraklarını riskten büyük olasılıkta korumuş olmaktadırlar.

Zamanla savaş teknolojileri ve askeri stratejilerde meydana gelen gelişmeler, savaşın doğasını da büyük ölçüde değiştirmiştir. Yay yerini misket tüfeğine, misket tüfeği ise sonra yerini modern makineli tüfeğe bırakmıştır. Teknolojik yeniliklerle beraber yeni savaş araçları icat edilmiştir. Endüstriyel teknolojinin savaşta kullanılmaya başlaması ve total savaş anlayışının gelişmesi 20. yüzyılda savaş olgusunda ciddi değişmeleri körüklemiştir.[49] Soğuk Savaş sonrasındaki süreçte ise yeni tip savaşlar türemiştir. *Hibrid* veya *yeni savaşlar* olarak anılan dar kapsamlı ve düşük yoğunluklu savaşlar, sivil ve askeri unsurlar arasındaki ayrımı belirsizleştiren iç savaşlardır ve çoğunlukla asimetriklerdir.[50]

---

[47] Joseph S. Nye, "Soft Power, Hard Power and Leadership", Harvard Kennedy School, 2006, https://www.hks.harvard.edu/netgov/files/talks/docs/11_06_06_seminar_Nye_HP_SP_Leadership.pdf, [17.10.2016]
.

[48] İbrahim Kalın, "Soft Power And Public Diplomacy in Turkey", Stratejik Araştırma Merkezi, 2011, http://sam.gov.tr/tr/soft-power-and-public-diplomacy-in-turkey/, [17.10.2016].

[49] Cemil Oktay, **Modern Toplumlarda Savaş ve Barış**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 166.

[50] Antulio J. Echevarria II., "Fourth-GeneratıonWarAndOtherMyths", Strategic Studies Institute, 2005, s. 1-21, http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub632.pdf, [25.10.2016].

Geleneksel savaşlar genelde siyasi gruplar arasında yaşanan bir çatışma türüdür. Bu çatışmalar belirli bir ülke ya da kaynak üzerinde yürütülen devletlerarası savaşların en eski savaş çeşidi olarak düşünüldüğü için geleneksel olarak bu siyasi gruplar devletler olmuştur. Ancak son zamanlarda gerilla grupları, direniş hareketleri ve terörist örgütler gibi devlet-dışı aktörlerin artan rolleri nedeniyle devletlerarası savaşlara son yıllarda daha az rastlanılmaktadır. Geçmişte geleneksel savaşların temel araçları tüfek, top, tank iken günümüzde devlet dışı aktörlerin kullanıldığı yeni tip savaşlarda ise ekonomik, siber ve enformasyon imkânlar bunların yerini almıştır.[51] Savaş olgusunda yaşanılan bu değişimlerin eski tip devletlerarası doğrudan savaşın yerini 21. yüzyılda "iç savaşlara" bıraktığını işaret etmektedir.[52] Savaş, amaca giden yolda bir araç, düşmanı kendi amaçlarımıza teslim olmaya zorlama yöntemidir. Savaşı bir politika aracı olarak gören realist bakış açısıyla tamamen örtüşen fayda-maliyet analizi[53] şeklindeki düşünce, günümüzde devletlerin geleneksel savaş yerine *hibrid savaşları* tercih etme nedenleridir.

Soğuk Savaş sonrası dönemin en çok tartışılan yönlerinden biri savaş ve savaşların yürütülüş biçimini nasıl etkilediği ile ilgilidir. Günümüz savaşları genellikle "yeni", "post-modern", "post-Clausewitzci" veya "post Westphalian" olarak değerlendirilmektedir.[54] Genelde savaş, 30 Yıl Savaşları'ndan sonra 1648'de Westphalian devlet sisteminin kabul görmesinden kaynaklanan bilince dayalı olarak, karşıt devletler arasında yürütülen çatışmalar olarak algılanır. Bu dönemde savaşlar Clausewitzci paradigmayla örtüşmüş ve savaşın devlet politikasının bir aracı olması

[51] Anrew Heywood, 2013, s. 292.
[52] İbid.
[53] Fayda-maliyet analizi- Devletlerin çıkarları kapsamında girecekleri çatışmada en yüksek faydayı sağlayacak olan yöntemi seçme veya öncelik sırasının tespit edilmesinde yararlanılan tekniktir. **Bkz.** Anrew Heywood, **Küresel Siyaset**, Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, İstanbul, Adres Yayınları, 2013, s. 68.
[54] Mary Kaldor, "New Wars and Old Wars: Organized Violence in Global Era", Stanford University Press , Stanford California**,** 1999, s. 1-38, https://blackboard.angelo.edu/bbcswebdav/institution/LFA/CSS/Course%20Material/SEC6302/Readings/Lesson_6/Kaldor%20-%20New%20and%20Old%20Wars%20-%201999.pdf, [02.08.2016].

demek de savaşların üniformalı ve örgütlenmiş insanlar, yani ulusal ordular tarafından yürütülmesi anlamına gelmiştir. Bununla birlikte günümüzde tercih edilen yeni tip savaşlar devletlerarası değil iç savaş olma eğiliminde olmakla beraber kimlik sorunları genellikle belirgindir ve asimetriktir. Yani başka bir ifadeyle savaş eşit olmayan taraflar arasında yürütülür. Bahsi geçen yeni nesil savaşlar sivil-asker ayrımı yapılmaksızın yürütülür ve geleneksel savaşlardan daha az maliyetli olup, daha fazla fayda sağlarlar.[55]

Bu temel özellikleri taşıyan *yeni tip savaş* (hibrid savaş) konsepti, özenle hazırlanılmış büyük muharebeler yerine modern savaşların bazı yönlerini içeren, ama dağınık bir yapıya sahip olması nedeniyle savaş meydanı hakkındaki geleneksel fikrin geçerliliğini kaybederek rafa kaldırılmasını sağlamıştır. Savaş giderek "devletlerarası" boyuttan "insanlar arası" boyuta dönüşmüştür. Son olarak yeni *hibrid savaş* konseptinin hedef ülkenin direnme yeteneğini kırma amacı taşıması, sivil halkını ekonomik baskılama ve sosyal huzursuzluğa maruz bırakılması açısından "savaşın" daha fazla hedefi haline gelmesine yol açmıştır. Buna bağlı olarak bu *yeni tip savaş,* genellikle, yerinden edilmiş milyonlarca insanın geçici veya kalıcı bir şekilde sığınacak bir yer ve güvenlik arayışına girdiği mülteci krizlerini de tetiklemektedir.[56]

1.3. Hibrid Savaşın Özellikleri

Soğuk Savaş döneminin büyük oranda oturmuş güvenlik sisteminin SSCB'nin 1991 yılındaki dağılışıyla birlikte zayıflaması ve işlevselliğini yitirmesi uluslararası ilişkilerde istikrarsız yeni bölgelerin doğmasına yol açmıştır. Uluslararası güvenlik sisteminin aşınması, eski Sovyet coğrafyası ve Ortadoğu'da meydana gelen Batı destekli "renkli devrimlerle" birleşince dünya yeni bir çatışma alanına dönüşmüştür.[57]

---

[55] Haldun Yalçınkaya, "Devletlerin Dış Politika Aracı Olarak Kullandığı Savaşın Soğuk Savaş Sonrası Değişimi", **İstanbul Üniversitesi**, Doktora Tezi, 2004, s. 168-169.
[56] Muzaffer Ercan Yılmaz, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Sınır İçi Etnik Çatışmalar", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, S. 6, 2006, s. 17- 30.
[57] Birol Ertan, "Orta Doğu´da Neo-Renkli Devrimler", GÜNDEM, http://www.gundem.be/tr/doc-dr-birol-ertan/orta-dogu-da-neo-renkli-devrimler, [13.10.2016].

Amerikalı Neo-realist Kenneth Neal Waltz tarafından ortaya atılan "ülke içi sistemler merkezi ve hiyerarşiktir, uluslararası sistem ise anarşiktir"[58] tezinden hareketle, anarşik yapıda olan uluslararası sistemde devletler ve devlet dışı aktörler güç mücadelesi kapsamında sürdürdükleri savaş stratejilerinde siyasi, ekonomik, enformasyon, diplomatik vb. araçlara daha sık başvurmaya başlamış, baskı araçlarının böyle bir karışımı da *karma* veya *hibrid savaş* olarak adlandırılmıştır.[59] Son yıllarda daha çok görülen bu tip yeni savaşta mevcut devletlerarası sorunların çözümü için geleneksel diplomatik yöntemler ve askeri faaliyetlerin yanı sıra rakip devletleri içten istikrarsızlaştıran dolaylı eylem teknolojilerinin kullanılmasına ağırlık verilmiş, buna da "yumuşak güç", "akıllı güç", "kontrollü kaos" gibi tanımlamalar getirilmiştir.[60]

Uluslararası sistemin yeniden yapılandırılma sürecinde *hibrid savaş* denilen yeni nesil savaşların çizgileri daha da belirginleşmektedir. Devletlerin daha rasyonel ve "ihtiyatlı" bir şekilde kendi çıkarlarını gözettikleri mevcut uluslararası koşullarda, savaşlar artık genellikle ilan edilmeden sessizce/gizlice başlatılmakta ve yürütülmektedir. Bunun temel amacı doğrusal savaşa girmeden çıkar çatışması yaşanılan ülkeye karşı daha az görünür olmak, ama daha fazla yarar elde etmektir. Bu bağlamda *hibrid savaşın*, siber savaş, düşük yoğunluklu asimetrik çatışmalar, küresel terörizm, korsanlık, yasadışı göç, rüşvet, etnik ve dini çatışmalar, kaynak güvenliği, demografik sorunlar, küreselleşme sorunları ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması gibi birçok tehditsel eylemin ve / veya planların birleşimi olduğunu söylemek mümkündür.[61] Bu yeni savaş konseptinin gelişimi nedeniyle eski savaşlardan oldukça farklı olarak 21. yüzyıldaki savaşlar genellikle terörist, gerilla, haydut, soyguncu ve resmi olarak tanımlanamayacak gruplar aracılığıyla gerçekleşmekte ve bu örgütler

[58] Kenneth Waltz, "Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C. 5, S. 17, 2008, s. 3-44.
[59] Gerard Chaliand, **Yeni Savaş Sanatı**, Çev. Nihat Nuyan, İstanbul, Avesta Yayınları, 2009, s. 67- 85.
[60] Stephen M. Dayspring, "Toward a Theory of Hybrıd Russıan Conduct of War Durıng Peace", Calıfornıa, **Naval Postgraduate School**, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 24.
[61] İ.N. Panarin, 2016, s. 141.

geleneksel askeri yapılardan daha çok belirli kişi veya kişiler üzerine kurulan, aşırılıkçı ve ideolojiye dayalı oluşumlardır.[62]

Bu noktada yeni nesil savaşların kuramsal boyutunu doğru kavramak açısından, gelecek nesil savaşlar üzerine yıllar öncesinden yoğunlaşan ve literatüre değerli katkılar sunan Albay Messner'e dönüş yapmak faydalı olacaktır. Zira Messner "isyan" savaşlarını veya farklı gruplar üzerinden yürütülen "vekâlet" savaşları anlamak ve bunun, savaşın yeni biçimi olduğunu idrak edebilmek için öncelikle savaş hakkında asırlardır oluşan anlayıştan vazgeçmek gerektiğini savunmaktadır.[63] Bu bakış açısına göre yeni dönemi kavrayabilmek adına eski tip düşünce olan savaşın savaşırken, barışın da savaşmayınca meydana gelen bir eylem olduğu yargısı bir kenara bırakılmalıdır. Çünkü günümüzde uluslararası ilişkilerin barışçıl ve savaşçıl karakterinin belirgin çizgisi giderek ortadan kaybolmuştur.[64] Bu bakımdan çağdaş uluslararası işleyişte devletlerarası ilişkilerin dört farklı durumda olabileceği gözlemlenmektedir.[65] Bunlardan birincisi "savaş halidir"; yani asker veya askeri nitelikli düzenli harp unsurları aracılığıyla yürütülen karşılıklı sıcak çatışmadır. İkincisi "yarı savaş" halidir; savaşlara veya çatışmalara doğrusal olmayan bir şekilde gerilla, terörist veya milis gruplar aracılığıyla vekâleten katılmaktır. Üçüncüsü, "yarı savaş" halinin biraz daha "yumuşak" biçimi olarak kabul edilen "sert diplomasi" halidir. "Sert diplomasi" halinde, taraflar arasında askeri baskı yöntemleri yerine kitlesel gösterileri, etnik, dini ya da ideolojik ihtilafları körükleyen ekonomik, siyasal ve diplomatik yaptırımlar tercih

[62] Sait Yılmaz, "Clausewitz'in Teorisi ve Melez Savaş", Ulusal Kanal, 04 Kasım 2015, http://www.ulusalkanal.com.tr/clausewitzin-teorisi-ve-melez-savas-makale,4884.html, [07.11.2016].
[63] A. Zaytsov, "Novıye Veyaniya v Voyennom Dele", **Voyennaya Mısl v İzgnanii: Tvorçestvo Russkoy Voyennoy Emmigratsii,** Moskova, Rossiyskiy Voyennıy Universitet, İzdatelstvo Russkiy Put, 1999, s. 343.
[64] Filiz Çulha Zabcı, "Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler", **TASAM**, Stratejik Rapor No:56, s. 11.
[65] Nevzat Tarhan, **Psikolojik Savaş**, İstanbul, Timaç Yayınları, 2014, s. 87.

edilmektedir. Dördüncüsü "barış" halidir; devletlerarasında karşılıklı çıkara dayalı ortak siyasi, ticari ve kültürel ilişkiler mevcuttur.[66]

Devletlerarası ilişki durumunu saptayan bahsi geçen tanımlardan yola çıkarak *hibrid savaşı* konsept bakımından "yarı savaş" ve "sert diplomasi" hallerinin karışımı olarak nitelemek mümkündür. *Hibrid savaş* konseptinde yer alan saldırgan ülke tarafından hedef ülkenin ulusal güvenliğini zayıflatmak amaçlı çeşitli terör, ayrılıkçı ve aşırıcı eylemleri vekaleten yürütülmesi "yarı savaş" haline uyarken; hedef ülkenin kamu kurumlarını, ekonomisini, manevi değerlerini, toplumsal birliğini ve moralini zayıflatma amaçlı başvurulan siyasi, diplomatik, ticari ve psikolojik harp uygulamaları "sert diplomasi" haliyle örtüşmektedir. Ayrıca saldırgan ülke için hedef ülkeye karşı yürüttüğü *hibrid savaşta* müttefikler edinmek veya en azından hedef ülkeyi müttefiksiz bırakmak da stratejik bir öneme sahiptir.[67] Diğer taraftan hedef ülkeden de kendisine karşı saldırgan devlet tarafından sürdürülen bu yıkıcı faaliyetleri etkisiz kılmak adına bir dizi karşı hamle yapması beklenir. Bu minvalde *hibrid savaşa* maruz kalan "hedef ülkenin" öncelikli karşı adımı toplumsal birlik ve bütünlüğü pekiştiren uygulamalara ağırlık vermesidir. Bağımsızlığının ve egemenliğinin korunması için stratejik role sahip olan ordu, istihbarat ve emniyet güçleri gibi temel güvenlik kurumlarının liyakate dayalı profesyonel işleyişini, toplumsal düzeydeki itibarını ve desteğini güçlendirmelidir. Aynı zamanda tarafsız ama kendisi için önemli ülkeler üzerinde olumsuz etki yaratabilecek her şeyden kaçınmaya çalışır.[68]

Çağdaş uluslararası ilişkilerde siyasi aktörler sadece devletler olmadığı gibi, artık düzenli ulusal ordular da askeri tekelini kaybetmiştir. Düzenli ordularla beraber,

[66] Nevzat Tarhan, 2014, s. 87.
[67] Ümit Özdağ, **Algı Yönetimi**, Ankara, BRC Basım Matbaacılık, 2016, s. 57- 70.
[68] İbid, s. 87.

hatta daha kritik rollere sahip olarak düzensiz ordular savaşmaktadır.[69] Messner "Myatejvoyna" (İsyan Savaşı) başlıklı eserinde bu konuda Josef Stalin dönemi Sovyet Kızıl Ordusu'nu örnek göstermiştir. Messner, Stalin'in emrinde 18,5 milyon askerin ve 300 bin gerillanın olduğunun altını çizerek düzensiz asker oranının daha az oluşuna dikkat çekmiş, gelecekte ise düzensiz asker oranının daha fazla olacağını ve düzenli orduların sadece düşman saldırısına karşı savunma amaçlı kullanılacağını öne sürmüştür.[70] Messner benzer şekilde düzensiz orduyu da işlevselliği bakımından gerilla ve terörist gruplar olarak ikiye ayırmaktadır. Siyasi ve sosyal koşullara bağlı olarak ikisinden biri tercih edilmektedir. Bunun yanı sıra düzensiz orduların düşman toprağında "5. Kol"[71] faaliyetleriyle desteklenmesi gerektiğini de savunmuştur. Messner'e göre artık en "aptal" hükümetler bile düşmanın ve tarafsız devletlerin toprağında, hatta müttefik devletlerde "5. Kol" oluşumuna sahip olma ihtiyacının farkındadır.[72] Özetlemek gerekirse General Messner tarafından kuramsal çerçevesi çizilen *hibrid savaş* konseptine uygun olarak günümüzde ülkeler birbirlerine karşı isyancı hareketleri örgütlemekte, muhalif siyasi oluşumlara maddi ve propaganda desteği sağlamakta, hedef ülkedeki itaatsizliği, istikrarsızlığı ve terörü beslemektedirler.[73]

Bu bağlamında günümüzde uygulanmakta olan *hibrid savaşların* dayanağı haline gelen başlıca özelliklerine değinmekte fayda vardır. *Hibrid savaşta* başvurulan en önemli unsurlardan birisi propagandadır. *Propaganda,* istenilen ideoloji ve fikirleri toplumun aklına "çivi çakar" gibi yerleştirmek adına vazgeçilmez bir araçtır.[74] Bunun dışında hedef ülkenin yönetimini zor durumda bırakmak adına kullanılan bir diğer araç

[69] V.İ. Marçenkov, **Hoçeş Mira Pobedi Myatejvoynu. Tvorçeskoye Naslediye Messnera**, Moskova Voyennıy Universitet, Russkiy Put, 2005, s. 70- 87.
[70] İbid.
[71] 5. Kol- Genelde başka bir devletin içinde ajanlık faaliyetleri yürüten gruplara verilen addır.
[72] V.İ. Marçenkov, 2005, s. 65.
[73] Metin Gürcan, 2011, s. 1-4.
[74] V.İ. Marçenkov, 2005, s. 90-91.

sabotajdır. *Sabotaj*, kişisel düzeyde ve büyük çapta risk almadan farklı yaş gruplarından kişilerin yer alacağı itaatsizlik hareketi başlatmak ve desteklemektir. Son yıllarda giderek daha çok başvurulan ve hedef ülkeye yönelik asıl amacı gizlemek için kullanılan bir diğer *hibrid savaş* yöntemi de terördür. *Terör*, hedef ülkede planlanmış cinayetler düzenleyerek insanlar arasında korku salmayı ve yönetime yönelik ülkenin güvenliğini sağlayamadığı algısını oluşturmayı amaçlar. Son olarak *gerilla hareketleri* ve *isyan dalgaları* da *hibrid savaşta* önemli birer yer tutmaktadırlar. *Gerillacılık*, resmi güvenlik kuvvetlerinin dışında genellikle sivil unsurlar tarafından oluşturulan grupların silahlı faaliyetlerini destekleyen bir harekettir. *İsyan* ise belirli gerilla grupların yerine halkın büyük kısmının ülke yönetimine karşı ayaklanmasını sağlamaya yönelik bir yönlendirilmiş eylem türüdür. Gerilla ve isyan faaliyetlerine destek olunarak hedef ülkede *hibrid savaşa* elverişli kaos ortamının yaratılması amaçlanmaktadır.[75]

Hibrid savaş konseptinde hiç kuşkusuz bu özellikler arasında tarih boyu savaşların vazgeçilmez unsuru olan propagandanın yenilenen ve güçlenen konumu ayrı bir yer tutmaktadır. Propaganda üzerinden kendi halkına "hayat iksiri" aşılanırken düşman halka ise "zehir" enjekte etmek mümkün hale gelmiştir.[76] Psikolojik savaşın amacı düşmanın paniklemesini, kendi halkının da manevi açıdan güçlü kalmasını sağlamaktır. Messner'in belirttiği üzere, kendinden emin diktatörler olan Adolf Hitler ve Abdül Nasır, propaganda sanatını o kadar yükseltmişlerdir ki, stratejinin, diplomasinin ve dış politikanın sadece ek parçası olan propaganda büyük bir güce dönüşmüştür.[77] Propaganda olgusunu ele alırken Messner, bir propagandanın inandırıcı olabilmesi için onun açık bir şekilde propagandaya benzememesi gerektiğini vurgulamıştır. Eğer propaganda, propagandaya benzerse savunmacı ve saldırgan propaganda başarısızlığa mahkûm olacaktır. Messner'a göre, her halk için ona hitap

[75] V.İ. Marenkov, 2005, s. 100.
[76] İrfan Erdoğan, "Savaş ve Medya", Medya Temsili, s. 1-8, http://www.irfanerdogan.com/makaleler/savasvemedya.pdf, [09.11.2016].
[77] V.İ. Marçenkov, 2005, s. 83.

eden, o halkın psikolojisine uygun tonda bir propaganda yürütülmelidir.[78] *Hibrid savaş* konseptinde hedef ülkeye yönelik yürütülen propagandanın başarıya ulaşması için ona paralel bir şekilde bir dizi sabotaj veya terör eylemleri de düzenlenebilmektedir. Bu eylemlerin gerçekleştirilmesinde genelde hedef ülkenin içerisinde faaliyet gösteren ajanlar veya "5. Kol" olarak tanımlanan oluşumlar rol oynamaktadırlar.[79]

Hibrid savaş konseptine dair vurgulanması gereken bir diğer husus da, bu yeni tip savaşın sahip olduğu özellikler uluslararası kurumlar nezdinde ona kabul görmüş "saldırganlık" tanımının verilmesini zorlaştırmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun (BMGK) 1974 tarihli bildirisinin 1. maddesinde "*Saldırganlık; Bir devletin başka bir devletin egemenliğine, toprak dokunulmazlığına, siyasi bağımsızlığına karşı askeri kuvvet ya da Birleşmiş Milletler Tüzüğünde yazılı olmayan başka bir şekilde askeri şiddet kullanmasıdır*" denilmektedir.[80] Dolayısıyla *hibrid savaş* konseptiyle saldırı düzenleyen devlet, hedef devleti zayıflatmak ve yok etmek için mevcut uluslararası hukuktaki yasal yetersizlikten/boşluktan yararlanmaktadır. *Hibrid savaş* konsepti, "kurban" devletin siyasal yönetim, ulusal güvenlik, ekonomi, kültürel ve düşünsel alanlarında kaos/kargaşa yaratarak yıpratmaya yöneliktir. *Hibrid savaşın* farklı aşamalarında belirgin bir ordu kimliği taşımayan "düzensiz askeri birlikler", "özel hareket güçleri" veya farklı "milis unsurlar" kullanılabilmektedir.[81]

Bu taktik anlayış çerçevesinde "saldırgan devlet" resmi savaş ilan etmeden gizli bir şekilde hedef devletin kamu yönetim organlarına, ekonomisine, kültürel değerlerine ve toplumsal algısına, emniyet ve düzenli ordusuna yönelik yıkıcı faaliyetlerde bulunabilmektedir. Belli zamanda, dış kaynaklardan ve farklı iç organlardan (çıkar

[78] Evgeniy Mesner, 2004, s. 40.
[79] Sanda Svetoka, et al., "Socıal Medıa as a Tool of Hybrıd Warfare", **Nato Strategıc Communıcatıons Centre Of Excellence**, s. 5-12.
[80] "(XXIX) Participation in The United Nations Conference on The Representation of States in Their Relations With İnternational Organizations", UN General Assembly Resolution, 12 Kasım 1974, http://crimeofaggression.info/documents/6/General_Assembly_%20Resolution_%203314.pdf, [12.11.2016].
[81] İ.N. Panarin, 2014, s. 143.

grupları, suç örgütleri, milliyetçi ve dini örgütler) gelen kadro, silah ve maddi imkânla desteklenen yerli isyancılar, terör örgütleri, kiralık askerler ya da özel askeri şirketlerin yer aldığı askeri nitelikli eylemler gerçekleştirilmektedir.[82]

Hibrid savaşın temel stratejisi, sınırda ve stratejik öneme sahip bölgelerde yerel çatışmaların provokasyonu, kışkırtıcı senaryolar kapsamında sınıra yakın askeri tatbikatların gerçekleştirilmesi, savunma sistemlerinin yerleştirilmesi, 5. Kol faaliyetleri ve diğer casusluk ağlarının kullanılması aracılığıyla, hedef devletin ulusal güvenliğine yönelik düzenli ve planlı baskı yaparak onu uzun ve yıpratıcı askeri harcamalara teşvik etmektir.[83] Hedef ülkeye yönelik yürütülen bu yıpratma stratejisi uzun yıllar sürebilmektedir.[84] Bu anlamda KGB eski görevlisi Panarin *hibrid savaş* kapsamında uygulanan "yıpratma stratejisine" örnek olarak Ortadoğu'da ülkeleri / toplumları birbirine karşı kışkırtma yoluyla elde edilen etnik ve dini çatışmaları göstermektedir.[85]

Hibrid savaşta enformasyon-psikolojik savaş operasyonlara ve düşmanın ekonomisine etki gösteren araçlara büyük önem verilmektedir. Buna göre enformasyon ağındaki teknolojilerin kullanılması yerel boyuttan küresel ölçeğe geniş bir yelpazeyi kaplar. Gerçekleştirilen faaliyetlerin amacı, hedef ülke halkının dini ve kültürel geleneklerini zayıflatarak insanların zihniyetlerinin yeniden düşünsel planda yapılandırılması için gerekli koşulların yaratılmasıdır.[86] *Hibrid savaşta* önem atfedilen bir diğer alan da sosyo-ekonomidir.[87]

Genel olarak toparlamak gerekirse, 21. yüzyılda savaşlar yeni yöntem ve teknolojiler aracılığıyla yürütülmektedir. Bunların arasında protesto hareketlerini

---

[82] Nevzat Tarhan, 2014, s. 23.
[83] Aleksandr Dugin, **Russkaya Voyna,** Moskova, Algoritm, 2015, s. 47.
[84] Brian P. Fleming, "The Hybrid Threat Concept: Contemporary War, Military Planning And The Advent of Unrestricted Operational Art", School Of Advanced Mılıtary Studıes, 2011, http://indianstrategicknowledgeonline.com/web/2753.pdf, [12.11.2016].
[85] İ.N. Panarin, 2014, s. 144.
[86] Ümit Özdağ, 2016, s. 97.
[87] İbid., s. 100.

tetikleyen sosyal medya üzerinden "pompalanan" sözde devrimler ve yapay muhalefet grupları da yer almaktadır. Batılı ülkeler tarafından seçilen "hedef ülkede", hatta bütün bölgede söz konusu stratejilerin uygulanmasının temel özelliği çifte standartçı yaklaşıma sahip olmasıdır. Örneğin, neredeyse eşzamanlı olarak iki ay içinde bütün Ortadoğu'yu saran "Arap baharı" sürecindeki çalkantılar ABD müttefikleri Suudi Arabistan ve Katar'da devrimci boyutlara ulaşamamıştır.[88]

Burada son olarak *hibrid savaşın* özellikleri arasında yer alan "kontrollü kaos" stratejisine (The Controlled Chaos Strategy) de kısaca değinilmesi faydalı olacaktır. "Kontrollü kaos" stratejisinin temelleri 1940'lı yıllarda İngiliz askeri stratejist Basil Liddell Hart tarafından öne sürülen, düşman üzerinde kesin zaferi elde etmek için öncelikle düşman karargahındaki kurum ve ulaşım altyapısının yoğun bir şekilde bombalanmasını öngören "dolaylı eylem stratejilerine" dayandırılmaktadır.[89] B. L. Hart'a göre bu tip stratejinin kullanılması düşmanı, uzun süreli ve etkili direnme yeteneğinden mahrum bırakmaktadır. 1990'larda bilimsel ve siyasi çevrelere giren "kontrollü kaos" stratejisinin mimarlığı ise 1992 yılında ABD'de yerleşik Washington Milli Askeri Koleji dergisinde "Kaos Teorisi ve Düşünce Stratejisi" başlığıyla bir makale yayınlayan Amerikalı jeopolitikçi ve diplomat Steven Mann'a atfedilmektedir.[90] Mann'a göre "kontrollü kaos" stratejisi, belirli bir ülkeye, ülke grubuna ya da bölgeye yönelik sistematik istikrarsızlaştırıcı eylemdir.[91]

Deneyimler, günümüzde "kontrollü kaos" durumunu yaratabilmek için hedef ülkenin devlet sistemini yıkmayı amaçlayan ekonomik, siyasi, enformasyon, psikolojik ve diğer yöntemlerin geniş bir yelpazede sistemli olarak kullanıldığını göstermektedir.

[88] Mehmet Tanju Akad, 2015, s. 145.
[89] Scott Morrison, "Redefining The Indirect Approach, Defining Special Operations Forces (SOF) Power, And The Global Networking of SOF", Journal of Strategic Security, Summer 2014, s. 48-54, http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1379&context=jss, [28.11.2016].
[90] Steven R. Mann, "Chaos Theory And Strategic Thought", U.S. Army War College, 1992, s. 47, http://www.thelivingmoon.com/91_PDF_Database/DTIC_NWO_Docs/Chaos%20Theory%20and%20Strategic%20Thought.pdf, [30.11.2016].
[91] İbid., s. 54-57.

Nitekim, Amerikalı siyasetçilerinin bahse konu etkiyi vurgulamak için son zamanlarda "akıllı güç" (smartpower) terimini de kullandıkları görülmektedir.[92] "Kontrollü kaos" stratejisinin temel unsurları arasında hedef devletin kamu sistemine ve işleyişine, bu ülkede süregiden siyasal, ekonomik ve toplumsal süreçleri gizli bir şekilde etkileyerek zarar vermek yer almaktadır. Örneğin benzer bir strateji 1990'larda SSCB'nin yıkılma sürecinde uygulanmıştır.[93] Aynı şekilde medya aracılığıyla hedef ülkenin kamusal/toplumsal bilincinde yabancı ülkelerin cazibeli "stereotipilerinin" oluşturulması ve yaratılan bu stereotipiler aracılığıyla hedef ülke toplumunda diğer devletlerde olumlu, müreffeh bir düzenin/işleyişin olduğunun dolaylı yollardan dayatılması da "kontrollü kaosun" temel unsurları arasında yer almaktadır. Bu stereotipiler, "kontrollü kaos" stratejisini uygulayan devlet tarafından tercih edilen düşünce ve davranış biçimini hedef ülke toplumunun zihnine yerleştirmektedir. "Kontrollü Kaos" stratejisi kullanılarak hedef devlete yönelik baskı o devletle resmiyette iyi ilişkilerin korunması halinde bile uygulanabilmektedir. Esasında jeopolitik saldırganlığın yansıması olan "kontrollü kaos" stratejisinin temel nesnesi ise hedef ülkenin siyasal erkidir. Bu tür saldırganlığın amacı etki ajanları üzerinden gizli etki yaratarak devletin üst kademelerini dolaylı kontrol altına almaktır.[94] Böylelikle, bağımsız şahısların ve grupların toplumdaki davranışlarının "saldırgan devletin" tercihleri yönünde manipüle edilmesi sağlanmaktadır. Ayrıca hedef ülkenin iç ve dış politika karar alma sürecine dolaylı etki yapma olanağına ulaşılmaktadır.

Burada "Kontrollü Kaos" stratejisinin bazı koşullara dayandırılarak uygulanmasının önerildiğinin de altını çizmek gerekir. Buna göre temel koşul "saldırgan

[92] Michael Kofman, Matthew Rojansky, "A Closerlook at Russia's "Hybrid War", **Wilson Center**, 2015, https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/7-KENNAN%20CABLE ROJANSKY%20KOFMAN.pdf, [15.12.2016].
[93] Steven R. Mann, 1992, s. 58.
[94] İbid., s. 59-67.

ülkenin" "hedef ülke" ile doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınmasıdır.[95] "Hedef ülkenin" ekonomik yönden kendine yeterlilik kapasitesini ortadan kaldırmak veya en azından zayıflatmak amacıyla gizli ya da yıkıcı araçlar kullanılmalıdır.[96] Aynı şekilde hedef ülkenin iç ve dış politika açısından stratejik öneme sahip, ama kötü korunan sistemsel bileşenlerine yönelik ani, yoğun ve birbiriyle eşgüdümlü nokta vuruşları yapılmalıdır. Çünkü "hibrid eylemlerin" temel ilkesi dakiklik (zamanlama), anilik ve gizliliktir.

Bu kapsamda *hibrid savaş* stratejisini son yıllarda oldukça geliştiren Rusya Federasyonu'nun bu alanda ne tür bir çalışmalarının olduğu ve bu konuda başlıca uzman ve literatür kaynakları bir sonraki bölümde irdelemeye çalışılacaktır.

[95] Steven R. Mann, 1992, s. 59- 67.
[96] İbid.

II. RUSYA'NIN HİBRİD SAVAŞ YETENEĞİ VE POTANSİYELİ

2.1. Rus Bilimsel Çalışmalarında Hibrid Savaş Kavramı

Hibrid savaş teriminin, bilimsel çalışmalara dayalı Rus askeri literatüründe son yıllarda sıkça karşılaşılan ve işlenen bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Rus bilimsel topluluğu tarafından bu kavrama atfedilen önem, sadece 2015 yılı içerisinde bu ülkede düzenlenen geniş çaplı entelektüel faaliyetlerden rahatlıkla anlaşılabilir. Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı Askeri Üniversitesi'nde (Voyennıy Universitte Ministerstva Oboronı Rossiyskoy Federatsii) "21. Yüzyılda Hibrid Savaş" konulu üniversiteler arası yuvarlak masa, Moskova Devlet Üniversitesi'nde (Moskovskiy Gosudarstvennıy Universitet) "21. Yüzyılın Kaotikleşen Dünyasında Hibrid Savaşlar" konulu seminer ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanlığı Finans Üniversitesi'nde (Finansovıy Universitet pri Pravitelstve Rossiyskoy Federatsii) "21. Yüzyıl Fenomeni Olarak Hibrid Savaşlar" konulu bilimsel seminer düzenlenmiş ve Rus bilim insanları bu etkinliklere yoğun ilgi göstermiştir.[97]

Hibrid savaş kavramının Rus bilim dünyasında henüz çok yeni olmasına karşın Rusça literatürde konuya ilişkin geniş bir çalışma dizisinin ortaya konduğu görülmektedir. 2015 yılında, uluslararası ilişkiler teorisi uzmanı P. A. Tsıgankov (П. А. Цыганков) editörlüğünde, Moskova Devlet Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi akademisyenleri tarafından "Hibrid Savaşlar" (Gibridnıye Voynı) isimli bir bilimsel araştırma yapılmış ve yayınlanmıştır. Bahse konu çalışmanın yazarlarının ortak görüşüne göre devletlerarası çatışmaların temelini güç yarışı ve bu yarışı "yaratan" ve destekleyen siyasi elitlerin tutumu oluşturmaktadır. Siyasetin uzantısı olan savaş onun kanlı biçimidir. Buna karşılık modern çatışmalar, devlet dışı aktörlerin katılımı, şiddetin özelleştirilmesi, paralı askerlik, dini ve etnik anlaşmazlıklar, çatışmalarda yeni

[97] V.K. Belozyorov, "Gibridnaya Voyna v Oteçestvennom, Politiçeskom i Nauçnom Diskurse", İnstitut Sotsiologii Rossyskoy Akademii Nauk, Moskova, **Vlast**, S. 9, 2015, s. 5-11.

teknolojilerin birleşmesi gibi özelliklere sahiptir. Geleneksel savaşların aksine *hibrid savaşlarda* bütün askeri ve askeri olmayan formlar, araçlar, teknolojiler ile ideolojik, ekonomik, siyasi, enformasyon, kültürel vb. çatışma yöntemleri kullanılabilir.[98]

Rus araştırmacıların *hibrid savaş* olgusunu farklı bakış açıları kullanarak analiz ettiklerini belirtmek gerekmektedir. Örneğin, askeri bilimler uzmanı V. V. Koryakin (В. В. Корякин) *hibrid savaşı* büyük devletlerin rekabet içerisinde oldukları bölgelerde istikrarsızlıkların artmasının sebebi olarak incelemektedir. Bu açıdan Koryakin'e göre savaş, jeopolitik rekabeti gerçekleştirme aracıdır.[99]

Bunun yanı sıra, Moskova Devlet Üniversitesi'nde görevli siyasi bilimler uzmanı Prof. A.V. Manoylo (А. В. Манойло) "Renkli Devrimler" konusunu *hibrid savaşların* modern yansımaları bağlamında araştırmaktadır. Ona göre, savaşın bu formu sadece dış düşmana karşı saldırgan eylemler türünü içermekle kalmayıp, aynı zamanda "yumuşak" ve '"sert" güç unsurlarının "akıllı güç" kapsamında karışımını bünyesinde barındırmaktadır.[100]

Bu konudaki çalışmalarıyla tanınan bir başka uzman Moskova Devlet Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi S. V. Volodenkov (С. В. Володенков), *hibrid savaşların* yapısında enformasyon savaş unsurlarını; L. O. Ternovaya (Л. О. Терновая) kiralık asker olgusunu; St.-Petersburg Devlet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi V. A. Açkasov (В. А. Ачкасов) ise ''kontrollü kaos'' stratejisini araştırmaktadır.[101]

Diğer Rus uzmanlar R. V. Arzumanyan (Р. В. Арзуманян) ve A. A. Akopyan (А. А. Акопян) da çatışmacı bir etkileşim doğasına sahip olan *hibrid savaşın* yüksek

[98] P.A. Tsıgankov, **Gibridnıye Voynı v Haotiziruyuşemse Mire XXI Veka**, Moskova, Dom Peçati Mos kovskogo Universiteta, 2015, s. 381.
[99] İbid, s. 383.
[100] İbid, s. 390.
[101] K.S. Gadjiyev, "Gibridnıye Voynı v Sovremennom Mire", İnstitut Sotsiologii Rossiyskoy Akademii Nauk, Vlast, S. 20, 2016, s. 218-223. http://jour.isras.ru/upload/journals/2/articles/4717/submis sion/original/4717-8760-1-SM.pdf, [02.12.2016].

yoğunluklu savaşlar ile düşük yoğunluklu çatışmalar arasında bir yerinin bulunduğunu ileri sürmektedirler.[102] Bu uzmanların görüşüne göre *hibrid savaşın* en önemli özelliği düzenli ve düzensiz unsurların karışımını bünyesinde barındırmasıdır. Düzensiz tehditlerin özelliği, onların genelde hiyerarşik yapının aksine, ağ biçimi ve roller üzerinden yürüyen bir yapıdan ibaret olmasıdır. Bu yetenek, düzensiz tehdit unsurlarına ortama sızma ve orada nispeten küçük ölçekli eylemler üzerinden etki yaratabilme olanağı sağlamaktadır. Geniş bir zaman diliminde yıkıcı sonuçlar sağlayan/yol açan bu tarz düzensiz tehditler genelde, ülkenin ulusal güvenliğini sağlamakla görevli ilgili kurumlar tarafından vakitlice fark edilemediği için yeterince doğru algılanamamaktadır. Bu nedenle, ilk başlarda nispeten küçük ölçekte hareket eden düzensiz unsurlar, zamanla ciddi yapısal sosyal sistemleri devre dışı bırakmaktadırlar. Sonuçta, her "düşük yoğunluklu" tehdit münferit olarak gözden kaçması nedeniyle toplumsal/siyasal kurumların milli güvenliğine tek bir seferde zarar vermemekte, ancak bu sayede onu yavaş yavaş tahrip etmektedir. Böylelikle, düzenli güvenlik sistemi, çok sayıda nokta tehditlerine karşı aciz kalıp yenilgiye uğramaktadır. *Hibrid savaş* âdemi merkeziyetçiliği ile farklılık arz eder, o yüzden onu bütünsel bir olgu olarak gözlemlemek zordur.

"Bağımsız Askeri Bakış" (Независимое Военное Обозрение) dergisinin editörü O. V. Odnokolenko (О. В. Одноколенко) *hibrid savaşın* geleneksel savaşlardan "amaçları" itibariyle farklılık gösterdiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Odnokolenko'ya göre *hibrid savaşı* sürdüren güç odağı hedef ülkenin yeni yöntemlerle yönetilmesini sağlayacak bir zaferi amaçlamayabilir. Bunun yanı sıra *hibrid savaşlar* sosyal sistemler üzerinde yıpratıcı ve zaman alıcı doğasıyla nitelenmektedir. Yazar, bugün hukuksal açıdan *hibrid savaş* alanının belirlenmesinin zor olduğunun altını

[102] R.V. Arzumanyan, A. A. Akopyan, "İrregulyarnıye Konfliktı. Blijniy Vostok. Terroristiçeskiye Organizacii "İslamskoye Gosudarstvo İraka i Levanta" i "İslamskıy Front": Tseli, Zadaçi, Formı i Sposobı Deystviy v Sirii i İrake", Tsentr Strategiçeskih Otsenok i Pognozov, 2014, s. 5-7, http://csef.ru/media/articles/5458/5458.pdf, [02.12.2016].

çizmektedir. Zira düzensiz güçler şiddet kullanımına ilişkin herhangi bir yasal sınırlamaya tabi değildir. Aynı zamanda çatışmalarda, düzensiz unsurların olması, çatışmanın bitirilmesini engellediği gibi, çatışma sonrası çözüm sürecini de zorlaştırmaktadır.[103]

St. Petersburg Devlet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Görevlisi İ. V. Radikov (И. В. Радиков) Rus bilim adamlarının yeni tip silahlı çatışmalarla ilgili güncel analizlerine dayanarak kapsamlı bir araştırma ortaya koymuştur. *Hibrid savaşla*r dahil olmak üzere yeni tip çatışmaların başlıca özellikleri olarak şu tespitler yapılmıştır:[104] İhtilaflı taraflar birbirleriyle doğrudan çatışmaktan kaçınmaktadırlar ya da başka bir ifadeyle "temassız savaş konsepti" çerçevesinde hareket etmektedirler; Silahlı kuvvetler, bir devletin ulusal güvenliğini sağlayan temel unsurlar haline gelmişlerdir. Bununla birlikte artık bir ülkenin, uluslararası ilişkilerde siyasi hedeflerine ulaşabilmesi ekonomik, diplomatik, istihbari ve kültürel diğer unsurlarını da silahlı gücüyle eşgüdüm halinde sevk edebilmesine bağlıdır; Devlet artık şiddet tekeline sahip tek "örgüt" değildir, savaş özelleştirilmektedir. Yani paralı özel ordular olgusu yeniden canlanmaktadır. Böylelikle, çatışmaların siyasi önem değerinin devlet düzeyinden örgütler, gruplar ya da bireyler düzeyine indiği görülmektedir; Savaşın temel unsurları olan hükümet, ordu ve sıradan sivil vatandaşlar artık farklı hak ve yükümlülüklere sahiptirler. Savaş unsurlarından biri haline gelen terörist grupların ise artık kitle imha silahı kullanabilme riski ciddi olarak yükselmiştir. Bütün bunları göz önünde bulundurduğumuzda ise görüyoruz ki geleneksel savaş tipi ve ihtimali giderek ortadan kalkmaktadır.[105]

---

[103] O.V. Odnokolenko, "Gibridnaya Voyna: Problemı i Perspektivı Potkonfliktnovo Uregulirovaniya", Nezavisimoye Voyennoe Obozreniye, 2015, http://nvo.ng.ru/concepts/2015-03-13/1_gybrid.html, [01.10.2016].

[104] İ.V. Radikov, "Novaya Suşnost Voynı v XXI Veke i ee Otrajeniye v Voyennoy Doktrine Rossiyskoy Federatsii", **Dom Peçati Sankt Peterburgskogo Universiteta**, S. 2, 2015, s. 39-51.

[105] İbid.

Radikov'un *hibrid savaşların* özelliklerine dair bu tespitlerini Küreselleşmenin Sosyo-Kültürel Sorunları Komisyonu (Komissiya po Sotsiokulturnım Problemam Globalizatsii) Başkanı A. İ. Neklessa (А. И. Неклесса) tarafından öne sürülen "Hibrid Savaşlar Hakkında 10 Tez"[106] çalışmayla desteklemek mümkündür. Çalışmasında uluslararası ekonomi-politik düzenin dönüşüm yaşamasıyla beraber yeni ve zor sosyal yapıların ortaya çıktığına işaret eden Neklessa, *hibrid savaş* anlayışının günümüzde yaygınlık kazandığını kabul etmekte, fakat bu olgunun yeni olmadığının da altını çizmektedir. Ona göre *hibrid savaş* olgusunun temelinde sosyal kurumların endüstriyel süreçten post-endüstriyel sürece doğru küresel dönüşümü yatmaktadır. Bu tezini tarihe atıf yaparak desteklemeye çalışan Neklessa, 20. yüzyılın Kuzey Atlantik uygarlığının öncülüğünde insanlık için üç büyük projeye tanıklık ettiğine dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, ulus devletlerin küresel sistemi olan dünya düzenidir. İkincisi, küresel serbest pazar ekonomisi ve üçüncüsü de uluslararası güvenlik dengesidir. Bunlardan özellikle uluslararası güvenlik dengesi nedeniyle *hibrid savaş* konseptinin bir ihtiyaç olarak doğduğu çıkarımını yapmaktadır. Çünkü, Neklessa'ya göre, devletlerin nükleer silah edinmesiyle birlikte güvenlik konularında standart dışı yaklaşımların geliştirilmesi gerekmiş ve bu da farklı çözümlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ayrıca, askeri faaliyetler ile diğer yıkıcı-saldırgan operasyonlar arasında oransal değişim sürecinin yaşandığını ve tahakküm ile bastırma konusunda askeri-sivil mekanizmaların uygulamaya konulduğunu vurgulamaktadır. Neklessa'nın savunduğu bir başka husus da *hibrid savaşın* statü olarak resmileşmemiş bir savaş türüdür olmasıdır. Bu çatışma türü, istenmeyen durumları önlemek adına, küresel düzlemde, siyasetin imkânlarını genişleten farklı kaynaklar aracılığıyla belirsiz ve saldırgan nitelikli askeri eylemler dizisini temsil etmektedir. Bununla birlikte Neklessa *hibrid savaşın*, Avrupa'daki geç feodal savaşlara bir nevi geri dönüş olduğunu da ileri

[106] A.İ. Neklessa, "10 Tezisov o Gibridnoy Voyne", 25. Ekonomik Forum, 2015, http://www.inafran.ru/sites/default/files/news_file/xxv_ekonomicheskiy_forum.pdf, [01.12.2016].

sürmektedir. Zira o dönemde savaş mantıksal bir sonuca bağlanmadan uzun bir süre için "asılı" kalmaktaydı. Neklessa ayrıca *hibrid savaşları* "baskın askeri" *ve* "baskın sivil" şeklinde iki çeşide ayırmaktadır. Endüstriyel ve post endüstriyel devletler *hibrid savaş* konseptini farklı şekillerde uygulamaktadırlar (temel farklılık askeri ve askeri olmayan eylemlerin kullanılmasının asimetrisindedir). Araştırmacının tezlerinden biri de savaşın yeni unsurlarının ortaya çıkmasıyla ilgilidir. Öyle ki artık sivil insanlar, askeri olmayan kurumlar, savaş muhabirleri vb. statüleri temel bir şekilde değişmektedir. Bunun yanı sıra Neklessa *hibrid savaşlarda* geleneksel siyaset dışına çıkan yüksek teknolojik akıllı sistemlerin kullanıldığına ve yeni yönetim anlayışının geliştiğine vurgu yaparak çatışma yönetimi anlayışında yeni bir sürecin başladığını ve eylemlerin yenilikçi yöntemlerle gerçekleştirilir olduğunu belirtmektedir.

Rus uzmanların bu yeni tip savaşa yönelik araştırmaları arasında terimin son yıllardaki kullanılış oranlarının dahi incelenmeye tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim *hibrid savaş* teriminin oluşum süreci ve bu sınıflandırmanın kamusal ve bilimsel uygulamadaki kullanımı hakkında İ. A. Nikolçuk (И. А. Никольчук) ilginç bir araştırmaya imza atmıştır.[107] Yazar bu araştırmada "hibrid savaş", "ideolojik savaş", "nükleer savaş", "soğuk savaş", "siber savaş" ve ''enformasyon savaş'' gibi terimlerin 2007-2015 yılları arasında internette görülme oranıyla ilgili niceliksel bir analiz yapmıştır. Elde edilen veriler tablo 1 ve görsel 1'de sunulmuştur.

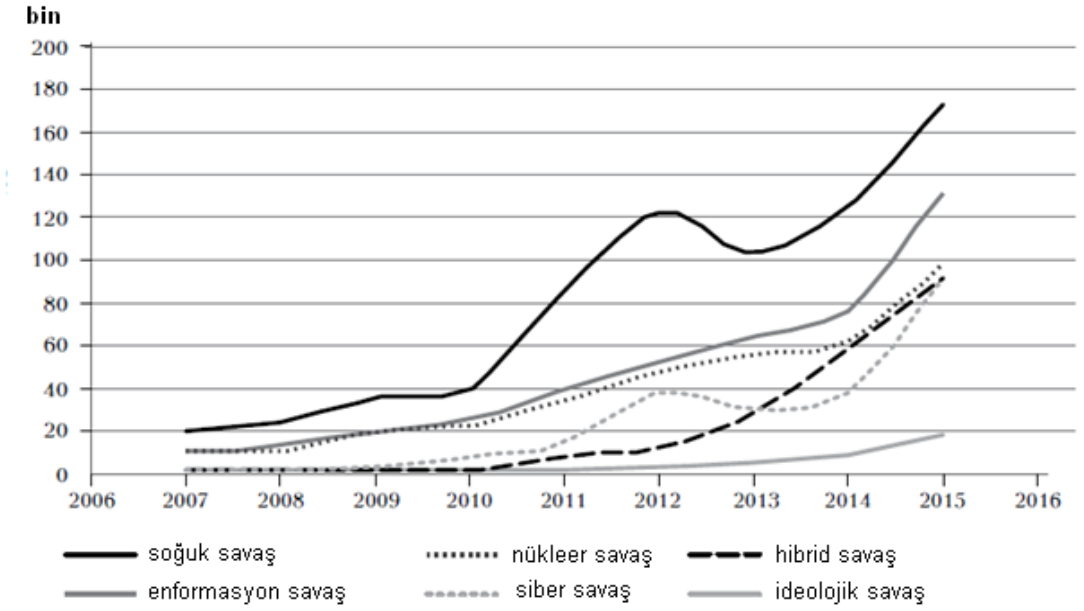
[107] İ.A. Nikolçuk, "O Suşnosti Gibridnoy Voynı", **Rossiyskiy İnstitus Strategiçeskih İssledovaniy**, "Problemı Natsionalnoy Strategii", S. 3, 2016, s. 85-104.

Tablo 1. İnternette savaş tiplerini yansıtan terimlerin görülme sıklığı[108]

Yıl	Hibrid savaş (bin)	Enformasyon savaş (bin)	Nükleer savaş (bin)	İdeolojik savaş (bin)	Soğuk savaş (bin)	Siber savaş (bin)
2007	0	10	10	0,61	20	1
2008	0	13	11	0,82	24	2
2009	0	20	20	0,99	35	3
2010	0	25	23	1	40	8
2011	8	39	34	2	85	14
2012	12	52	47	3	122	38
2013	28	64	56	5	103	30
2014	59	77	62	9	125	38
2015	92	132	98	18	173	91

Kaynak: Nikolçuk, İ. A., "O Suşnosti Gibridnoy Voynı", Jurnal Problemı Natsionalnoy Strategii, Rossiysk iy İnstitus Strategiçeskih İssledovaniy", 2016, S. 3, s. 85-104.

Görsel 1. İnternet alanda farklı savaş tiplerini yansıtan terimlerin görülme sıklığının yıllar aralığında değişimi.

Kaynak: Nikolçuk, İ. A., "O Suşnosti Gibridnoy Voynı", Jurnal Problemı Natsionalnoy Strategii, Rossiysk iy İnstitus Strategiçeskih İssledovaniy", 2016, S. 3, s. 85-104.

[108] İ.A. Nikolçuk, 2016, s. 92.

Araştırma sonuçlarına göre, 2014 yılında farklı savaş tiplerini yansıtan terimlerin kullanımında bir yükseliş yaşanmıştır. Bunun nedenini ise ulusal güvenlik ve savaş konularıyla ilgili olaylar dizisinin günümüzde Rus kamuoyunun ilgi odağına yerleştirilmiş olmasıyla açıklanmaktadır. Tablodan görüldüğü üzere, belirlenen dönem aralığında en sık kullanılan terim "soğuk savaş" olmuştur. Toplumsal bilinçte bugün bile kitle iletişim araçlarının etkisiyle ciddi bir şekilde bu tip çatışmanın "reenkarnasyon" olasılığı düşünülmektedir. Söz konusu araştırmanın ikinci sırasında "enformasyon savaş" türü yer almaktadır. Bu durum her şeyden önce propagandanın gelişim sürecini yansıtmaktadır. "Enformasyon savaşının" son zamanda tamamen medya ve kitle iletişim faaliyetleriyle bağdaştığı tahmin edilmekle beraber, bilgisayar sistemlerinin çökertilmesine ve internet erişiminin engellenmesine karşı bütün mücadele unsurlarının günümüzde "siber savaş" türü altında anımsandığı bilinmektedir. İnternet alanında en az rastlanılan tür ise "ideolojik savaştır". Araştırmayı gerçekleştiren Nikolçuk'a göre bu durum Rus toplumunun ideoloji anlayışının zayıflamasından kaynaklanmaktadır. Tabloya bakıldığında, "hibrid savaşın" bir olgu olarak bütüncül resmin dışında kaldığı görülmektedir. Öncelikle "hibrid savaş" terimine Rusça metinlerde ancak 2011'lerden sonra rastlanıldığını belirtmekte fayda vardır. Bununla birlikte, bu terimin Rus internet ortamında yayılması son derce hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Ancak Nikolçuk "hibrid savaş" teriminin daha çok uluslararası arenada Rus siyasi elitlerinin olumsuz nitelenmesi yönünde yabancı ülke kamuoylarında kullanılan karşı propaganda dili olarak algılandığını savunmaktadır.

Rus ulusal çıkarlarını merkeze alarak konuyu irdeleyen emekli albay Demiryolu Birlikleri ve Askeri İletişim Askeri Enstitüsü Doçenti, tarih bilimleri adayı A. P. İvanov da benzer şekilde *hibrid savaşın* özelliklerini tespit etmeye çalışmış ve Rusya'nın bu

yeni tip savaşta kaybetmemesi için bir dizi öneriler/önlemler sunmuştur.[109] Buna göre İvanov yeni nesil savaşın kaotik bir karaktere sahip olduğunu, savaş cephesinde doğrudan askeri nitelik taşımayan kışkırtma, sabotaj, siber saldırılar, enformatik-psikolojik ve ekonomik etki araçlarının ise rolünün arttığını belirtmiştir. Savaşın değişen bu konseptine karşı öncelikle Rusya'nın tüm kamu kurum ve kuruluşlarında Rus devletinin *hibrid savaşa* mecbur bırakıldığına dair net bir görüşün inşa edilmesi gerektiğini savunmuştur. İvanov'a göre kamu kurumları ve kolluk kuvvetlerinin günlük çalışmalarında talep ve beklentilerin yükseltilmesi, bütünlük ve kenetlenme bağlamında halkın seferberliğinin sağlanması, rüşvet ve dolandırıcılığa karşı mücadele edilmesi, yerel asayişin sağlanması şarttır. İkincisi, her türlü savaş siyasi, ideolojik, ekonomik, askeri ve diplomatik tüm unsurların seferberliğini gerektirir. *Hibrid savaşı* kazanmak için ülke ekonomisinin seferberlik koşullarına uyarlanmalı; Rusya içerisinde birlik sağlanmalı ve Avrasya Ekonomik Birliği (AEB- ЕАЭС[110]), BRİCS (БРИКС[111]) ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ-ШОС[112]) gibi Rusya'nın ekonomi-politik çıkarlarına hitap eden kuruluşlar ile işbirliği imkânlarının geliştirilmelidir. Rusya için bu ihtiyaç, iç politik saiklere ya da şahsi çıkarlara kurban edilmeyecek kadar önemlidir. Üçüncüsü, belirli bir kitleyi hedef alan kendi enformasyon propaganda/bilinçlendirme araçlarını veya mekanizmalarını oluşturmalı ve sistemli bir şekilde çalıştırmalıdır. Bu yapının bütüncül bir destek sistemiyle (farklı dillerde nokta çalışmaları yürütmek) birlikte geliştirilmesi ve genişletilmesi gerekir. Dördüncüsü, özel araştırma kuruluşlarının geliştirilmesi, Rus kamuoyu dâhil olmak üzere uluslararası kamuoyunda modern,

[109] A.P. İvanov, "Gibridnaya Voyna", Nauka 21 Veka: Voprosı, Gipotezı, Otvetı, S. 18, 2016, s. 65-73, http://journal.tagcnm.ru/data/arh/n2116.pdf, [05.12.2016].

[110] AEB- 29 Mayıs 2014'te Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya liderleri tarafından imzalanan bir antlaşma ile temelleri atılan siyasi ve ekonomik bir birliktir. AEB'ye Ermenistan'ı dahil eden antlaşma 9 Ekim 2014'te imzalandı.(Bkz. "Avrasya Ekonomik Birliği", http://www.eaeunion.org/?lang=en#about).

[111] BRICS- Gelişmekte olan ülkelerin baş harflerin bir araya gelmesiyle terimleşen BRIC ülkeleri, daha sonra Güney Afrika'yı da kapsayarak BRICS olarak kabul edildi.(Bkz. BRICS, http://brics.itamaraty.gov.br/about-brics/information-about-brics).

[112] ŞİÖ- bölgesel bir işbirliği örgütüdür. Ana işbirliği konusu güvenlik olan ŞİÖ, ilk olarak 1996'da Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından "Şangay Beşlisi" adıyla kuruldu. 2001'de Özbekistan'ın da katılmasının ardından adını Şanghay İşbirliği Örgütü olarak değiştirdi.(Bkz. SCO, http://eng.sectsco.org/about_sco/).

yenilikçi teknolojiler kullanarak düşmanca propagandalara karşı koyabilecek teknolojileri tasarlayacak olan gelişmiş bilimsel ve eğitim kurumları için hedeflerin belirlenmesi lazımdır. Beşincisi, düşman güç ya da güçlerce "hedef ülkeye" yönelik yürütülen propaganda kaynakları ve yapılarına karşı gerekli önlem ve teknolojilerin alınması çok önemlidir. Altıncısı, ülkede yaşayan tüm farklı etnik ve dini grupları "tek halk" anlayışıyla kaynaştıran dostluğun pekiştirilmesi için siyasi parti, kamu kurumu ve kilise gibi sosyal ve siyasal kurumların çalışmaları yoğunlaştırılmalıdır.[113] Sonuç olarak İvanov devlet ve yerel organların, bölgesel terörle mücadele merkezlerinin, güvenlik ve kolluk kuvvetlerin, eğitim ve araştırma kuruluşlarının, kitle iletişim araçların, geleneksel dini kurumların ortak çalışmaları ve vatandaşların birliği sayesinde *hibrid savaş* faaliyetlerinin önlenebileceği ve üstesinden gelinebileceğinin altını çizmektedir.

2.2. Rus İç ve Dış Siyasetinde Hibrid Savaş Olgusu

Her ülke kendi ulusal çıkarlarına dayalı dış politikasını uygularken "yumuşak" ve "sert güç" gibi farklı yöntemler kullanabilir. Bununla birlikte bir ülkenin dış politikasında "yumuşak" ve "sert gücün" en iyi karışımı "akıllı güçtür" (smart power). "Akıllı güç" mekanizmalarını kullanmaya gayret eden ülkeler uluslararası kamuoyunda genellikle olumlu karşılanmaktadır. Ancak bu tip bir gücü kullanma kabiliyeti her ülkede yoktur. Siyaset bilimi uzmanı Sergey Vyaçeslavoviç Moşkin'e (Сергей Вячеславович Мошкин) göre böyle bir kabiliyet sadece bir dizi özelliğe sahip ülkelerin ayrıcalığıdır.[114] Dış politikada "akıllı güç" yöntemlerinin etkili olmasını hedefleyen ülke başarılı, dinamik, güçlü olmalı ve vatandaşlarına yaşam kalitesi yüksek şartlar sunmalıdır. Çağdaş siyasal işleyiş ve normlar, "akıllı gücün" kalıcı potansiyelinin belirli özellikleri taşıyan ülkelerde mevcut olduğunu göstermektedir. Bu ülkeler, yatırım bileşeni ile ileri banka sistemine dayalı dünyaca ünlü, katma değeri yüksek markalar

[113] A. P. İvanov, 2016, s. 80.
[114] S.V. Moşkin, "Vneşnyaa Politika Rossii: "Gibridnaya Voyna" Vmesto "Myagkoy Silı"", **Diskurs Pi**, S. 11, 2015, s. 168-173.

yaratabilen ve kendi vatandaşlarına yüksek maaşlı istihdam olanakları sağlayabilen devletlerdir. Ayrıca, ulaşım ve iletişim sistemleri itibariyle güncel teknik gelişmişlik düzeyde modern altyapıya, çağa uygun ve liyakate dayalı, açık ve şeffaf bir yönetim ve gelişmiş güvenlik sistemine sahip ve yaşam kalitesinin sürekli iyileşmesini sağlayan ülkeler de "akıllı güç" potansiyelini taşımaktadırlar.[115] Burada belirtilen özellikler bir ülkeyi uluslararası arenada başarılı ve çekici kılmaktadır. Rekabetçi olmayan eğitim ve üretim, devletin ekonomi politikasındaki başarısızlıklar, rüşvet, verimsiz kamu idaresi, halkın düşük yaşam kalitesi, yenilikçi bireysel potansiyelinin gelişmesi için gerekli koşulların olmaması gibi tersi bir durumda ise ülkenin herhangi bir cazibesi kalmamaktadır.

Bu çerçevede, günümüz küresel ve ekonomi-politik koşullarda, genel olarak dış politika çıkarlarının uygulama yöntemlerinin kullanılmasında Rusya'nın rolünün incelenmesi ve bilhassa *hibrid savaştaki* yerinin irdelenmesi yerinde olacaktır. Nitekim dünya bilim çevrelerinde Rusya'nın bu yeni tip savaştaki rolüne ilişkin iki farklı görüşün yer edindiği söylenebilir. İlk görüşe göre, Rusya dünyada sürdürülen *hibrid savaşın* öncüsü ve bilhassa bu savaşı başlatan bir ülkedir. İkinci görüşe göre ise Rusya *hibrid savaşa* zorlanmış/çekilmiş ve mecbur bırakılmış bir ülkedir.

Global Peace Index'in (Küresel Barış Endeksi) 2013 yılına ait araştırma sonuçlarına göre Rusya ülke içinde şiddet ve dış politikada saldırganlık kriterlerine göre 162 ülke içinde 155. sırayı almıştır. Bu listede Rusya'dan sonra Kongo, Sudan, Pakistan, Irak, Afganistan, Somali ve Suriye gibi ülkeler yer almıştır.[116] 2007 yılından itibaren düzenli olarak yayımlanan bu listede Rusya uluslararası toplum nezdinde her seferinde en saldırgan devletler arasında ilk 10'da yer almıştır. Küresel Barış İndeksi reyting listesi hazırlanırken bütün devletler 3 grupta toplanan 23 kritere göre analiz

[115] Erıc Etherıdge, "How "Soft Power" Got "Smart"", The New York Times, 14 Ocak 2009, https://opinionator.blogs.nytimes.com/2009/01/14/how-soft-power-got-smart/?_r=0, [10.12.2016].
[116] "Measuring The State of Global Peace", Global Pease Index, 2013, http://www.visionofhumanity.org/pdf/gpi/2013_Global_Peace_Index_Report, [05.12.2016].

edilmektedirler. Başlıca kriterler arasında devletin dâhil olduğu çatışmalar ve ölçekleri (ölü sayısı, komşu devletlere ilişki durumu vb), devlet içerisinde güvenlik ve istikrar düzeyi (mülteci sayısı, suç ve intihar sayısı, silahlara ulaşılabilirlik, mahkûm sayısı, sosyal koruma önlemleri, insan haklarının korunması, sınır tehditleri düzeyi, yabancı düşmanlığı seviyesi, siyasi istikrar düzeyi vb.) gibi hususlar yer almaktadır. Bunun yanı sıra devletin askerileşme düzeyi (GSMH'ya orantılı olarak askeri bütçe büyüklüğü, ülkenin toplam askeri potansiyeli, silah ihracatı ve ithalatı, kişi başına düşen asker ve güvenlik personeli sayısı) de dikkate alınmaktadır.[117]

Çoğu araştırmacı Rusya'nın saldırganlık algısı olarak 2007 yılındaki Münih Güvenlik Konferansında Putin'in Batıyı hedef alan sert konuşmasını çıkış noktası olarak değerlendirmektedir. Buna ek olarak, Rusya'nın büyüyen askeri harcamaları da dikkatlerden kaçmamaktadır. Öyle ki, 2008 yılında askeri harcamalara 56 milyar dolar ayrılırken, 2016 yılında bu rakam 69,25 milyar dolara yükselerek GSMH'nın yüzde 4'ü kadarını oluşturmuştur.[118]

Tablo 1. Ülkelerin askeri harcamaları (Milyar Dolar)[119]

	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
ABD	621.13	668.57	698.18	711.34	684.78	639.70	609.91	596.01	611.19
ÇİN	86.36	105.64	115.71	137.97	157.39	179.88	200.77	214.09	215.18
RUSYA	56.18	51.53	58.72	70.24	81.47	88.35	84.70	66.42	69.25

Kaynak: Live Journal, http://spydell.livejournal.com/638161.html

[117] "Global PeaceİndexİnfoSayfa", **Küresel Barış Endeksi**, 2016, http://gtmarket.ru/ratings/global-peaceindex/, [05.12.2016].
[118] SpyDell, "Voyennıye Rashody Stran Mira", **Live Journal**, 24 Nisan 2017, http://spydell.livejournal.com/638161.html, [29.06.2017].
[119] İbid.

Rusya'nın askeri harcamalarındaki hızlı artışı, yabancı siyasi elitler ve askeri uzmanlar arasında ciddi endişelere yol açmıştır. Rusya'nın Gürcistan, Kosova, Kırım çatışmalarının öncüsü olduğunu varsayarak, onun Avrupa'yı istikrarsızlaştıran temel "tehdit merkezi" haline geldiğine ilişkin bir düşünce oluşmuştur.[120] Akabinde Rusya G8 örgütünden çıkartılmıştır. ABD ve AB(Avrupa Birliği) ülkeleri tarafından Rusya'ya karşı diplomatik, siyasi ve ekonomik yaptırım paketi uygulanmıştır.

ABD'nin dış politika söyleminde "Rus hibrid savaşına" sürekli vurgu yapılmaktadır. Rus dış politikasının gittikçe saldırganlaştığına işaret edilmekte ve "Gerasimov Doktrini" olarak tanımlanan 2014 tarihli askeri doktrine atıfta bulunulmaktadır. Rusya'nın son 15 yıl boyunca otoriterleşme ve Batı karşıtlığı yönünde hareket ettiği iddia edilmektedir. Bunun sonucunda günümüz Rusya'sı komşularını, ABD'yi ve onun müttefiklerini tehdit eden bir devlete dönüşmüştür. Rus siyasi elitinin, demokratik devletler topluluğu tarafından geliştirilen kitle iletişim araçlarını kendi otoritesini yükseltmek için değil de komplo teorileri ve yalan bilgiler yaymak için kullandığı belirtilmektedir.[121]

Buna karşın Rus propagandasını etkisiz kılmak için ABD ve müttefikleri tarafından belli başlı önlemler alınmıştır. Örneğin, 2015 yılında Letonya'nın başkenti Riga'da Doğu Avrupa ülkelerinde Rus propagandasıyla mücadele etmeyi amaçlayan NATO'ya bağlı Enformasyon Merkezi açılmıştır.[122] Benzer şekilde AB bünyesinde de Rus halkına Batının bakış açısını daha iyi anlatabilmek için kendi Rusça haber ajansını oluşturma planı mevcuttur. 2015 yılında Çek Cumhuriyeti radyo kurumu "Svoboda"

[120] George Friedman, "V Ukraine Rossiya Poterpela Sokruşitelnoye Porajeniye", RUFABULA, 30 Mayıs 2014, http://rufabula.com/news/2014/05/30/fridman?fb_action_ids=10204038410106540&fb_action_types=og.recommends, [15.12.2016].
[121] Charles K. Bartles, "Getting Gerasimov Right", United States Army Combined Arms Center, 2016,http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art009.pdf, [20.12.2016].
[122] "Fiscal Year 2016. Congressional Budget Request", Broadcasting Board of Governors, 2016, http://www.bbg.gov/wp-content/media/2015/03/FY2016Budget_CBJ_Final_WebVersion.pdf, [15.12.2016].

bazında sosyal ağlar başta olmak üzere Rus basınında yalan yayınlara karşı koyabilmek için ABD'nin mali desteğiyle özel bir medya departmanı kurulmuştur.[123]

Batılı ülkeler, Rusya tarafından Ukrayna'ya karşı yürütülen *hibrid savaşa* büyük bir ilgi göstermektedir. 2015 yılının Şubat ayında Münih'te düzenlenen Güvenlik Konferansında Ukrayna Cumhurbaşkanı P. Poroşenko, Almanya Başbakanı A. Merkel, NATO Genel Sekreteri A. F. Rasmussen ve Avrupa'da NATO Birleşik Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı M. Bridlav Rusya'yı Ukrayna'da hibrid savaş yürütmekle suçlamışlardır. Benzeri bir açıklamaya Pentagon tarafından 1 Temmuz 2015 yılında yayımlanan ABD'nin Milli Savunma Doktrini'nde de (US Military Doctrine) yer verilmiştir. Söz konusu belgede kullanılan şu ifade başlı başına Amerikan siyasi elitlerince *hibrid savaş* kavramının Ukrayna'daki olaylardan dolayı Rusya ile özdeştirildiğini/özdeştirilmek istendiğinin göstergesi niteliğindedir;

> "*Devlet ve devlet dışı şiddetin kesiştiği çatışma alanı vardır. Bunun tarafları kendi hedeflerine ulaşabilmek için yöntemleri, güçleri, araçları ve kaynakları birleştirip harmanlamaktadırlar. Bu tarz "hibrid" çatışmalarda Rusya'nın Kırım'da yaptığı gibi devlet aidiyetini inkâr eden askerler yer alabilmektedir*".[124]

Bu minvalde, Finlandiya Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (The Finnish Institute of International Affairs) Araştırma Görevlisi Andras Racz Rusya-Ukrayna arasındaki *hibrid savaşa* ilişkin bir araştırma raporu sunmuştur. A. Racz, Ukrayna Hükümeti'nin kendisine karşı yürütülen *hibrid savaştan* dolayı karar veya önlem alma kabiliyetinden mahrum bırakıldığını ve bu nedenle Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesini engelleyemediği sonucuna varmıştır. Racz'a göre net bir plan hazırlayan ve uygulamaya koyan Rusya Ukrayna'ya karşı *hibrid savaşı* Kırım'ı ilhak etmeden önce başlatmıştır. Racz,

[123] Joel Harding, "Hybrid War Modernity", To Inform is to Influence, 30.03.2015, http://toinformistoinfluence.com/2015/03/30/hybrid-war-modernity/, [05.12. 2016].
[124] The National Military Strategy of the United States of America 2015, http://www.jcs.mil/Portals/36/, [16.12. 2016].

Rusya'nın bu stratejik hazırlığının silahlı kuvvetlerinin seferberliğini, kar amacı gütmeyen sivil toplum ağını, kitle iletişim araçların kurulmasını ve uluslararası arenaya yönelik diplomatik ve enformasyon etki araçlarının kullanımını içerdiğini belirtmiştir.[125] Rusya'nın buna paralel olarak Ukrayna'da merkezi iktidardan memnuniyetsizlik duygusunun yayılması, ayrılıkçı hareketlerin güçlenmesi, devlete karşı kitle iletişim araçlarının kullanılması, siyasilerin, askerlerin ve devlet adamların rüşvet karşılığında satın alınması, iş ve kriminal çevreleri ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde bir politika yürüttüğünü savunmuştur.[126] Racz'a göre 2014 yılının Ağustos ayından itibaren Rusya-Ukrayna çatışması sınırlı ölçeklikten iki ülkenin konvansiyonel güçlerinin de dâhil edildiği bir *hibrid savaşa* dönüşmüştür.

Ukrayna'daki *hibrid savaşla* Rusya'yı özdeştirenlerin gözünde doğal gaz konusu da önemli bir rol oynamaktadır. Doğal gaz Ukrayna'ya baskı uygulama aracıyken, Ukrayna üzerinden transit olarak Avrupa'ya yapılan dağıtımı ise Avrupa'ya yönelik bir baskı aracıdır. Nitekim Ukrayna şirketi "Naftogaz'ın" Yönetim Kurulu Başkanı A. Kobalev Ukrayna'daki genel ekonomik durum oldukça kötü, enerji ve doğal gazı ise Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü *hibrid savaşın* bir parçası" olarak tanımlamıştır.[127]

Böylelikle, "Rusya dünyadaki *hibrid savaşın* öncüsüdür" görüşünü savunanlar enerji ve doğal gazın sadece ulusal sorunların değil, aynı zamanda küresel sorunların da çözüm aracı olduğunu varsaymaktadır. Ukrayna'nın Rusya'ya doğal gaz borcunu ödeyememesinden dolayı gaz sevkiyatının durdurulması sonucunda ülke içinde kitlesel hoşnutsuzluğun artması bu varsayımı doğrulayan örneklerdendir. Ülkede konut hizmetleri tarifelerinin sürekli yükselmesiyle beraber 2015 yılında ısı fiyatları 4 kat

[125] A. Racz, "Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist", **Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs Report 43**, 2015, s. 27- 47.
[126] İbid.
[127] Andrey Kobalev, "V "Naftogaze" Nazvali Gazovıy Vopros Çastyu "Gibridnoy Voynı" Rossii Protiv K iyeva", İnformatsionnoye Agenstvo Novorossiya, http://novorossia.ws/news/38036-v-naftogaze-nazvali-gazovij-vopros-chastyu-gibridnoj-vojni-rossii-protiv-kieva.html, [05.12. 2016].

artmıştır. Doğal gaz fiyatlarının yükselmesi 1 Temmuz 2015 yılı itibariyle sıcak su fiyatlarının 2 kat artmasını tetiklemiştir. Bölgeye bağlı olarak soğuk su fiyatlarında da ortalama yüzde 30-60 oranda artış yaşanmıştır.[128]

Batılı uzmanların Rusya'yı suçlayıcı bu yaklaşımının ardından, Rus uzmanlar tarafından buna karşıt tez olarak geliştirilen "Rusya hibrid savaşa zorlanmıştır/çekilmiştir" görüşünü de burada ele almak faydalı olacaktır. Örneğin, Askeri Uzmanlar Komisyonu (Voyennaya Kollegiya Ekspertov) Başkanı A. Vladimirov (А. Владимиров) 28 Ocak 2015 tarihinde Moskova'da düzenlenen "21. Yüzyılın Hibrid Savaşları" konulu konferansta "Savaş Teorisinde Hibrid Savaşlar" (Gibridnıye Voynı v Obşey Teorii Voynı) başlıklı bir tebliğ sunmuştur.[129] Tebliğinde açıkça *hibrid savaşı* ABD'nin başlattığını ve temel hedefinin Rusya'yı ve Hıristiyan Ortodoks medeniyeti yok etmek olduğunu savunan Vladimirov, yeni tip savaşı tanımlama amaçlı tespit ettiği bazı özelliklerini de paylaşmıştır. Buna göre öncelikle yeni tip savaş küresel jeopolitik rekabetin yansıması olup, ABD en büyük rakibi ve ideolojik düşmanı olan Rusya'yı yok etmeye çalışmaktadır. Vladimirov yeni tip savaşın dağınık ve karışık nitelik taşıdığını, ilkel ve yenilikçi olmak üzere farklı yöntem ve tekniklerin kullanıldığını, uzun süreli ve farklı cephelerde yürütüldüğünü vurgulamıştır.[130] Savaşın başladığını anlamamak ve bu konuda ulusal bir stratejiye sahip olmamakla eleştirdiği Rusya'nın kaybetmekte olduğunu öne süren uzmana göre *hibrid savaşta* ülke güvenliğini riske sokan en ciddi tehdit şu dört kusurdan kaynaklanmaktadır: Kavramsal gücün eksikliği; düşmanın kurallarına dayanarak hareket etmeye çalışılması; durumun ciddiyetinin farkında olunmaması; gerekli savaş araçlarına sahip olunmaması.[131] Vladimirov devamında, ABD'nin ekonomik,

[128] "Poroşenko Nazval Gibridnoy Voynoy Nedovolstvo Vısokimi Tarifami", http://svpressa.ru/society/news/158557/, [16.12. 2016].
[129] A. Vladimirov, "Gibridnıye Voynı v Obşey Teorii Voynı", Rossiyskiy Voyennıy Universitet Mejdunar odnıh Otnoşeniy, 28 Ocak 2015, http://clubvi.ru/news/2015/03/07/vladimirov/1.pdf, [06.12.2016].
[130] İbid.
[131] İbid.

enformasyon ve askeri güç açısından günümüzde dünyanın en güçlü devleti olduğunun altını çizmektedir. Özellikle, ABD silahlı kuvvetlerinin dünyanın en deneyimli subaylar ve lojistik teknolojisine sahip olduğunu düşünmektedir. Avrupa ülkelerinin siyasi davranışlarını tamamen kontrol eden ABD'nin küresel hegemonyasını pekiştirmek için Rusya'ya yönelik de hedeflerinin bulunduğunu ileri sürmektedir. Bu amaçla ABD'nin Rus devletini uluslararası sistemde izole ederek onu zayıflatmaya ve "renkli devrimler" aracılığıyla Rusya'da siyasi rejimi değiştirmeye çalıştığını belirtmektedir. Ayrıca, NATO'nun sürekli genişleyerek Rusya'yı çevrelemeye ve gerektiğinde sıcak çatışmaya hazırlanıldığı gerçeğine de dikkat çekmektedir.

Bu bağlamda Vladimirov, tebliğinde yeni tip savaşta Rusya'nın başarılı olabilmesi için izlemesi gereken bazı hususları da ele almaktadır. Öncelikle Rusya bu tip savaş koşullarına devlet yönetimini, milli ekonomisini ve askeri birliklerini hazırlamalı ve uyarlamalıdır. Bunun dışında vatandaşlarını psikolojik olarak hazırlamalı ve savaş hakkında bilinçlendirmelidir. Zira bu tip *hibrid savaşlarda* karşı devletler tarafından yapılan veya yapılacak propaganda eylemleri ülke halkını olumsuz etkileyebilmektedir.[132]

2015 yılının Nisan ayı itibariyle Rusya'ya karşı savaşı ilk başlatan tarafın ABD ve müttefikleri olduğu savına dayanarak Moskova'nın *hibrid savaşa* çekilmiş/zorlanmış olduğu görüşünü Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ[133]: Organizatsiya Dogovora o Kollektivnoy Bezopasnosti) Ortak Kurmay Başkanı (Naçalnik Obyedenennogo Ştaba) A. A. Sidorov da paylaşmaktadır.[134] ABD tarafından yürütülen bütün *hibrid savaşların*, çok kutuplu yeni dünya düzeni sürecinde kutup olmaya aday

[132] A. Vladimirov, 2015, ibid.
[133] KGAÖ- 7 Ekim 2002 tarihinde altı Bağımsız Devletler Topluluğu ülkesi (Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Beyaz Rusya ve Ermenistan) tarafından kurulan hükûmetlerarası askerî ittifaktır.(Bks., CSTO, http://www.odkb-csto.org/).
[134] "V Minoborone Obyavili o Naçale Gibridnoy Voynı SŞA Protiv Rossii", Novostnoye Agenstvo Lenta, 2015, http://lenta.ru/news/2015/04/24/hybrid, [16.12.2016].

ülkeleri zayıflatmaya yönelik olduğunu ifade eden Sidorov, benzer şekilde Rusya'nın da iç siyasi ortamı istikrarsızlaştırmaya çalıştığını vurgulamaktadır.[135] Bunun yanı sıra Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Dış Ekonomi Danışmanı S. Yu. Glazyev, Amerikan hegemonyasının ekonomik temelinin yıkılma sürecinde olduğunu ve Washington'un dünya savaşına ilgisinin arttığını ileri sürmektedir.[136] Bununla birlikte şu aşamada dünya savaşının geleneksel yöntemlerle sürdürülmesinin imkânsız olmasından dolayı ABD hükümetinin küresel *hibrid savaşın* parçası olarak bir dizi bölgesel savaş ve siyasi çatışmaları tetiklemeyi tercih ettiğini belirtmektedir.

Moskova açısından *hibrid savaşa* karşı mücadelenin önemli bir hususu bölgesel entegrasyondur. Bu nedenle Rusya, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) gibi bölgesel kuruluşlara özel önem atfetmektedir. Nitekim bu kuruluşlarda da *hibrid savaşla* mücadele çerçevesinde yeni önlemler alınmaya başlanmıştır. Örneğin, KGAÖ müşterek güçlerini dinç tutmak için habersiz denetim ilkesini uygulamaya koymuştur. Ayrıca 30 Haziran 2015 tarihinde KGAÖ'de "Hibrid Savaşlar: Tarih ve Modernlik" konulu yuvarlak masa toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantıya KGAÖ Genel Sekreteri Nikolay Bordyuja ve üye ülkelerin yetkili temsilcileri katılmıştır. Katılımcılar arasında KGAÖ Analitik Birliği (Analitiçeskaya Assotsiatsiya ODKB), RF İçişleri Bakanlığı, Bağımsız Devlet Topluluğu (BDT: Soyuz Nezavisimıh Gosudarstv) Terörizmle Mücadele Birimleri, Rusya Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (RISI: Rossiyskiy İnstitut Strategiçeskih İssledovaniy), Moskova Devlet Dilbilimi Üniversitesi ve "Rossiya-24" haber ajansı yetkilileri yer almıştır. Söz konusu toplantıda *hibrid savaş* konusuna ilişkin genel

[135] Georgiy Peremitin, "Komanduyuşiy Voyskami Zapadnogo Voyennogo Okruga Zayavil o Naçale Gibridnoy Voynı Protiv Rossii", RBK**,** 24 Nisan 2015, http://www.rbc.ru/politics/24/04/2015/553a202b9a79474b9a8c2358, [17.12.2016].
[136] S.Y. Glazyev, "O Vneşnih i Vnutrennih Ugrozah Ekonomiçeskoy Bezopasnosti Rossii v Uzloviyah Amerikanskoy Agressii", **Rossiyskaya Akademiya Nauk**, Moskova, 2014, s.18.

meselelerin yanı sıra bu yeni tip savaşın terminolojisi, enformasyon-psikolojik, askeri ve diğer teknolojik yenilikleri ele alınmıştır.[137]

Rusya'yı hedef alan Amerikan *hibrid savaşına* karşı Moskova'nın başlıca mücadele araçlarından birisi, uluslararası arenada ülke imajını yükseltmek adına "yumuşak güç" mekanizmalarının daha etkin kullanılmasıdır. Ülkelerin "yumuşak güç" sıralamasına dair uluslararası düzeyde araştırmalar yapan "Potland" şirketinin 2016 yılındaki araştırmasında Rusya 30 ülke arasında 27. sırada yer almıştır. Aynı araştırmada Brezilya 24., Çin 28. sırada yer alırken, listenin 1.si ABD, 2.si Almanya, 3.sü de İngiltere olmuştur.[138] Bu şirket reyting listelerini hazırlarken bazı önemli kriterleri göz önünde bulundurmaktadır. Bunlardan ilkini turist değişimi, sinema festivalleri sayısı, dünyada dilin yaygınlığı, müze ziyaretleri, olimpik madalya sayıları ve futbol milli takımının reytingi gibi kültür öğeleri oluşturmaktadır. İkinci kriteri eğitimdir. RF Federal İstatistik Komitesi'nin (ROSSTAT: Federalnaya Slujba Gosudarstvennoy Statistiki) verilerine göre 2015 yılında Rusya, yabancı öğrenci eğitimi dünya sıralamasında sekizincisi olarak 250 bine yakın yabancı öğrenciye ev sahipliği yapmıştır.[139] Reyting listesinin üçüncü kriteri "uluslararası katılımdır". Başka bir ifadeyle, yapılan dış yardımların miktarı, yurtdışındaki diplomatik temsilciliklerin sayısı, uluslararası kuruluşlara üyelikler, çevre koruma anlaşmaları, göçmenler için sağlanan barınak, vize muafiyeti olan ülke sayıları gibi kriterlerin incelenerek bir ülkenin "uluslararası katılımının" ölçülmesidir. Dördüncü kriter bir ülkenin dijital teknoloji seviyesi ile vatandaşlarının internet kullanım oranıdır. Tabi burada reyting tespiti için sadece Amerikan sosyal sitesi Facebook'un incelendiğinin altını çizmek gerekir. Beşinci kriter iş ortamının özelliklerinin, rekabet ve yabancı yatırım için

[137] "Hibrid Savaş: Tarih ve Modernlik", KGAÖ, 01.07.2015, http://www.odkb-csto.org/news/detail.php?ELEMENT_ID=4930&SECTION_ID=91, [07.12.2016].

[138] "The Soft Power 30", A Global Ranking of Soft Power, 2016, http://softpower30.portland-communications.com/, [06.12.2016].

[139] "Rossiya v Tsıfrah", **Kratkiy Statistiçeskiy Sbornik**, ROSSTAT, 2016, s. 136- 137.

koşulların baz alınarak hesaplanan girişimcilik seviyesidir. Altıncı ve son kriter ise beşeri gelişmişlik düzeyidir. Bu kriterde ülkeyi yöneten liderlerin ve vatandaşların ortalama yaşam süresi ve beşeri sermayenin gelişmişlik düzeyi incelenmektedir.[140]

Bu konuda çalışma yapan bir diğer uzman Siyasal Enformasyon Merkezi (Tsentr Politiçeskoy İnformatsii) Müdürü A. A. Muhin (А. А. Мухин) de ABD tarafından Rusya'ya karşı yürütülen *hibrid savaşta* dönüm noktası yaşandığını düşünmektedir. Muhin'in iddiasına göre ABD büyük bir sanal olaylar "örgüsü" kurgulamış, ama bunu işler durumda ve kontrol altında tutması neredeyse imkânsız hale gelmiştir.[141] Dahası, ABD'nin küresel çapta sürdürdüğü *hibrid savaş* stratejisi nedeniyle gelecekte ters etkiyle karşılaşacağını ve Vaşington'un bu stratejisinden rahatsız olan ülkelerin ilerde Rusya ile ittifak kurabileceğini ileri sürmektedir. Günümüzde böyle bir stratejik ortaklık yönünde Çin'in ilerlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca uluslararası arenada yaşanan son gelişmelerden ötürü Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlara resmi olarak katılan ama fiili olarak ilişkilerini geliştirmeyi sürdüren Japonya ile NATO üyesi olmasına rağmen yaptırımlara katılmayıp ilişkilerini derinleştirmeye çalışan Türkiye gibi ülkeler de mevcuttur.

Sonuç olarak, Rusya'nın *hibrid savaştaki* rolüne ilişkin birbirine zıt iki görüşün varlığı, uluslararası kamuoyunun bu konuda tam bir belirsizlik içerisinde olduğunu göstermektedir. Batılı uzmanlar, Putin liderliğinde görece toparlanan ve güçlenen Rusya'yı, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan "uluslararası düzene" aykırı hareket eden başat saldırgan olarak nitelerken, Rus uzmanlar bir süredir uluslararası ilişkilere hâkim olan *hibrid savaş* ortamının mimarı olarak, mevcut küresel ekonomi-politik üstünlüğünü

[140] S.V. Rastorguyev, "Vneşnepolitiçeskiye Gibridnıye Vozmojnosti i Ugrozı Sovremennoy Rossii: Vızovı Obşestvu, Gosudarstvu i Elite",**Vlast**, S. 9, 2016, s. 15-24.
[141] A. A. Muhin, "Tretya Mirovaya (Gibridnaya, İnformatsionnaya Voyna). Uçastniki, Metodı i Tseli", http://federalbook.ru/files/BEZOPASNOST/soderghanie/NB%20I/IX/Muhin.pdf, [08.12.2016].

pekiştirmek adına kendisine "barış ve demokrasi koruyucusu" imajı çizmek için bir "düşmana" ihtiyaç duyan ABD'yi işaret etmektedir.

2.3. Rusya'nın Enformasyon Savaş Geleneği

21. yüzyılda enformasyon teknolojilerinin yoğun bir şekilde gelişmesi, dünyanın siyasal süreci üzerinde büyük etki yaratmıştır. Zira bilgi, stratejik kaynak haline gelmiştir. Bilgi sayesinde medya araçları belirli bir dünya görüşünün oluşturulmasında etkin rol oynamaktadır. Bilhassa günümüzde geleneksel iletişim araçlarının yerini hızla yüksek bilgisayar teknolojisine dayalı iletişim araçları almaktadır. Buna bağlı olarak medyanın teknik altyapısı da giderek dijital ve bilgisayar teknolojilerine dönüşmektedir. Böylelikle sosyal ve politik işlevi değişen medyanın faaliyetleri internet alanına yayılarak zamansal ve mekânsal kısıtlamalar büyük ölçüde ortadan kalkmış ve esneklik, etkileşimlilik ve yaratıcılık gibi temel çağdaş özelliklerinin gelişimi sayesinde, hedef kitle bilinci üzerinde muazzam bir etki bırakacak şekilde hızlı bir yakınlaşma imkânı doğmuştur. Örneğin, Rus Sivil Toplum Araştırma Kuruluşu Levada-Center'in[142] yaptığı anketlere göre Rusya vatandaşlarının yüzde 90'nı haberleri medyadan öğrenmekte; bunların yüzde 50'si yayınlanan bilgiyi güvenir bulurken, yüzde 20'si de bu haberlerin tamamen nesnel olduğuna inanmaktadır. Bu bakımdan, Rus siyasetçiler medyayı, kendi "sembolik sermayelerini" artırmak ve toplumdan farklı süreçlere ilişkin önceden beklenilen tepkiyi alabilmek için yaygın olarak kullanmaktadırlar.

Medyanın yaygınlaşması yeni fırsatlar kadar riskleri de beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede her ülke yönetimi önünde, bilgi yönetimi ve güvenliğinin sağlanması, siyasal iletişimin etkinliğinin artırılması, enformasyon savaşlarına karşı mücadele gibi bir dizi uluslararası görev belirmiştir. *Hibrid savaş* konseptinin ilgi alanına giren bu riskler arasında özellikle enformasyon alanındaki saldırılar giderek yaygınlık kazanmış

[142] Levada-Center, http://www.levada.ru, [06.12.2016].

ve ciddi tehdit oluşturur hale gelmiştir. Bilimsel literatürün incelenmesi sonucunda, enformasyon savaşın yorumlanmasına ilişkin üç ayrı yaklaşımın olduğu görülmektedir. Bunlar normatif, küreselleşmeci ve bütüncül yaklaşımlardır. Normatif yaklaşım, enformasyon savaşların özünde iletişim sistemlerinin teknik bileşenine zarar vermekten ibaret olduğunu savunmaktadır. Küreselleşmeci yaklaşıma göre enformasyon savaş olgusu jeopolitik çatışmanın özel bir formunu ve çıkar çatışması yaşayan tarafların rekabetini temsil etmektedir. Bütüncül yaklaşıma göre de enformasyon savaşı, süregiden rekabet/çatışmacı ortamında psikolojik üstünlüğü sağlamaya ve toplumsal bilinci istenilen şekilde oluşturmaya yönelik yeni tip savaşın enformasyon bileşenidir.[143]

Enformasyon savaşlara karşı mücadele etmek ve bilgi güvenliğini sağlamak amacıyla 5 Aralık 2016 tarihinde RF Devlet Başkanı Vladimir Vladimiroviç Putin tarafından "Rusya Federasyonu'nun Yeni Enformasyon Güvenliği Doktrini" (Doktrina İnformatsionnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii) kabul edilmiştir.[144] Doktrinde, enformasyon teknolojilerinin sınır aşan bir nitelik kazandığının altı çizilerek onların etkin bir biçimde kullanılmasının, ülkenin ekonomik gelişimine ivme kazandıracak bir faktör olarak aktarılmıştır. Söz konusu belgenin devamında bireysel ve tüzel kişiliklerin bilgi güvenliğinin sağlanması; ülkenin kültür, tarih, manevi ve ahlaki değerlerinin korunması için enformasyon teknolojilerin kullanımına ilişkin hususlara geniş yer verilmiştir. Bunun yanı sıra ülkenin enformasyon altyapısının ve kesintisiz işleyişinin sürdürülebilir olmasının büyük önem arz ettiği vurgulanarak enformasyon güvenliğini sağlayan araçları üreten bilimsel ve sanayi kurumlarının kapasitelerinin iyileştirilmesi konusunda yeni düzenlemelerin yapılmasının ihtiyaç olduğu açık bir şekilde belirtmiştir. Ayrıca, Rusya'nın devlet politikasının uluslararası kamuoyuna duyurulması

[143] S.A. İvanov, "Osobennosti Vedeniya İnformatsionnıh Voyn v Rossiyskih Regionah v 2000 Godı (Na Primere Regionov Yuga Zapadnoy Sibiri)", **Sankt Peterburgskiy Universitet**, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 20.
[144] Doktrina İnformatsionnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii, 06 Aralik 2016 https://rg.ru/2016/12/06/doktrina-infobezobasnost-site-dok.html.

ve anlatılması gerektiği vurgulanmaktadır. Benzer şekilde Rusya'nın, uluslararası bilgi güvenliği sistemlerinin oluşturulmasına ve geliştirilmesine katkı sağlaması gerektiği hususu da yeni doktrinde yer almıştır.[145] Bahsi geçen belgede ayrıca yabancı ülkeler tarafından Rusya'nın enformasyon yapısını hedef alan askeri amaçlı faaliyetlerin arttırıldığına ve Gizli Servisleri aracılığıyla Rusya'nın iç siyasi ortamını istikrarsızlaştırıcı yeni tip psikolojik harp tekniklerinin uygulandığına değinilmiştir. Özellikle kredi ve finans alanında bilgisayar teknolojilerine dayalı suçların artmasına, uluslararası istikrarı ve devletlerarası eşit ilişki koşullarını hiçe sayarak bazı ülkelerin enformasyon alanında hâkimiyet elde etmek için teknolojik üstünlüğünü rekabet kurallarına aykırı bir şekilde kullanmaya çalıştığına ve bunun Rusya'nın ulusal güvenliğine tehdit oluşturduğuna dikkat çekilmiştir.[146]

Resmi ve açık nitelikli belgelere yansıdığı üzere, hem yurtiçinde, hem de yurtdışında bilgi denetimi Rus devlet politikasının öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. ABD Savunma Bakanlığı Pentagon dış politika muhabiri Russ Read'e göre, Rus devletinde "enformasyon" denetimi yeni bir uygulama olmayıp, Rus güvenlik kurumlarının istihbarat toplamaktan daha çok propaganda kampanyalarına ağırlık verdikleri Sovyetler Birliği dönemine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Nitekim R. Read, Sovyetlerden günümüze intikal eden bu mirası Rus lider Putin'in şahsında şu sözlerle bağdaştırmaktadır;[147]

> "… *Hiç kuşkusuz Rusya Devlet Başkanı Putin kitle iletişim araçlarının gücünün farkında bir liderdir. Esasında O (Putin) bu farkındalığını, "medya kodamanlarının" (Rossiyskiye Magnatı) Rus siyasetinde krallar yarattıkları Sovyet sonrası o zor geçiş döneminde ciddi biçimde*

[145] Doktrina İnformatsionnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii, 2016.
[146] İbid.
[147] Russ Read, "The Kremlin's Missionaries: How RussiaUses Media As Its New Cold Warriors", The Daily Caller, 11.07.2016, http://dailycaller.com/2016/11/07/the-kremlins-missionaries-how-russia-uses-media-as-its-new-cold-warriors/, [18.12.2016].

pekiştirmiştir. Zira eski bir istihbarat subayı olarak, kuşkusuz Rus enformasyon ya da dezenformasyon savaşının uzun geçmişini zaten öğrenmiştir. Enformasyon savaşlarında farklı uygulamaların gerçekleştirilmesi, Rus istihbarat çevrelerinde "aktif önlemler" (aktivnıye meropriyatiya)" olarak adlandırılan bir eylem biçimidir."

Rusya ve ABD arasında dijital ortama yansıyarak süregiden "enformasyon savaşı" göz önüne alındığında, Rusya için enformasyon güvenliğinin sağlanması ve kendisine yönelik Amerikan menşeili kara propagandanın bertaraf edilmesinde medya kuruluşlarının son derece stratejik bir rol oynadığı kabul edilecektir. Bu alanda faaliyet gösteren ve 24 saat İngilizce yayın yapan medya kuruluşları arasında "Russia Today" (RT) kanalı öne çıkmaktadır. Bu yayın organı, uluslararası ilişkilerin önemli konularında Rusya'nın tutum ve tavrını yansıtmak amacıyla 2005 yılında kurulmuştur. Aradan geçen 12 sene içinde RT, dünyada 100'den fazla ülkede İngilizce, Arapça ve İspanyolca 24 saat yayın yapan küresel bir medya kuruluşuna dönüşmüştür. "RT America" televizyon kanalı Washington'da kendi stüdyosuna sahipken, "RT UK" kanalı Londra'dan yayın yapmaktadır. "Russia Today" tüm dünyada 700 milyondan fazla insanın erişimine açıktır.[148] RT'in Genel Yayın Müdür Danışmanı A. N. Solomatina'ya göre RT'in kuruluşu, uluslararası arenada Rusya'nın değer ve çıkarlarını savunma konusundaki iletişim stratejilerinde kökten paradigma değişimini yansıtan eşsiz bir adım olmuştur.[149] Haber kanalı RT'in temel konsepti, bilgiyi sunma konusunda farklı strateji ve yaklaşımı içermesinden ibarettir. Haber malzemesinin sunulma şekli aktif hedef kitleyi konuşmaya, değerlendirmeye ve duyulanı yorumlamaya teşvik etmeye yöneliktir. RT'in yurtdışına açılmasının temel amacı birbiri ile ilişkili bir dizi sorunun çözüme kavuşturulması olmuştur. Bununla beraber RT, Rusya'nın milli

[148] A.N. Solomatin, "Telekanal RT v Usloviyah İnformatsionnovo Protivostoyaniya", **Vestnik Elektronnıh i Peçatnıh SMİ**, C. 1, S. 24, 2016, s. 40- 58.
[149] A.N. Solomatin, "Komunikativnıye Strategii Telekanala RT (Russia Today)", Vestnik Elektronnıh i Peçatnıh SMİ, S. 22, 2014, s. 60- 76.

çıkarlarının ve devlet politikasının yurtdışında yayınlanması ve doğru anlatılması, uluslararası haber ajansları ile işbirliğinin yapılması ve bilgi alışverişinde bulunulması gibi hususları kendine hedef edinmiştir. Bunun yanı sıra RT, dünyada basın ve farklı görüş özgürlüğünün teşvik edilmesine ilişkin koşulların yaratılması gibi ilkeleri desteklemekte ve Rusya'nın tarihi ve kültürel mirasının korunmasına katkıda bulunulmayı amaçlamaktadır. Gerek Rusya, gerekse uluslararası arenada ajansa yapılan atıfların arttırılması gibi amaçlar doğrultusunda da faaliyet göstermeye gayret göstermektedir.

Enformasyon savaş koşullarında RT kendi hedef kitlesiyle ilişkisine yönelik dikkatini artırmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle kanal yöneticileri bir kamuoyu araştırması yaptırmış ve ABD, İngiltere, Kanada ve diğer ülkelerin ulusal reyting değerlendirme sistemine girmeyi başarmışlardır. Araştırma sonuçları RT'in ABD ve Kanada'da, ayrıca Batı Avrupa ülkelerinde listenin ilk sıralarına yükseldiğini göstermiştir. Burada özellikle vurgulamak gerekir ki "Russia Today'in" hedef kitlesi en popüler Avrupa kanalı olan "Euronews'un" hedef kitlesinden 3 kat, İngiltere kanalı "Sky News'dan" 2 kat ve Fransa kanalı "France 24'den" 11 kat daha geniştir. Günümüzde 85 milyon üzerinde seyirci ABD'de kablo ve uydu ağları üzerinde RT'yi izlemektedir.[150] "Eurodata TV Worldwide" Müdürü A. Kale, RT kanalının başarısının "alternatif bir bakış açısı" sunmasında yattığını düşünmektedir.[151] Benzer şekilde önde gelen Alman gazetelerinden "Der Tagesspiegel", RT'nin mevcut başarısını şöyle yorumlamıştır;

> "*Bugün RT, Rusya'nın petrol ve doğal gaz üreticisi "Gazprom" ve gelişmiş silah sanayisi ile birlikte Rusya dış politikasının en etkin*

[150] "RT Audience in Us Doubled in a Year", Russia Today, 23.12.2014, https://www.rt.com/about-us/press-releases/rt-audience-double-us/, [11.02.2017].
[151] "Telekanalam Nastupayut na Reytingi", http://www.raso.ru/articles/trend/article42028, [11.02.2017].

araçlarından biri haline gelmiştir. Moskova, CNN ve BBC'ye karşı devlet dengesi yaratmak istemiştir. Ve bu konuda başarılı olmuştur".[152]

Russia Today'in geniş kitleler üzerinde etkinlik sağlamayı başarmasının altında yatan bir diğer etkenin yeni enformasyon teknolojilerini kullanılması olarak belirtilmektedir. Tüm dillerde yapılan yayın kanalının yeni versiyonu geliştirilmiş ve izleyicilere yeni ek fırsatlar sunulmuştur. Ayrıca, kanalın hedef kitlesinin genişlemesinde seçkin haberlerin büyük payı vardır. Örneğin, RT kanalında Avusturya gazetecisi ve sunucusu ve aynı zamanda Wiki Leaks'in kurucusu Julian Assange'in "Mir Zavtra" (Мир Завтра) projesi yayınlanmıştır. Projenin 12 programı Assange'ın ünlü siyasi liderler, bilim ve sanat adamları ile diyaloguna ayrılmıştır.

Enformasyon savaş sürecinde her devlet için önemli olan haber, haberin toplum bilincine nasıl yerleştiğidir. Bu kapsamda, dünya olaylarına Rus bakışına ilişkin tartışmaları teşvik etme amacıyla RT, izleyicilerin dünyada Rusya hakkında ne konuşulduğunu ve yabancı televizyon kanallarının Rusya devleti imajını nasıl oluşturduğunu öğrenebilecekleri "İnco TV" internet-kaynağını kurmuştur. Özetlemek gerekirse, RT'nin seyircileri arasındaki başarısını birkaç etkene bağlamak yanlış olmayacaktır. Öncelikle, haber ajansı RT sadece bilgiyi almakla/toplamakla kalmayıp, aynı zamanda olaylar hakkında kendi görüşünü söylemekte ve gördüklerini kendince yorumlamaktadır. Bu kapsamda hedef kitlenin televizyon kanalının faaliyetlerine ilişkin değerlendirmeleri, kanalın kendi çalışmalarına yönelik yaptığı düzeltmelerine ve iletişim stratejisinin oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Televizyon kanalının ve internetin girişim ve çabalarının karışımı bilgi yoğunluğunda olayların aktarımını kaliteli düzeye taşıyan "kümülatif etki" yaratmaktadır. Ayrıca kanal faaliyetlerinin kalitesini artırma amacıyla "kitle kaynağı" (Crowd sourcing)" teknolojileri

[152] "Der Tagesspiegel", 19.09.2012, http://forumnov.com/archive/index.php/t335828-5850.html, [11.02.2017].

kullanılmaktadır. Russia Today ayrıca mobil cihaz, tablet, bilgisayar, akıllı telefon ekranı gibi alternatif TV izleme çeşitlerinin genişlemesine yol açan bilgi içeriğinin üretim ve aktarım alanında farklı teknolojik yenilikler geliştirmekte ve kullanmaktadır.

Yabancı hedef kitleler arasında oldukça ünlü olan ve takip edilen bir diğer Rus haber ajansı ve aynı zamanda radyosu "Sputnik'tir" (Спутник). Bu medya aracı internet siteleri, dijital yayın kanalları, mobil uygulamalar ve sosyal sitelerde resmi sayfalara sahiptir. Başlangıç aşamasında "Sputnik" haber yayınlarını 24 saat İngilizce, Çince, Arapça ve İspanyolca yapmış ve haber ağını dünyanın 80'den fazla şehrine yaymıştır.[153]

2014 yılında Rusya "Sputnik" markası altında farklı dillerde yayın ve haber yapan yenilenmiş siteleri faaliyete açmıştır. Bu sitelerin ana hedefi Rusya Federasyonu'nun resmi tutumunun gözetilmesi kaydıyla çeşitli dillerde farklı ülkelerin gündemine ilişkin haber yapmak olmuştur. Örneğin, İngiltere ve ABD'de bu ülkelerin gündemine ilişkin önemli konular ele alınmakta olup, İngilizce haber yapılarak bu ülkelerin vatandaşlarına alternatif bilgi sunulmaktadır. Aynı şekilde Rusya'nın doğrudan etkileşim içerisinde olduğu Almanya, Çin, Türkiye ve Latin Amerika ülkelerinde de "Sputnik" kendi dillerinde haber yayınlayarak Rusya'nın propagandasını yapmaktadır.[154] 2015 yılı itibarıyla "Sputnik'in" sosyal medya alanındaki takipçi sayısı yaklaşık 3,7 milyon kişiyi bulmuştur. Çok kısa bir sürede muazzam bir başarı elde etmiş ve büyük bir hedef kitleye ulaşmıştır.[155]

Günümüzde uluslararası boyut kazanan "Sputnik" platformunda faaliyet gösteren çok sayıda özel proje ve yayınlar bulunmaktadır. Ukrayna krizi bağlamında düşünülen ve gerçekleştirilen seçkin ve orijinal makale yayımlarının yapıldığı

[153] Uluslararası Yayın Kanalı (MİA) "Sputnik", https://ria.ru/docs/about/, [10.02.2017].
[154] "MİA "Rossia Segodnya" Prezentovalo Novıy Multemediynıy Brend "Sputnik"", 10.11.2014, https://ria.ru/news_company/20141110/1032604556.html, [11.02.2017].
[155] G.İ. Kojina, "Doklad k Otçetu Rukovoditelya Finansovo Hozyaystvennoy Deyatelnosti Federalnogo G osudarstvennogo Unitarnogo Predpriyatiya Mejdunarodnoye Agenstvo "Rossiya Segodnya" po İtogam R abotı za 2014 God", 2014.

"Ukraina.ru" (http://ukraina.ru/) projesi kapsamında krize dair Rusya lehine haberler yapılmaktadır. Bunun dışında Rus ve dünya gayrimenkul pazarına ilişkin güncel bilgiler, haberler ve tavsiyelerin yer aldığı "RİA Nedvijimost" (RİA Gayrimenkul: http://riarealty.ru/) projesi; Rus eğitiminin propagandasını yapan "Jızn Bez Pregrad" (Engelsiz Hayat) gibi çeşitli projeler "Sputnik" bünyesinde faaliyet göstermektedir.

Rusya'nın önde gelen enformasyon ajanslarının değerlendirmesi, bu alanın günümüzde etkin olarak gelişmekte olduğunu ve her zaman resmi iktidar tarafından desteklendiğini göstermektedir. Çoğu Batılı araştırmacı ve uzmanın mesnetten yoksun iddiasına göre Rusya, çağdaş uluslararası ilişkilerde enformasyon savaşlarını başlatan ve yürüten önemli devletlerden biridir. Örneğin Pol Kristofer ve Miriam Metyuz çağdaş Rus propagandasının kesintisiz olduğunu ve olaylara son derece hassas tepki verdiğini ileri sürmektedirler. Onlara göre, bunun temel nedeni Rus propagandasının objektif gerçekleri yayımlamaya çalışmamasıdır. Zira bu propagandayı yapanların gerçekleri ve görüşleri teyit etmek için ne yeteri kadar zamana sahiptirler ne de buna ihtiyaç duymaktadırlar. Kristofer ve Metyuz, Rus propagandasını yürütenlerin olaylara dair sadece Rusya lehine konuları işlediklerini ve kendi yorumlarını dinleyici/izleyici/okuyucu kitleye benimsetmeye çalıştıklarını savunmaktadır.[156]

Prag Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü (Prague Security Studies Institute) Uzmanı İvana Smolenova tarafından 2015 yılında yayımlanan bir araştırma raporunda Rus propaganda araçlarına geniş yer vermiştir. Raporda Rusya tarafından Avrupa'ya karşı yürütüldüğü iddia edilen enformasyon savaşı ele alınmış ve özelliklerine dikkat çekilmiştir. Smolenova'ya göre, farklı ülkelerde faaliyet gösteren Rus yanlısı medyanın en önemli özellikleri, onların Kremlin'e olan bağlılıklarını ifşa etmeden benzer görüşleri yayımlamaları ve aynı argümanları kullanmalarıdır. Bahsi geçen raporun devamında,

[156] Christopher Paul, Miriam Matthews, "The Russian "Firehose of Falsehood" Propaganda Model. Why It Might Work and Optionsto Counter It", RAND Corporation, 2016, s. 1- 16, http://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html, [14.02.2016].

Rusya yanlısı medya araçlarının belirgin şekilde Batı karşıtı tutuma sahip olmalarının yanı sıra Ukrayna, Avrupa ve ABD aleyhine haberler yayınladıkları ifade edilmektedir. Ayrıca, bu tip medya kuruluşlarının her ne kadar 2014 yılından önce ortaya çıkmış olsalar da söylem ve faaliyetlerindeki üslupsal sertleşme ve daha çok etkinleşmenin Ukrayna krizinin ardından meydana geldiğine dikkat çekilmektedir.[157]

Uluslararası kamuoyunda enformasyon savaşta Rus propagandasının etkin rolüne ilişkin kanaatlerin iyice belirginleşmesine ve yaygınlaşmasına rağmen, bu sürece tamamen zıt bir bakış da gelişmiştir. Bu bakış açısına göre enformasyon savaş poligonu ve manipülasyon teknolojileri "cephaneliği" olarak ABD'ye işaret edilmektedir. Öyle ki Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı (Central Intelligence Agency: CIA) tarafından 1940'ların sonundan itibaren psikoloji ve sosyoloji gibi alanlarda yetişmiş bilim adamlarından araştırmalar talep edilmiştir. Böylelikle ABD ve İngiltere'nin önde gelen yüksek eğitim kurumlarında insan bilincine ve sosyal davranışına en yüksek etki gösteren yöntemler geliştirilmiş, elde edilen tüm yöntemler uygulamaya tabi tutulmuş ve toplumsal doku ve edinilmiş kültürel kodların yok edilmesi konusunda inanılmaz sonuçlar elde edilmiştir.[158]

Görüldüğü üzere, II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden ivme kazanan ve yoğun bilimsel çalışmayla desteklenen Batılı propaganda yöntem ve araçları karşısında Rusya 2000'li yılların ortalarından itibaren kendi iletişim araçlarını geliştirmiştir. Son yıllarda çeşitli araştırmalarda ortaya koyulan sonuçlara göre Rusya'nın enformasyon alanında etkinliğini artırdığı aşikardır. "Russia Today" ve "Sputnik" gibi Rus haber ajanlarının kısa sürede elde ettikleri muazzam başarıları bunun en somut göstergesidir.

---

[157] İ. Smolenova, "Prorossiyskaya Kompaniya po Dezinformatsii v Çehii i Slovakii", **CONCORDİAM**, 2016, s. 26, 29.

[158] D. Ş. Halidov, "Ob İnformatsionnoy Voynena Zapade i Koe-Çto o Geopolitike; İnformatsionnaya Voyna Protiv Rossiyskoy Federatsii: İnstitualizatsiya İnformatsionnogo Protivoborstva v Kontekste Realizatsii Strategii Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii", Yuvarlak Masa Toplantısı Raporu, **Nauçnıy Ekspert**, S. 36, 2011, s. 43.

2.4. Rus Propagandasının Yenilenme Süreci

Rusya'nın askeri-sanayi alanındaki başarıları Batıyı her zaman endişelendirse de aynı değerlendirmeyi Rus propaganda araçları için yapmak pek kolay değildir. Sovyetler Birliği yabancı dillerde yayın yapmaya 1929 yılında başlamasına karşın Batının Rusça yayına başlama tarihi ancak Soğuk Savaş sonrasına denk gelmektedir.[159] 1970'li yıllara gelindiğinde Sovyetler Birliği 70 yabancı dilde yayın yapan bir ülkeye dönüşmüş, ama bu faaliyetlerinin Batı dünyasına etkisi sınırlı kalmıştır. Buna karşılık ABD'nin Rusça yayın yapan "Golos Ameriki" (Amerika'nın Sesi) gibi kitle iletişim araçları Sovyetler Birliği halkı tarafından gizlice dinlenmiş ve ilerleyen yıllarda ülkedeki sosyo-kültürel hareketlenmelerde rol sahibi olmuştur. SSCB'den geriye kalan "Golos Rossii" (Rusya'nın Sesi) ise Başkan Putin tarafından 2013 yılında kapatılmıştır.[160]

2005 yılında, çağdaş dönem Rus propagandasını yansıtan önemli gelişmelerden biri olan "Russia Today" haber ajansının Rusya Devlet Başkanı Danışmanı Mihail Lesin ve Kremlin Basın Sözcüsü Aleksey Gromov'un inisiyatifiyle açılması gerçekleşmiştir. Daha 2001 yılında M. Lesin "kendi propagandamızı yapmalıyız, aksi halde dünyanın gözünde böyle ayı gibi görünmeye devam edeceğiz" diyerek bu konudaki hassasiyetini belli etmiştir. Nitekim Danışmanı Lesin'in bu düşüncesine paralel şekilde Başkan Putin'in propaganda konusuna önem verdiği ve bu alanda gerekli yatırımları yaptığı söylenebilir. Her ne kadar Rusya'nın devlet düzeyinde propaganda araçlarını yeniden yapılandırması 2000'li yılların ortalarına dayansa da, 2008 yılında patlak veren "Güney Osetya" krizinin bu süreçte azımsanmayacak bir rolünün olduğu ileri sürülebilir. Şöyle ki Avrupa Komisyonu ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından "Güney Osetya" krizinin meydana gelmesinde Gürcistan Devlet Başkanı Mihail Saakaşvili'nin "saldırgan" olarak kabul edilmesine rağmen, Batı toplumunun bilincinde

[159] Andrey Kemal, **Kiber Voyna. Kak Rossiya Manipuliruyen Mirom,** Moskova, Algoritm, 2015, s. 32.
[160] İbid., s. 33.

"Rusların Gürcü askerlerine saldırdığı" imajı yerleşmiştir. Uluslararası kamuoyunda oluşan bu menfi algının farkına varan Moskova Yönetimi, söz konusu olaydan ders çıkartarak propaganda alanına yatırımlarını artırmıştır. Buna bağlı olarak Batı medyasında da Rus propagandası üzerine yapılan yorum ve çalışmaların sayısında bariz bir yükseliş yaşanmış olup, özellikle RT kanalının etkinliğine dikkat çekilmektedir.[161] "Rusya Today'in" Genel Yayın Müdürü Margarita Simonyan'a göre RT'in temel amacı "çıplak propaganda" değil, aksine Batı kamuoyuna alternatif bir bakış açısı sunmaktır. Bu ifade RT'in yayın konseptinin, Soğuk Savaş döneminde "Sovyet karşıtı "çıplak propaganda" yerine Sovyet halkına alternatif bir bakış açısı sunmayı hedefleyen Batı medya stratejisinin baz alındığını göstermektedir.[162]

RT'in uluslararası kamuoyunda artan etkinliği, hiç kuşkusuz, Ukrayna kriziyle beraber çok daha göze çarpmıştır. Batılı ülkeler RT'ye karşı endişelerini açıkça dile getirmenin ötesine geçerek bazı somut adımlar dahi atmaya başlamıştır. Bu anlamda İngiltere'de önyargılı yaklaşıma sahip olmakla suçlanan RT'nin lisansının iptal edilmesi gündeme gelmiş; ABD'de ise yayın departmanı yönetim kurulu (Broadcasting Board of Governors) başkan vekili Andrew Lack tarafından, "IŞİD" ve "Boko Haram" gibi terör örgütlerinin sözcülüğünü yaptığı yönünde ağır ithamlara tutulmuştur. Dahası Batı ülkeleri, Rus propagandasıyla mücadele etmek amacıyla yeni kurum ve kuruluşlar açmaya başlamış; "Rus propagandası" çeşitli uluslararası platformların tartışma konusu haline getirilmiştir.[163] Batılı ülkeler tarafından geliştirilen Rusya karşıtı tüm bu propaganda çalışmalarına karşın, kitle iletişim araçlarının dış ve iç politikadaki muazzam rolü sayesinde genelde Rusya, özelde Başkan Putin'in şahsı, bilhassa kendi vatandaşlarının nezdinde itibarını yükseltmeyi başarmıştır. Öyle ki 2008 yılından itibaren Putin'in gerilemekte olan ünü, 2014 yılındaki Kırım'ın ilhakıyla birlikte yukarı

[161] Oleg Panfilov, "Ukraine at War: Truth Agaınst Russıan Propaganda", **Materials Of The Conference Brussels**, European Parliament, 16-th of June 2015, p. 8.
[162] "İntervyu Margaritı Simonyan", İnformatsionnoye Agenstvo RNS, 2013, https://rns.online/interviews/Glavnii-redaktor-RT-o-perspektivah-televideniya-2017-03-15/ , [20.06.2017].
[163] Andrey Kemal, 2015, s. 35.

yönde ciddi bir ivme kat ederek yüzde 85 oranına ulaşmıştır.[164] Medya araçları doğru kullanıldığında kamuoyu istenildiği gibi manipüle edilebilmektedir. Bu tekniğin uygulaması çalışmamızın bir sonraki bölümünde daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

[164] Nataliya Zorkaya, "Levada: Reyting Putina Vzletel iz-za Krımskoy Kompanii", BBC Russkaya Slujba, 26 Haziran 2014, http://www.bbc.com/russian/russia/2014/06/140626_putin_rating_crimea, [21.06.2014].

III. UKRAYNA KRİZİ VE RUS HİBRİD SAVAŞI

3.1. Ukrayna'nın Jeo-Stratejik Önemi

1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılması, tarihe Soğuk Savaş olarak geçen iki kutuplu dünya sisteminin de son bulmasına yol açmıştır. Rusya Uzmanı Ferit Temur'a göre;[165]

> "*Bu dönemde Ruslar, kuruluş amacı komünizmle ve Sovyet yayılmacılığıyla mücadele olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) varlık nedeninin ortadan kalkmasıyla kendini lağvedeceğini ve pazar ekonomisine geçen yeni Rusya'yı da kapsayacak "Ortak Avrupa Evi'nin" kurulacağını varsaymışlardı. Dahası, yine Rusların iddiasına göre, SSCB'nin dağılma sürecinde Batılı ülkelerle kapalı kapılar ardında yürütülen müzakerelerde Kremlin yönetimine Rusya ekonomisinin toparlanması için ihtiyaç duyulan maddi ve teknik yardımların yapılacağı da vaat edilmiştir. Nitekim "Sovyet deneyinin" ardından yaşanılan sosyo-ekonomik çöküntü koşullarında Batıyla daha fazla rekabet etmek yerine işbirliğine yönelen Moskova, bahsi geçen süreçte Boris Yeltsin liderliğinde 1991–93 yılları arasında "Atlantikçi" bir dış politika izlemiş; Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de post–Sovyet coğrafyasında yeni oluşan dengelerde "Russia first" (önce Rusya) stratejisini uygulamıştır. Bununla birlikte "eski düşmanlar" arasındaki bu yakınlaşma süreci Moskova'nın başta ekonomik destek olmak üzere Batıdan beklentilerinin gerçekleşmemesi sebebiyle sekteye uğramış ve 2000 yılında iktidara gelen Vladimir Putin öncülüğünde Rusya'nın siyasi*

[165] Ferit Temur, "Avrasya Jeopolıtığı, Batı Yaptırımları ve Putın İktıdarı", Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü, 26.03.2015, http://www.usbed.org/asya--pasifik/news-avrasya-jeopolitigibati-yaptirimlar-ve-putin-iktidari.html [11.08.2017].

ve ekonomik açıdan güçlenmesiyle "kadim rekabet" yeniden canlanmıştır…"

Söz konusu yeni rekabetin yansımalarına maruz kalan eski Sovyet ülkelerinin başında ise Ukrayna'nın geldiğini öne sürmek yanlış olmayacaktır. Öyle ki küresel düzlemde uluslararası enerji ve ticaret güzergâhları yönüyle jeo-ekonomik önemi olan Ukrayna, bünyesinde barındırdığı Slav–Ortodoks, Slav–Katolik ve Müslüman–Tatar unsurları sebebiyle de derin bir jeo-kültürel "fay hattına" sahiptir.[166] Türkiye ile birlikte Avrasya coğrafyasının tam merkezinde yer alan Ukrayna bu açıdan siyasi, ekonomik ve güvenlik odaklı pek çok uluslararası projenin hayata geçmesinde ya da önünün tıkanmasında yadsınamaz bir role haizdir.[167] Dolayısıyla Ukrayna'nın jeopolitik konumu bölgesel ve küresel güvenlik açısından büyük önem arz etmektedir.[168] Bu bağlamda Kırım yarımadasında bulunan Sivastopol askeri deniz üssü, Rusya'nın Karadeniz filosu için vazgeçilmez bir konumdadır. Sivastopol üssünü askeri bakımdan önemli kılan başlıca coğrafi özellikleri arasında hem en derin limana sahip, hem de gemilerin her taraftan kıyılarla korunaklı olması gelmektedir.[169] Bununla birlikte Rusya Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı Karadeniz filosunda en düşük harp hazırlık seviyesinde tutulmaktadır. Ayrıca filoyu oluşturan askeri gemiler de eskidirler. Örneğin "Kerch" isimli ASW Destroyeri 1974 yılında, "Moskva" isimli füze kruvazörü 1982 yılında, devriye gemileri "Smetlivıy" 1969, "Ladnıy" 1981 ve "Pıtlivıy" ise 1982 yılında filoya katılmışlardır. Buradan hareketle Karadeniz filosunun varlığının temel nedenlerinin başında Rusya için eski Sovyet coğrafyasındaki merkezi güç algısını canlı tutmaya yarayan siyasi itibar unsuru olmasının geldiği çıkarımı yapılabilir. Bunun

[166] Ferit Temur, "Ukrayna'da Seçim Sandıklarından Büyük Rusya Çıkar mı?", BİLGESAM, 05 Ocak 2010, http://www.bilgesam.org/incele/112/-ukrayna%E2%80%99da-secim-sandiklarindan-%E2%80%98buyuk-rusya%E2%80%99-cikar-mi-/#.WY9jsNSLRkg, [12.08.2017].
[167] **İbid**.
[168] F. Stephen Larrabee, Peter A. Wilson, John Gordon IV, "The Ukrainian Crisis and European Security", **RAND Corporation**, Calif., 2015, p. 3-9.
[169] Dmitry Gorenburg, "The Future of The Sevastopol Russian Navy Base", Russian Analytical Digest, 2013, s. 11-13, http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-75-11-13.pdf, [01.05.2017].

dışında, Rusya için Sivastopol'deki askeri deniz üssünün ekonomik önemi de vardır, çünkü bu üsse alternatif olabilecek Novorossisk'te veya Abhazya'daki Oçamçira'da yeni bir askeri deniz üssünün kurulması uzmanlara göre yaklaşık 10-12 milyar dolara mal olacaktır.[170] Nitekim Ukrayna'nın 2000'li yıllardan itibaren NATO ile gelişen ilişkileri de Rusya açısından ulusal güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır. Bu tehdit algısı Rusya'nın resmi dış politika konseptinde şu şekilde açıkça dışa vurulmuştur; "*Rusya, NATO'nun genişlemesine ve bilhassa Ukrayna'yı NATO üyeliğine dâhil etme planına karşı olumsuz yaklaşımını korumaktadır*".[171] Kuzey Atlantik ittifakın eski Sovyet ülkelerini bünyesine katarak Rusya sınırlarına yayılması Kremlin'in savunma kapasitesini ciddi şekilde tehlikeye atmaktadır, çünkü artık NATO, Rus hava sahasına girerek merkez bölgede hedefi vurabilme kapasitesine sahip taktik savaş uçakları için ulaşım imkânına kavuşmuştur.

Benzer şekilde Ukrayna toprakları Rusya tarafından Avrupa'ya doğal gaz ve petrol nakil hattı olarak da kullanılmaktadır. Bu güzergâhta yer alan boru hatlarından en büyükleri "Soyuz" , "Drujba" ve "Urengoy-Pomarı-Ujgorod" hattıdır. Ukrayna'da kâin Razumkov Araştırma Merkezi'ne göre 2012 yılında Ukrayna üzerinden toplam 80 milyar m^3 Rus gazı sevk edilmiştir.[172] Bu bölümde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı üzere, Rusya'nın uluslararası arenada güvenilir enerji tedarikçisi ülke algısının pekişmesi anlamında Ukrayna ile olan enerji işbirliği bir hayli belirleyici bir nitelik taşımaktadır.[173]

Rus bakış açısıyla son olarak belirtmek gerekir ki bugünkü Ukrayna, tarihi açıdan "Rus'un" (Русь) anayurdu, ilk devletinin merkezi, Ortodoksluğun kabul ve

[170] M. Baranov, "Kuda İdet Rossiyskiy Flot", Moskova, **Komersant-Vlast**, S. 7, 2008, s. 23- 30.
[171] Rusya Dışişleri Bakanlığı, "Kontseptsiya Vneşney Politiki Rossiyskoy Federatsii", 30 Haziran 2016, http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2542248.
[172] Olga Samofalova, "Uje Menşe Polovını", Delovaya Gazeta Vzglyad, 10 Ocak 2013, https://vz.ru/economy/2013/1/10/615303.html, [01.05.2017].
[173] K.S. Gadjiyev, "İmidj Kak İnstrument Kulturnoy Gegemonii", **Jurnal Mirovoy Ekonomiki i Mejdunarodnih Otnoşeniy**, S. 12, 2007, s. 7- 10.

yayılış coğrafyası, yaklaşık 1100 yıllık Rus tarihsel hafızasının "en berrak başlangıç" noktasıdır.[174] Kısacası Ukrayna, "Rus''un" ulusal kimlik inşasının ve medeniyetinin "mihenk taşı" hükmündedir. Bu yönüyle jeopolitiğin, güvenliğin ve ekonominin çok ötesinde, Rusların sosyo-psikolojik algısıyla ilintili şekilde, bir anlamda "Rus varoluşunun" kökenini çağrıştıran derin bir mesele olduğu söylenebilir.[175]

Buna karşılık Batılı bakış açısına göre Ukrayna, Avrupa'nın jeopolitik konumunu tehdit edecek şekilde Rusya'nın yeniden güçlenmesi riskini bertaraf etmede tampon ülke durumundadır. Brüksel böylesi bir tehdit algılamasına gerekçe olarak ise Rusya'nın daha önce ilan ettiği demokratik ideallere ihanet ederek önceden dayandığı demokratik değer ve modelleri bir kenara itmesi olmuştur.[176] Başka bir ifadeyle Rusya'nın otoriter bir rejim oluşturma yönünde ilerlediği iddia edilmektedir. Otoriter devlet modeline geri döndüğü öne sürülen Rusya'nın imajı, yeniden canlanan "emperyal hırslara" sahip ülke algısıyla tamamlanmaktadır. Brüksel için Rusya, eski Sovyet coğrafyasındaki hâkimiyetini tekrar kazanmaya çalışan bir devlettir.[177] 2008 tarihli Rusya-Gürcistan silahlı çatışmasını ve Ukrayna ile süregiden "gaz savaşlarını" Brüksel, Rusya'nın "emperyal hırslarının" kanıtı olarak değerlendirmektedir.[178] Daha geniş bir ifadeyle belirtmek gerekirse son yıllarda Batı kamuoyunda Rusya, eski Sovyet coğrafyasında demokrasinin gelişmesini engellemek isteyen ve bu amaçla ekonomik baskı mekanizmalarını kullanarak eski parçası olan bu ülkeleri jeopolitik kıskaç altına almaya çalışan bir devlet olarak görülmektedir.[179]

---

[174] Ferit Temur, "Could the Ukraine Crisis Trigger a New Cold War?", The Russian International Affairs Council (RIAC), March 22, 2017, http://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/could-the-ukraine-crisis-trigger-a-new-cold-war/ [12.08.2017].
[175] İbid.
[176] E. Ya. Batalov, "Evropeyskiye Obrazı Rossii: Vçera, Segodnya, Zavtra"**, Moskova, Russia in Europe**, S. 7, 2007, s. 64-65.
[177] Yazgan Erbil, "Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi Ve Enerji Güvenliği", **Kadir Has Üniversitesi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 105-106.
[178] F. Stephen Larrabee, Peter A. Wilson, John Gordon IV, 2015, p. 6.
[179] M.G. Nosov, "Rossiya i Evropa: Steriotipı i Realnost", **Russia in Europe**, S. 9, 2008, s. 11- 12.

Avrupa Birliği kendini "dost ve iyi yönetilen ülkeler çemberine" almaya çalışmaktadır. Yani Brüksel'in çabaları, komşu ülkeleri Avrupa değerlerine ve standartlarına yaklaştırmaya yöneliktir. Ukrayna ve Doğu Avrupa'daki diğer eski Sovyet ülkeleri de Avrupa'nın bu "Avrupalaştırma" planına dâhildir. Diğer bir ifadeyle komşular tarafından Avrupa norm ve kurallarının azami ölçüde "ihraç" edilmesi, AB'nin komşuluk ve doğu işbirliği politikasının temel amacıdır. Çünkü Avrupa kıtasının istikrar, güvenlik ve gelişimini sağlama hedefi doğrultusunda AB komşu ülkeleri "Avrupalaştırılması" misyonunu üstlenmektedir.[180] Ukrayna ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılması Avrupa için bir nevi tampon bölgenin oluşturulmasını da sağlamış olacaktır.

Ayrıca, Ukrayna'yı Avrupa için önemli kılan bir diğer husus da onun Rus enerji kaynaklarının nakliyesini gerçekleştiren transit ülke olmasıdır. Kiev'in Avrupa Birliği'nin enerji güvenliğindeki rolü büyüktür, çünkü AB ülkelerine giden Rus doğal kaynaklarının çoğu Ukrayna "gaz taşıma sistemi" (*GTS: Gazotransportnaya Sistema*) üzerinden transit geçmektedir. Tedarikçi ülkeler ile tüketici ülkeler arasında yer alan Ukrayna GTS'sinin stratejik önemi, mevcut kapasitesine kısa göz atmakla daha iyi anlaşılacaktır. GTS girişte yıllık 288 milyar, çıkışta da 178 milyar m^3 gaz kapasitesine sahip bir boru hattıdır. Avrupa Birliği ülkelerine giden 142 milyar m^3 gaz da buna dâhildir.[181] Ayrıca, Ukrayna GTS'si 30 milyar m^3 kapasiteli gaz depolama tesislerine sahiptir. Bu depolama tesisleri AB üyesi ülkelerinin enerji güvenliğinde temel rolü oynamaktadır.[182] AB tarafından tüketilen doğalgazın yaklaşık yüzde 40'ının Rusya'dan tedarik edildiği ve bunun yüzde 75'inin Ukrayna üzerinden geçtiği göz önüne

[180] K. Longhurst, "Differentsiatsiya Evropeyskoy Politiki Sosedstva i ee Posledstviya Dlya Ukrainı", Fransız Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (İFRİ), Paris, Temmuz 2008, s. 5, https://www.ifri.org/ru/publications/enotes/russieneivisions/differenciaciya-evropeyskoy-politiki-sosedstva-i-ee#sthash.ue799aTk.dpbs, [01.05.2017].
[181] L.B. Vardomskiy (Edit), "Rossiya i Ukraina: VoprosıSotsialno- Ekonomiçeskogo Razvitiya v Kontekste Vzaimnıh Otnoşeniy", **İnstitut Ekonomiki Rossiyskoy Akademii Nauk**, Moskova, 2013, s. 21-34.
[182] İbid.

alındığında Brüksel, enerji kaynaklarının Ukrayna üzerinden AB ülkelerine tedarikinde sürekliliği sağlamak zorunda olduğu görülecektir.[183]

Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Moskova ile Kiev arasında doğalgaz alanında meydana gelen anlaşmazlıklar, Brüksel'in enerji güvenliği konusunda endişelerinin artmasına yol açmıştır. Bu minvalde AB, Ukrayna üzerinden tedarik edilen enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve Rusya'ya olan bağımlılığının azaltılması amacıyla Batı eksenli Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova tarafından 1997'de kurulan ve GUAM adını alan örgütü desteklemiştir.[184] GUAM çatısı altında enerji alanında işbirliğinin güçlendirilmesi ve Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasındaki nüfuzunun azaltılması amaçlanmıştır. GUAM'ın resmi belgelerinde, Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarının GUAM ülkelerinin toprakları üzerinden Avrupa enerji pazarına nakliyesine ilişkin ortak plan ve programların yürürlüğe koyulmasına yönelik çalışmaların başlatılması gerektiğinin altı çizilmektedir.[185] GUAM'ın en önemli enerji projesi "siyah altının" Azerbaycan'dan Gürcistan'a "Bakü-Supsa" boru hattı üzerinden, ardından karayoluyla Odesa'ya oradan da "Odesa-Brody" boru hattıyla Polonya'ya nakliyesini öngören "Avrasya Petrol Taşıma Koridorunun" oluşturulmasıdır.[186] Gelecek yıllarda Ukrayna'nın Avrupa Birliği'nin enerji güvenliğindeki rolü giderek azalacaktır. Zira Rusya Ukrayna'dan bağımsız olarak AB ülkelerine giden "Kuzey Akımı"[187] ve "Türk Akımı"[188] gibi projeler aracılığıyla yeni doğalgaz ve petrol nakil güzergâhları geliştirmektedir.

---

[183] V. Şerbina, "Rossiyskiy Gaz v Evrope: Mejdu Proşlım i Buduşim", 2016, https://lb.ua/economics/2016/09/28/346230_rossiyskiy_gaz_evrope_mezhdu.html, [01.05.2017].
[184] Nilgün Ercan, "Kafkasya'da Çatışma ve Boru Hatlarının Jeopolitiği", http://www.emo.org.tr/ekler/3db9614f393be41_ek.pdf?dergi=4, [11.05.2017].
[185] "In the Name of Democracy, Stability and Development", The Chisinau Declaration of the GUUAM Heads of States, 22 Nisan 2005, http://guam-organization.org/en/node/438, [01.05.2017].
[186] İbid.
[187] Kuzey Akımı- Rusya doğalgazını Avrupa'ya taşıyan Kuzey Akımı Doğalgaz boru hattı projesidir.(Bkz. Nord Stream, https://www.nord-stream.com/ru/).
[188] Türk Akımı- Rusya'dan başlayıp Karadeniz üzerinden Türkiye'ye aktarılması planlanan doğal gaz boru hattı projesidir.(Bkz. Turk Stream, http://www.gazpromexport.ru/en/projects/).

3.2. 2014 Ukrayna Krizi

2014 yılında patlak veren Ukrayna krizi, etki alanı bakımından Karadeniz bölgesini hızla aşan, Avrasya coğrafyasının ve uluslararası düzenin geleceğini doğrudan tehdit eden olaylardan biri olmuştur. Aslında 2013-2014 yılları arasında meydana gelen anlaşmazlıkların Kiev ile Moskova arasında yeni bir gelişme olduğunu söylemek zordur.[189] Fakat son yaşanan anlaşmazlıklar, eski Sovyet coğrafyasının en büyük iki ülkesinin açık bir şekilde sıcak çatışmaya girmesine yol açmıştır. Bu durum sadece Rusya-Ukrayna ilişkilerinin geleceğini değil, aynı zamanda tüm uluslararası güvenliği doğrudan sorgulatan ciddi sorunları da beraberinde getirmiştir.[190]

Ukrayna krizi Rusya ile Batı arasındaki siyasi bölünmüşlüğü bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Genel anlamda kriz, Ruslar ve Avrupalıların ulus inşası, toprak sorunları, entegrasyon modelleri arayışı, bölgesel ve küresel liderlik, uluslararası siyasetin öncü aktörleri arasında sorumluluk dağılımı gibi konularda anlayış farklılığının ne kadar büyük olduğunu göstermiştir. Daha dar anlamda ise Rusya'nın Soğuk Savaş mirasını ve bazı jeopolitik (Balkanlar, Ortadoğu ve eski Sovyet coğrafyasındaki) anlaşmazlıkları aşarak Batı dünyası ile bütünleşme ve işbirliği geliştirme yönündeki yaklaşık 20 yıllık girişimlerinin karşılıksız kalmasına neden olmuştur.[191] Esasında Moskova, Batı'nın Birleşmiş Milletler yetkisi dışında etnik-siyasi çatışmalara karışmasına, Kosova'nın tek taraflı olarak kendi kaderini tayin etmesine ve NATO'nun Rusya'nın dış politika çıkarlarını hiçe sayarak eski Sovyet coğrafyasına genişlemesine daima uluslararası normlar çerçevesinde itiraz etmiştir. Ancak Moskova'nın bu tutumu, 2008 yılında Mihail Saakaşvili yönetimindeki Gürcistan Ordusu'nun ihtilaflı bölge olan Güney Osetya'ya saldırı düzenlemesi karşısında yerini askeri bir niteliğe bırakmıştır. Batının

[189] R.S. Muhametov, "Ukraina Mejdu Evrosoyuzom i Rossiyey. Opıt Geopolitiçeskogo Analiza", Uralskiy Federalnıy Universitet, 2013, http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/21588/1/iuro-2013-118-08.pdf, [29.04.2017].
[190] İbid.

devam eden tehditkâr politikaları karşısında ise Rusya, bu ülkelerle ilişkilerini 2014 yılındaki Ukrayna krizi ile birlikte tamamen *hibrid savaş* konseptine uyarlamıştır. Yine de Soğuk Savaş dönemiyle kıyaslandığında bu çatışmanın açık bir ideolojik temel üzerine inşa edilmediği ve iki askeri kutup (NATO - Varşova Paktı) etrafında kümelenmediği söylenebilir. Yaşanılan yeni ihtilaf daha çok, asker-siyasi müdahale ve devletlerarası sınırların tek taraflı gözden geçirilmesi dâhil olmak üzere kendi jeopolitik ve ekonomik çıkarlarını sert bir şekilde savunmayı öngörmektedir.

Günümüzde, Moskova'nın uluslararası hukuk ve düzeninin temellerini ihlal ettiği konusunda Batı hemfikir durumdadır. 2014 yılı içerisinde ABD ve Avrupa'da, Rusya'yı ülke içinde otoriter düzeni güçlendirmeye ve SSCB'yi yeniden canlandırmaya çalışmakla suçlayan siyasetçi ve uzmanların konumları güçlenmiştir. Rus yetkililer ise buna karşılık, ülke egemenliğinin güçlenmesine, uluslararası arenada ülkenin bağımsızlığına, hayati önem taşıyan milli çıkarların savunulmasına, sadece Rusya'nın değil tüm devletlerin egemenlik ilkesinin savunulmasına ve artık çok kutuplu bir dünya düzeninin kurulmasının önemine vurgu yapmaktadırlar.[192]

Ukrayna açısından ise 2014 yılı gerek ulus devlet[193] inşası, gerekse dış politika önceliklerin belirlenmesi bakımından bir kırılma noktası olmuştur. SSCB'nin yıkılmasından sonraki dönem boyunca Batı ile Rusya arasında denge politikası izlemeye çalışan Ukrayna, dış politika yönünü değiştirerek net bir şekilde Avrupa-Atlantik yönelime geçmiştir. Bu hareket Ukrayna'nın devletleşme projesinin dönüşümü ile paralel olarak gerçekleşmiştir.[194] Sovyet sonrası dönem boyunca Ukrayna'da iki siyasi yaklaşımın mücadele alanına dönüşmüştür. Birincisi, Ukrayna'yı Çarlık Rusya'sı

[192] E. Bugayskaya, "13 Vstreç s Kerry. Glava MİD Rossii Sçitayet, Çto Ohlajdeniye v Otnoşeniyah Rossii i SŞA Zatyanetsana Dolgo", Rossiyskaya Gazeta, http://www.rg.ru/2014/10/21/lavrov.html, [25.04.2017].
[193] Ulus devlet- sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde güç kullanma tekelini elinde bulunduran, yönetimi altındaki halkı ortak dil, kültür, mitler ve değerler yaratarak birleştirmeyi amaçlayan, siyasal ve toplumsal manada ulus üzerine tesis edilmiş bir devlet biçimidir. (Şahin, 2006:113)
[194] İ.S. İvanov, et al., "Ukrainskiy Vızov dlya Rossii", Rossiyskiy Sovet po Mejdunarodnım Delam (RSMD), Moskva, 2015, s. 14, http://russiancouncil.ru/common/upload/WP-Ukraine-Russia-24-rus.pdf.

ve Sovyetler Birliği'nin ardılı olarak gören "emperyal mirası" benimsemiş siyasi anlayış iken; ikincisi Ukrayna'yı kendine özgü bir "ulusal devlet" olarak içselleştiren rasyonel-bürokratik yaklaşımdır.[195] Hiç kuşkusuz 2014 yılında Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti ile güneydoğusundaki bölgelerde ciddi çelişkilere yol açan birinci yaklaşım zafer kazanmıştır. Bu durumu Kiev merkezi yönetimi ile Batı bir "işgal" olarak değerlendirmiş, buna karşın Rusya "tarihi adaletin tecellisi" ve Kırım halkının "özgür iradesi" olarak nitelemiştir.[196]

3.3. Ukrayna Krizinin Arka Planı

1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması aynı zamanda iki kutuplu dünya düzenin son bulmasına ve Amerika Birleşik Devletleri'nin liderliğinde tek kutuplu bir düzenin başlamasına yol açmıştır. Bu yeni dönemde Rusya bir taraftan ağır ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlarla yüzleşirken, diğer taraftan dış politikada yeni yönelim ve anlayışın nasıl olacağına dair tartışmalara maruz kalmıştır. Dış politika alanında yaşanılan tartışmalardan ise "Atlantikçi yönelim" galip çıkmıştır. Buna göre 1990'larda Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı olan Kozırev tarafından teklif edilen ve daha sonra "Kozırev Doktrini" olarak adlandırılan dış politika konsepti Amerikan liderliğindeki Batılı eksene Rusya'nın da yönelmesini ve piyasa ekonomisine geçerek diğer kapitalist ülkelerle birlikte gelişmesini öngörmüştür.[197] Zira Soğuk Savaş sonrası Rusya Federasyonu yöneticileri ABD'nin, yeni dış politika doktrini kapsamda hem Avrupa'ya, hem de Rusya'ya ekonomik yardımda bulunacağını düşünmekteydiler. Ancak, birkaç yıl içerisinde Rusya'nın ABD'den beklentilerinin gerçekleşmeyeceği,

[195] İ.S. İvanov, s. 17.
[196] İbid., s. 24.
[197] Bohuslav Litera, "The Kozyrev Doctrine - a Russian Variation on The Monroe Doctrine", Perspectives Journal of Institute of International Relations NGO, S. 4, s. 45- 52, https://www.jstor.org/stable/23615773?seq=1#fndtn-page_thumbnails_tab_contents, [09.05.2017].

dahası NATO'nun Varşova Paktı[198] eski üyesi bazı ülkeleri bünyesine katarak genişleme planları güttüğü anlaşılmıştır. Batı "cephesindeki" gelişmeler Rus siyasi karar alıcılar arasında yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun Batı eksenli dış politikasını da tartışmaya açmıştır. Böylelikle Rus siyaset sahnesinde "Batıcılar" (Zapadniki)[199] ile "Batı Karşıtları" (Antizapadniki)[200] şeklinde iki kümelenme ön plana çıkmış ve bu durum 1996 yılında RF Dışişleri Bakanı olarak Yevgeniy Primakov'un atanmasıyla yürürlüğe koyulan "Primakov Doktrini" sayesinde Rusya'nın yeniden "Avrasya eksenine" yönelmesiyle sonuçlanmıştır. Bu tarihten itibaren Rus dış politikasına yön veren ana doktrin "yakın çevre" (Blijneye Zarubejye)[201] anlayışı olmuştur denebilir. Buna göre, bilhassa Putin iktidarıyla birlikte, Rus dış politikasının temel yönelimini eski Sovyet coğrafyasında yeniden merkezi güç olma hedefi üzerine inşa edilmiştir.[202]

Buna paralel olarak küresel düzlemde de Amerikan tek kutupluluğuna karşı eleştirel tavrını sertleştirmeye başlayan Kremlin, rakibi Beyaz Saray'ın uluslararası etkisini azaltmak amacıyla çok kutuplu dünya düzenini savunan diğer aktörlerle yakınlaşmaya gitmiştir. Bu kapsamda, 1996'da "Primakov Doktrininin" ilanından hemen sonra Rusya ve Çin, ABD hegemonyasını kınayarak, NATO'nun genişlemesine

[198] Varşova Paktı- 14 Mayıs 1955'den 1991 yılına kadar, SSCB önderliğinde Doğu Bloku ülkelerini savunmada müttefik yapan anlaşmadır. (Bkz. Muharrem Gürkaynak, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'da Savunma Ve Güvenlik", Doktora Tezi, s. 58).

[199] "Atlantikçiler"- Rus Dış Politikasının Batı eksenli gelişmesini savunan ideolojinin temsilcileridir.(Bkz., Erel Tellal "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2009, 65(3), s. 190).

[200] "Atlantikçi Karşıtları"- Atlantikçilerin aksine Dış Politikanın Batı yerine Asya eksenli gelişimini savunan ideolojinin temsilcileridir.(Bkz. Denis Novikov, Liliya Zolotoreva, "Antizapadniçestvo kaka Tselevaya Strategiya Sovremennoy Rossiyskoy Elitı, 2012, www.gramota.net/materials/3/2012/11-1/29.html).

[201] "Yakın Çevre Doktrini"- Rusya Federasyonu'nun "yakın çevre" diye tanımladığı eski SSCB üyesi ülkelerle ilişkilerini daha iyi düzeye çıkarma politikası. Kendisini, varisi olduğu eski SSCB bölgesinde yaratılan her türlü örgütün doğal çekirdeği olarak gören Rusya Federasyonu, BDT ve buna benzer ekonomik, siyasi ve güvenlik yapılandırmalarını devam ettirmeye ve güçlendirmeye çalışmıştır. (Bkz. Zeynep Dağı, **Rusya'nın Dönüşümü**, İstanbul, Boyut Yayınları, 2002).

[202] Mehmet Sait Dilek, "Rusya Federasyonu'nun Kırım Hamlesine Analitik Bakış", Turkish Studies, 2015, s. 51, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/426220137_13DilekMehmetSait-sos-245-272.pdf, [04.06.2016].

"izin verilemez" açıklamasını yapmışlardır.[203] Deyim yerindeyse "büyük bir enkazı" devralan Putin, enerji kaynaklarını dış politikanın merkezine yerleştirerek oldukça kısa bir sürede ülkesini toparlamış ve uluslararası arenada ABD'yi nükleer silah hususunda tehdit edebilecek ya da onun politikalarını dengeleyebilecek sayılı güçlerden biri olmayı başarmıştır.[204]

Ekonomik, siyasi ve askeri planda gelişen Rusya'ya karşı ABD, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi NATO vasıtasıyla karşı politikalar geliştirmeye devam etmiştir. Bunu yaparken de Rusya'nın "arka bahçesi" olarak değerlendirdiği komşu ülkeleri kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Bu bağlamda 2003 yılında Gürcistan'da "Gül Devrimi"[205] adıyla başlayan ve sırasıyla Turuncu Devrim(2004)[206], Lale Devrimi(2005)[207] gibi Rusya karşıtı bir dizi renkli devrim meydana gelmiştir. ABD öncülüğündeki Batılı güçlerin eski Sovyet coğrafyasındaki Rusya karşıtı oluşumları / hareketleri desteklemesi "renkli devrimlerle" sınırlı kalmamıştır. 2008 yılında dönemin Gürcü lideri Mihail Sakaşvili'yi arka planda ABD'nin teşvik etmesi sonucunda Tiflis Yönetimi ayrılıkçı Güney Osetya'ya askeri hareket düzenlemesi üzerine Rusya bu olaya müdahil olmuş ve kısa süreli "Rusya-Gürcistan Savaşı" (7 Ağustos 2008- 16 Ağustos 2008) yaşanmıştır.[208] Hiç kuşkusuz, Sovyet sonrası dönemde Rusya'nın yaşadığı en ciddi ve uzun soluklu sorun ise 2013 yılında patlak veren "Ukrayna Krizi'dir".

---

[203] Halit Mammadov, "Rus Dış Politikasında Stratejik- Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini", **Ahmet Yesevi Üniversitesi Dergisi**, S. 23, 2014, s. 29.

[204] Stiven Pifer, "Crisis Between Ukraine and Russia", Councıl on Foreign Relations Center for Preventive Action, 2009, s. 2, http://www.cfr.org/ukraine/crisis-between-ukraine-russia/p19695, [05.06.2016].

[205] Gül Devrimi- Gürcistan'da 2003 yılında Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze'nin görevini bırakmak zorunda kalmasıyla sonuçlanan halk hareketi.(Bkz. Sinan Oğan, **Turuncu Devrimeler**, Birharf Yayınları, 2006).

[206] Turuncu Devrim- Ukrayna'daki 21 Kasım 2004 Cumhurbaşkanlığı seçimleri döneminde, Kasım 2004'ten Ocak 2005'e kadar yaşanan politik olaylara verilen addır. (Bkz. Sinan Oğan, **Turuncu Devrimeler**, Birharf Yayınları, 2006).

[207] Lale Devrimi- 22 Mart-11 Nisan 2005 tarihlerinde Kırgızistan'da parlamento seçimlerinin ardından Cumhurbaşkanı Askar Akayev'e karşı gerçekleştirilen protesto eylemlerine verilen addır.(Bkz. Sinan Oğan, **Turuncu Devrimeler**, Birharf Yayınları, 2006).

[208] A.D. Tsıganok, **Voyna na Kavkaze 2008. Russkiy Vzglyad. Gruinsko- Osetinskaya Voyna 8-13 Avgusta 2008**, 1. baskı, Moskva, Liro-XXI, 2011, s. 270.

Putin döneminde yeniden yükselmeye başlayan Rusya Federasyonu öncelikle eski Sovyet coğrafyasında Moskova merkezli ekonomik entegrasyonun sağlanmasını amaçlamıştır. Bu temel stratejinin hedefe ulaşması için Rusya Federasyonunun ilk Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin döneminde (1990-1999) başlatılan ve Putin zamanında geliştirilen birbiriyle bağlantılı iki entegrasyon projesi Moskova'nın öncelikli gündem maddesi haline gelmiştir.[209] Birinci proje, temeli 1995'te atılmış olup Beyaz Rusya, Rusya ve Kazakistan arasında anlaşmaya varılan ve daha sonra Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Ermenistan'ın da dahil olduğu Gümrük Birliği'dir (GB; Tamojennıy Soyuz)[210]. Avrupa Birliği'ne alternatif olması öngörülen ikinci proje ise temelleri 2000 yılında 5 ülke tarafından (Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan) atılan ve Avrasya Ekonomik Topluluğu ismini alan ve daha sonra 2003 yılında Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Ukrayna arasında imzalanan anlaşmayla ismini değiştiren ve genişleyen "Avrasya Ekonomik Birliğidir" [211] (AEB: Evraziyskiy Ekonomiçeskiy Soyuz)". Ancak, 2004 yılında Ukrayna'da meydana gelen "Turuncu Devrim" gibi bir bunalım projenin hayata geçirilmesini baltalamıştır. Ve ancak 29 Mayıs 2014 tarihinde Belarus, Rusya, Kazakistan, Ermenistan ve daha sonra Kırgızistan arasında imzalanan AEB 1 Ocak 2015 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bizzat Putin AEB vasıtasıyla neyi hedeflediklerini şu sözlerle açıklamıştır: "Biz güçlü bir ulus-üstü entegrasyon modelini oluşturmayı, çağdaş dünyanın yeni bir kutbu ve Avrupa ile dinamik Asya-Pasifik bölgesi arasında etkin bir "köprü" olmayı öngörüyoruz".[212] Ancak, Putin'in tasarladığı

[209] John. J. Mearsheimer, "Why The Ukraine Crisis is The West's Fault", 2014, http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/Ukraine%20Article%20in%20Foreign%20Affairs.pdf, [05.06.2016].

[210] "Gümrük Birliği"- Anlaşmaya varmış ülkelerin kendi aralarında gümrükleri kaldırdığı ortak dış gümrük tarifesi uyguladığı serbest ticaret alanıdır.(Bkz. Andrei Zagorski, "Russia's Neighbourhood Policy," European Union Institute for Strategic Studies, February 14, 2012, www.iss.europa.eu/publications/detail/article/ russias-neighbourhood-policy).

[211] "Avrasya Ekonomik Birliği"- 29 Mayıs 2014'te Belarus, Kazakistan ve Rusya liderleri tarafından imzalanan bir antlaşma ile temelleri atılan siyasi ve ekonomik bir birliktir. Ermenistan'ı dahil eden antlaşma 9 Ekim 2014'te imzalanmıştır.(**Bkz.** Dmitri Trenin, "Integrating Russia's Post-Imperium," Project Syndicate, November 2, 2011, www.project-syndicate.org/commentary/integrating-russia-s-post-imperium).

[212]"Putin: Evraziyskiy Ekonomiçeskiy Soyuz Otkrıt Dlya Sosednih Stran", Tass Haber Ajansı, 2014, http://tass.ru/politika/1667910, [05.06.2016].

bu yeni entegrasyon modelinin ana kilidini enerji güzergahlarının merkezi olan Ukrayna oluşturmaktaydı.

Ukrayna Krizi'nin patlak vermesinin hemen öncesinde Moskova, Kiev yönetimiyle Ukrayna'nın Gümrük Birliği'ne katılması hususunda yoğun müzakere içerisindeydi. Rusya'nın Avrasya'da yeni hamleler yapmaya çalıştığının farkında olan Avrupa Birliği, 2013 yılında "Ukrayna-AB anlaşmasını" gündeme getirmiş ve Ukrayna halkının geniş bir kısmının "umudu" olan AB işbirliği sözleşmesini (Ukraine–European Union Association Agreement) Kiev'in önüne koymuştur.[213] Ukrayna halkının çoğu Avrupa entegrasyonu yönelimini desteklemiştir. 2013 yılının Aralık ayında Ukraynalıların AB üyeliğini destekleme oranı yüzde 48 iken, GB entegrasyonunu destekleyenlerin oranı yüzde 35 idi. 2014 yılının Mayıs ayında ise Ukrayna'da AB üyeliğini destekleyenlerin oranı yüzde 53'e yükselirken, GB'yi destekleyenlerin oranı yüzde 24,5'e düşmüştür.[214] Söz konusu kamuoyu yoklamalarının dağılımları bölgesel düzeyde incelendiğinde Avrupa ve Avrasya entegrasyonlarına dair belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır. 2014 yılında Ukrayna'nın batısında yaşayanların yüzde 87, merkez bölgedekilerin de yüzde 64'ü AB'ye katılımı desteklemiştir. Buna karşın Ukrayna'nın doğu ve güney bölgelerinde ise AB üyeliğine halk desteği yüzde 30,5 ve yüzde 28 oranında kalmıştır. Günümüzde çatışmaların hala devam ettiği bölge olan Donbas'ta ise GB'ye katılımı destekleyenlerin oranı yüzde 67,8 olmuştur.[215] Ukrayna'nın AB'ye üyelik konusunu gündeme taşımasına karşılık olarak Rusya, dönemin Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'e doğal gazda indirim ve ekonomik destek gibi vaatlerde bulunarak onu GB'ye katılmaya ikna etmiştir. Akabinde Yanukoviç, AB ile işbirliği anlaşmasının imzalanması sürecini dondurma kararı almıştır. Bu durum Ukrayna'da Rus karşıtı

[213] Ferit Temur, "Bit(irele)meyen Soğuk Savaş: Rusya- Batı Çekişmesi", Stratejik Düşünce Enstitüsü Dergisi, 2014, S. 60, s. 90, http://dergi.sde.org.tr/sddergi-kasim2014/index.html#/92, [20.05.2016].
[214] M. Zolkina, "Evropeyskaya İntegratsiya Kak Potentsial Dlya Konsolidatsii Ukrainskogo Suspilstva", Ukrayna Demokratik İnisiatif Fonu, **İnformatsionno-Analitiçeskoye Vidaniye**, 2014, S. 22, s. 4– 7.
[215] M. Zolkina, 2014, İbid.

kesimin Batı'nın da desteğiyle ayaklanmasına neden olmuş ve Yanukoviç'in devrilmesini sağlamıştır.[216] Ukrayna'nın batısında oluşan Rusya karşıtlığı, Batı'nın da devreye girmesiyle birlikte iyice büyümüş ve iç savaşa dönüşmüştür. Ukrayna'nın meşru devlet başkanı olan Yanukoviç'in devrilmesinden sonra Kiev yönetimi Batı yanlısı temsilcilerin eline geçmiş ve Ukrayna'nın doğusunun nüfusunun çoğunluğunu oluşturan etnik Ruslara karşı sert politikalar izlenmeye başlamıştır. Gelişmelere tahammül edemeyen Rusya önce Kırım yarımadasının bağımsızlığını desteklemiş, daha sonra da referandum yaparak 2014 yılında Kırım'ı kendi topraklarına dâhil etmiştir. Batı için beklenmedik olan bu hamle Ukrayna krizini daha da tırmandırmış ve Batı tarafından Rusya'ya karşı yaptırımların uygulanmasına yol açmıştır.[217]

3.4. Ukrayna Krizinde Rus Hibrid Savaşı

Aslına bakılırsa *hibrid savaş* kavramının kullanılışındaki artış özellikle son yıllarda yaygınlaşmıştır. ABD'nin 2001 yılında Afganistan ve 2003 yılındaki Irak işgalleri ağırlıklı olarak konvansiyonel savaş olsa da *hibrid savaş* unsurlarını bu müdahalelerde görmek mümkündür.[218] 11 Eylül 2001 terör eylemleri sonrasında Amerikan yönetimi dünya barışına tehdit olarak üç ülke (İran, Irak, Kuzey Kore) belirlemişti. ABD başkanı Bush bir konuşmasında bu ülkelerden "şer ekseni" olarak bahsetmiş ve bu ifade ABD medyası tarafından kullanılarak küresel bir meşruiyete kavuşturulmak istenmiştir. Öyle ki bu ülkelerden bahsedildiğinde insanların zihninde şer ekseni de canlanır hale gelmekteydi. ABD de bu şer eksenine karşı dünyayı koruyan güçtü. ABD medya organlarını kullanarak ve sahte raporlar yayınlayarak Saddam yönetiminin kimyasal silahlara sahip olduğunu ve El Kaide terör örgütünü desteklediği algısını işlemiş ve Irak'a yapmayı planladığı müdahaleyi meşrulaştırmaya çalıştırmıştır.

[216] Dmitri Trenin, "The Ukraıne Crısıs And The Resumptıon Of Great-Power Rıvalry", Carnegie Moscow Center, 2014, s. 4- 6, http://carnegieendowment.org/files/ukraine_great_power_rivalry2014.pdf, [09.05.2017].
[217] Valdai Discussion Club, "The Crisis in Ukraine: Root Causesand Scenarios Fort he Futue", 2014, s. 26, http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/ukraine_eng.pdf, [03.05.2016].
[218] Salih Bıçakcı, 2012, s. 267.

Benzer şekilde 2008 tarihli "Rusya–Gürcistan Savaşı'nda" geleneksel savaş araçlarının yanısıra *hibrid savaş* unsurlarından da bahsedilebilir. Zira Gürcistan'da askeri çatışmanın kazananı her ne kadar Rusya olsa da Batı bu durumu medya aracılığıyla uluslararası kamuoyu nezdinde Rusya'nın aleyhine çevirmeyi başarmıştır.[219] Yine de uluslararası kamuoyunda *hibrid savaş* kavramının daha sık kullanılmasını tetikleyen en önemli olayın Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesi ve tek kurşun sıkmadan Kırım'ı ilhak etmesi olarak belirtmek yanlış olmayacaktır.[220]

Son gelişmeler ışığında *hibrid savaş* denildiğinde dikkatler Rusya Federasyonu Genelkurmay Başkanı Valeriy Gerasimov'a yönelmektedir, çünkü Batılı uzmanlar "Gerasimov Doktrini" olarak da adlandırılan dış politika stratejisinin mimarlığını ona atfetmektedirler.[221] 2013 yılının Ocak ayında Askeri Bilim Akademisinde (Akademiya Voyennıh Nauk) RF kamu ve silahlı kuvvetler üst düzey görevlilerinin katılımıyla "Silahlı Kuvvetin Kullanım Şekli İle Yöntemlerinin Gelişiminin Temel Yönleri ve Bunların Geliştirilmesine İlişkin Askeri Bilimin Temel Görevleri" konulu bir konferans gerçekleştirilmiştir.[222] Daha *hibrid savaş* terimi uluslararası literatürde bu kadar ün kazanmamışken Gerasimov, bu konferansta yaptığı konuşmasında modern dünyada devletlerarası çatışmaları *hibrid savaşlar* üzerinden ele almıştır. Gerasimov burada, 21. yüzyılda devletlerarasında savaş ile barış durumları arasında belirgin farkların ortadan kalktığına dikkat çekerek, savaşların artık ilan edilmediğini ve başladığında da bilinmeyen bir biçime göre gerçekleştirildiğini belirtmiştir.[223] Daha sonra Gerasimov bu konuşmanın temel maddelerini "Voyenno Promışlennıy Kuryer" (Askeri Sanayi Dergisi) dergisinde "Öngörüde Bilimin Değeri" (Tsennost Nauki v Predvidenii) başlıklı

[219] Salih Bıçakçı, 2012, İbid.
[220] Yılmaz Erdoğmuş, "Rusya'nın Ukrayna'da Uyguladığı Hibrit Savaş ve Etkileri", **Deniz Harp Okulu Komutanlığı, Yüksek Lisans Tezi**, Mayıs 2016, s. 34- 40.
[221] Martin N. Murphy, "Understanding Russia's Concept for Total War in Europe", The Heritage Foundation, Eylül 2016, http://www.heritage.org/research/reports/2016/09/understanding-russias-concept-for-total-war-in-europe, [12.10.2016].
[222] Valeriy Gerasimov, "Osnovnıye Tendentsii Razvitiya Form i Sposobov Primeneniya Voorujennıh Sil", **Vestnik Akademii Voyennıh Nauk,** 2014, C.1, S. 46, s. 14-23.
[223] İbid.

makalesinde yayınlamıştır.[224] Bahsi geçen makalesinde Gerasimov yeni tür savaşı şöyle açıklamıştır:

> "*Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da gerçekleşen renkli devrimlerle de bağlantılı olan askeri çatışmalar tecrübesi, oldukça gelişmiş ve istikrarlı bir ülkenin sayılı aylarda ve hatta günlerde kanlı silahlı mücadele alanına dönüşebileceğini, dış güçlerin müdahalesinin kurbanı olabileceğini, kaos, insani felaket ve iç savaş ortamına bürünebileceğini kanıtlamaktadır*".[225]

Rusya Genelkurmay Başkanı Gerasimov anılan makalesinde ayrıca 2010 yılından itibaren Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında meydana gelen ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan halk ayaklanmalarını, olağan konvansiyonel bir savaş gibi değerlendirilemeyeceğini, buna karşın artık 21. yüzyılın "olağanı" olan *hibrid savaş* konsepti çerçevesinde askeri uzmanlar tarafından incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır.[226]

Hibrid savaş konseptine giren 21. yüzyıla özgü bu yeni tip savaşın yıkım ölçütlerine göre edinilen sosyal, ekonomik ve siyasi sonuçların eski tip konvansiyonel savaşla eşdeğer olduğu değerlendirilmektedir.[227] Bu yeni anlayış kapsamında savaş kuralları da değişime uğramış ve bazı siyasi ve stratejik hedeflere ulaşmada askeri olmayan yöntemlerin rolünün silah gücünü aşacak ölçüde etkili olduğu görülmüştür.[228]

Gerasimov'a göre *hibrid savaş* konseptine dayalı saldırılarda hedef ülkenin zafiyet gösteren siyasi, ekonomik, enformasyon ve toplumsal dinamikleri askeri

---

[224] Valeriy Gerasimov, "Tsennost Nauki v Predvidenii", **Voyenno Promışlennıy Kuryer**, 2013, S. 8, s.14-28.
[225] İbid.
[226] İbid.
[227] Ediz Ekinci, "Gerasimov Doktrinini Anlamak", İktibas, Mart 2016, http://www.iktibasdergisi.com/gerasimov-doktrinini-anlamak/, [12.10.2016].
[228] Kathleen Abbott, "Understanding and Countering Hybrid Warfare: Next Steps forthe North Atlantic Treaty Organization", University of Ottawa, 30 Jun 2016, http://hdl.handle.net/10393/34813, [15.10.2016].

olmayan uygulamalar aracılığıyla, ama gizli bir askeri stratejiyle desteklenmektedir. Bu tip savaşta açık güç kullanımına genellikle barışı koruma ve kriz yönetimi kisvesi altında belirli durumlarda, esasında yürütülen *hibrid savaşta* nihai başarıyı elde etmek için başvurulmaktadır.[229]

Teorik olarak çeşitli yerlerde dillendirilen bu yeni tip savaşın uygulamasını Ukrayna krizinde çok net bir şekilde görmekteyiz. "Evromaydan" olarak adlandırılan Kiev şehir merkezinde patlak veren protesto gösterileri ilk önce hükümet politikalarına karşı barışçıl bir şekilde düzenlenmiş bir gösteri niteliğinde olmuşsa da, daha sonra kimliği belirsiz keskin nişancılar tarafından göstericilere ateş açılarak halk güvenlik birimleri ve hükümete karşı adeta "bomba fitili" ateşlenmiştir.[230] Bu durum Ukrayna krizinin kırılma noktası olmuştur. Gerginlikler daha da tırmanarak iç savaşa dönüşmüştür. Batı, meydanda protestoculara açılan ateşten Yanukoviç yönetimini sorumlu tutmuştur.

Ukrayna'nın başkentinde yaşanan bu olaylar "Avrupacılar" ile "Rusyacılar" arasında iç çatışmaya neden olmuş, Batı ile Rusya arasındaki gerginliği de tırmandırmıştır. Daha sonra hem Batı, hem de Rusya Ukrayna toprakları üzerinde üstü örtülü bir mücadeleye girişmiştir. ABD başta olmak üzere Batı, Ukrayna'da Yanukoviç'i deviren ve yerine geçen hükümeti desteklerken, Rusya Ukrayna'nın doğusunda yaşayan etnik Rusları ve Rusya taraftarlarını desteklemeye başlamıştır.[231] Bu noktadan sonra özellikle *hibrid savaş* araçlarının devreye sokulduğu gözlemlenmiştir. Doğrudan Ukrayna krizine müdahale eden bir devlet olmamasına rağmen, Batı ile Rusya arasında dolaylı bir çatışmanın yaşandığı aşikârdır. Bu çerçevede Ukrayna krizi sürecinde öncelikle *hibrid savaşın* en önemli ayaklarından biri olan kitle iletişim araçlarının devreye sokulduğunu söylemek mümkündür. Gerek Batı, gerekse hükümeti

[229] Martin N. Murphy, 2016, İbid.
[230] Ivan Katchanovski, "The Snipers' Massacre" on The Maidan in Ukraine", School of Political Studies University of Ottawa, p. 2, http://www.academia.edu/8776021/The_Snipers_Massacre_on_the_Maidan_in_Ukraine, [08.06.2017].

ele geçiren Batı yanlısı yeni Ukrayna yönetiminin medyası yaşanan olaylardan Yanukoviç'i ve Rusya'yı sorumlu tutarken; Rusya Ukrayna'da yaşananları Batı destekli bir askeri darbe olarak nitelendirmiştir. Akabinde hem Batı, hem de Rusya medyası etkin bir propaganda kampanyası yürütmeye başlamıştır. Nitekim Rusya tarafından uygulanan ve "Gerasimov Doktrini" olarak nitelendirilen yeni savaş yöntemlerinin en büyük özelliklerinden birisi "belirsizlik" ihtiva etmesidir. Başka bir ifadeyle propaganda araçları sayesinde insanların akılları karıştırılarak neyin doğru neyin yanlış olduğunu anlamalarının zorlaştırılması amaçlanmaktadır. Ukrayna krizinde de Rusya, kendisine yakın bir siyasi tutuma sahip Yanukoviç'in iktidarını koruyamayacağını anlaması üzerine *hibrid savaş* stratejisini uygulamaya koymuştur. Öyle ki Kremlin yönetimi, önde gelen iki yayın kaynağı "Rusya Today" ve "Sputnik" gibi kitle iletişim araçlarıyla Ukrayna'da olup bitenleri kendi, Ukrayna ve uluslararası kamuoyuna istediği gibi aktararak, sonrasında Ukrayna'ya yapacağı müdahale için meşrulaştırıcı bir zemin hazırlamıştır.[232]

Sonuç itibariyle Rusya Federasyonu doğru zamanda doğru hamleyi yaparak tek kurşun dahi sıkmadan Kırım yarımadasını ele geçirmeyi başarmıştır. Bu hamleyi yapmak için tüm şartlar elverişliydi. Birincisi, Ukrayna'nın merkez yönetiminin zayıflaması bu ülkeyi Rusya'ya karşı hazırlıksız kılmıştır. Çünkü bu dönemde Kiev'de iktidar kavgası devam ederken, Kırım'a yardım edecek bir Ukrayna hükümeti yoktu. İkincisi, medya aracılığı ile yapılan propaganda sayesinde Ukrayna merkezi yönetim ile bölgesel yönetimler arasında fikir ayrılığı belirginleşmiştir. Ukrayna halkı ve yönetimi ikiye bölünmüştür. Bir kesim, hükümeti Batı desteğiyle ele geçiren yeni Kiev yönetimini desteklerden, diğer kesim zorla iktidardan indirilen Yanukoviç'i savunmuştur. En son olarak da Ukrayna'nın güvenlik birimleri arasındaki

[232] H. Reisinger, A. Golts, "Russias Hybrid Warfare. Waging War Below the Radar of Traditional Collective Defense", NATO Defense College, November 2014, p. 3, https://www.augb.co.uk/admin/project/uploaded-media/november-2014-nato-research-paper.pdf, [15.06.2017].

anlaşmazlıklar ve tatminsizlikler Ukrayna'yı Kırım'ın işgali karşısında zayıf bırakmıştır.[233]

Bazı uzmanlar Rusya'nın Ukrayna'ya karşı "Myatejvoyna'yı" uyguladığını saptamakta ve Messner'i Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'in en sevdiği stratejisti olarak değerlendirmektedirler.[234] Kamu Güvenliği Teşkilatı (KGB) mensubu olan RF Devlet Başkanı Putin sık sık SSCB'nin yıkılmasını bir felaket olarak nitelendirmiştir.[235] Putin'e göre, SSCB'nin dağılması 20. yüzyılın en derin krizi olmuştur. Bu olay hem milyonlarca Rus'un Rusya toprakları dışında kalmasına, hem de ABD'nin tek kutuplu bir güç haline gelmesine neden olmuştur. İktidarının en başından beri Putin Rusya'nın hak ettiği güce ve itibara kavuşması için elinden geleni yapmaktadır. Bu çerçevede NATO'nun genişlemesine karşı doğu ülkeleri ile girdiği ittifakların yanı sıra Doğu Avrupa ülkelerini de Batıya kaptırmamak amacıyla çeşitli politikalar uygulamaktadır. Dolayısıyla Rusya "arka bahçesi" olarak gördüğü eski Sovyet ülkelerine dair olası Batı hamlesine karşı her zaman hazırlıklı olmuş ve "B" planı bulundurmuştur. Batının Ukrayna'ya müdahale etmesiyle birlikte Putin, Rusya için stratejik önem taşıyan Kırım ile ilgili muhtemel müdahale planının hazırlanması talimatını vermiştir.[236]

Ruslar tarafından hazırlanan ve 2015'de yayımlanan "Krım: Put na Rodinu" (Kırım: Vatana Giden Yol) isimli belgeselde Ukrayna'da yaşananları bizzat Putin de yorumlamıştır. Belgeseldeki mülakatında Putin, Ukrayna'da krizin daha başlangıç aşamasında Yanukoviç'in onu telefonla arayıp durumu istişare ettiğini ve Yanukoviç'in ayaklanan halka karşı silah kullanılmaması yönünde tutum benimsediğini anlatmaktadır.

---

[233] Vladimir Gorbulin, "Gibridnaya Voyna kak Klyüçevoy İnstrumen Rossiyskoy Geostrategii Revanşa", 28 Ocak 2015, http://www.stopfake.org/gibridnaya-vojna-kak-klyuchevoj-instrument-rossijskoj-geostrategii-revansha/, [12.06.2017].

[234] G. Poçeptsov, "İz İstorii Ponyatiya Gibridnoy Voynıv SŞA i Rossii", **Nauçno-Kulturologiçeskiy Jurnal**, C. 14, S. 317, 2016, s. 18.

[235] "Putin Nazval Raspad SSSR Tragediyey", İnterfax Haber Ajansı, http://www.interfax.ru/russia/475044 , [14.06.2017].

[236] ""Little Green Men": A Primer on Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine 2013-2014", The United States Army Special Operations Command Fort Bragg, North Carolina, http://www.jhuapl.edu/ourwork/nsa/papers/ARIS_LittleGreenMen.pdf, [14.06.2017].

Putin'in aktarımına göre, Kiev meydanında olaylar cereyan ederken Yanukoviç, Putin'i aramış ve Ukrayna'nın Harkov iline konferansa gideceğini söylemiş. Bunun üzerine Putin, Yanukoviç'e ülke bu haldeyken başkentten ayrılmanın yanlış bir karar olacağını söylemiş. Ancak Yanukoviç onu dinlemeyerek Harkov gidince, Kiev'de hükümet binaları ele geçirilmiş ve Yanukoviç artık geri dönememiştir. 2014'te 23 Şubat'ı 24'ne bağlayan gecede bizzat Putin tarafından yürütülen ve sabah saat 7'ye kadar süren bir kurtarma operasyonuyla Yanukoviç, Rus özel güvenlik güçlerince kurtarılmıştır.[237] Artık başkent Kiev'de yapılacak bir şeyin kalmadığını anlayan Rusya, Ukrayna'da yoğunluklu olarak Rusların yaşadığı doğu bölgelerinde Donetsk, Lugansk ve özellikle Kırım'da önlemlerini almıştır. Bu bölgelerde faaliyet gösteren Rus kitle iletişim araçları, STK'lar ve Rusya ajanları tarafından halk örgütlenmiş ve Rusların deyimiyle "Kiev Darbecileri" tarafından olası bir saldırıya karşı hazırlıklı olmaları sağlanmıştır. Yeni Kiev yönetiminin Kırım'a özel birlikler göndermesi üzerine Rusya, önemli bir adım daha atarak, sonraları kamuoyunda "küçük yeşil adamlar" (Little Green Men) olarak adlandırılacak ülke aidiyetini gösteren işaretleri olmayan askerler sevk etmiştir. Böylece, Ukrayna'nın Kırım'da yerleşen askeri karargâhları/kışlaları bu "yeşil adamlar" tarafından ele geçirilmiştir.[238] Tabi burada da *hibrid savaş* konsepti gereği Kremlin yönetimi Kırım'da Rusya'ya ait askeri birliklerin bulunmadığını öne sürmüştür.

Rusya Devlet Başkanı Putin'in Ukrayna'da gelişen olaylar üzerine Rusya'nın Ukrayna'daki çıkarlarını korumak ve Kırım'da yaşayan etnik Rusların güvenliğini sağlamak adına güç kullanımını da kapsayan önerisini 1 Martta 2014 tarihinde kabul etmiştir.[239] 11 Mart günü Kırım'ın başkenti Simferopol şehrinde toplanan Kırım Meclisi meşruiyeti Batı tarafından sorgulanan referandumu dahi beklemeden bağımsızlık kararı

[237] Andrey Kondraşev, "Krım. Put na Rodinu", VGTRK, 15 Mart 2015, https://russia.tv/video/show/brand_id/59195/episode_id/1180834/video_id/1147633/, [18.06.2017].
[238] İbid.
[239] "Putin Vnes v Sovet Federatsii Obraşeniye o Vvode Voyskna Territoriyu Ukrainı", Vesti Haber ajansı,1 Mart 2014, http://www.vesti.ru/doc.html?id=1336022, [18.06.2017].

almıştır.[240] 16 Mart günü Rusya tarafından desteklenen Kırım'da "Rusya'ya bağlanma" referandumunda yüzde 96,77 oranında evet oyu çıkmış ve böylece Kırım Rusya Federasyonu'na katılmıştır.[241] Bunun üzerine Putin artık Rusya toprakları olan Kırım'ı ve orada yaşayan vatandaşlarını sonuna kadar koruyacağını, gerekirse savaşa dahi gireceğini açıklamıştır.[242]

Kırım referandumunu müteakip Avrupa Birliği ve ABD tarafından Rusya'ya yaptırımlar uygulanmaya başlamıştır. 18 Mart 2014 tarihinde ise Putin, Kırım'ın Rusya'ya katılımını onaylayan antlaşmayı imzalamıştır. Referandumdan hemen sonra Rusya çok daha önceden hazırladığı gerekli hukuki çerçeve kapsamında Kırım'da yaşayanlara Rus pasaportu dağıtarak elini güçlendirmiştir.[243] Ukrayna'da, özellikle doğu bölgelerde yaşayan Ukrayna vatandaşı etnik Ruslar, Ukrayna'nın kötü ekonomik durumundan dolayı zaten Rusya'da göçmen olarak düşük maaşla çalışmakta idiler. O nedenle çok sayıda Ukrayna vatandaşı Rusya pasaportunu almaya istekli davranmıştır.

Kırım'da hamlesini yapan Rusya, daha sonra özerkliğini ilan eden Donbas bölgesine bağlı Donetsk ve Lugansk bölgelerinde merkez Ukrayna askerlerine karşı savaşan etnik Ruslar ve Rusya yanlısı gruplara her türlü desteğini artırmıştır. Rusya inkâr etse de, yardım konvoyu adı altında gerekli tüm askeri teçhizat, donanım ve gıda yardımı yapılmıştır. Kiev merkezi yönetimi ve Batı tarafından "ayaklanmacı" ve "ayrılıkçı" olarak nitelendirilen bu gruplar, Ruslar tarafından egemenliğini ve bağımsızlığını savunan "halk milisleri" (Opolçentsı) olarak adlandırılmıştır. Batı tarafından desteklenen Ukrayna'nın düzenli ordularına karşı koyabilecek gücü Donbas'taki yerel direnişçi gruplar ancak Rusya'nın sağladığı destekle elde

[240] Sergey Romaşenko, "Parlamen Krıma Ofitsialno Zayavil o Nezavisimosti Regiona ot Ukrainı", **DW Madefor Minds**, 11 Mart 2014.
[241] "Kırım Kararını Verdi", Haber Türk, 17 Mart 2014, http://www.haberturk.com/dunya/haber/930256-kirim-kararini-verdi, [18.06.2017].
[242] Andrey Kondraşev, 2015, İbid.
[243] Sabah Haber Ajansı, "Rusya, Kırım'da Pasaport Dağıtmaya Başladı", Sabah Haber Ajansı, 20 Mart 2014, http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/03/20/rusya-kirimda-pasaport-dagitmaya-basladi, [15.06.2017].

etmektedirler. Bunun ötesinde Rusya ekonomik, askeri ve enformasyon desteği vermekle kalmayıp, kendi kiralık askerlerini de burada konuşlandırmıştır.[244]

3.5. Ukrayna Savaşında Propaganda Yöntemleri

Dış ve iç politikanın vazgeçilmez unsurlarından olan kitle iletişim araçlarının Ukrayna krizinde de son derece kritik bir rol oynadığı görülmüştür. Yeni tip savaş kapsamında bu tezde daha önce değinildiği üzere savaşlar artık devletlerarası bir nitelik taşımaktan çıkarak insanlar arası bir boyuta ulaşmıştır. Günümüz koşullarında savaşlara ilişkin en temel hususların başında kitlelerin onu nasıl algıladığı gelmektedir. Dolayısıyla, savaşa doğrudan veya dolaylı bir şekilde dahil olan devletlerin öncelikli amacı insanlara olayları "doğru" ya da kendi lehine anlatarak onları kendi tarafına çekebilmektir. Onların yaşananları istenildiği gibi algılamalarını ve akıl süzgecinden geçirme gereği duymadan inanmalarını sağlamak her şeyden önemli olmuştur.[245]

Ukrayna krizinin başladığı ilk günden bu yana gerek Rusya, gerekse Batı kitle iletişim araçlarının öneminin farkında olarak onları çok profesyonelce kullanmaktadırlar. Öncelikle Ukrayna'da yaşananları taraflar, ulusal ve uluslararası kamuoyuna kendi çıkarları doğrultusunda aktararak tutumlarını ve krize müdahalelerini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Tabi bunu yaparken de medya araçları çeşitli tekniklere başvurmuştur. Örneğin, ikna edicilik bakımından Ukrayna olaylarına ilişkin yapılan haberlerde "fake" (sahte) görüntüler ve sıfatlar kullanılmıştır. Bu bağlamda, Ukraynalı uzmanlarının iddiasına göre Rusya haber ajansları daha önce Suriye'de ölen birinin kanlar içindeki fotoğrafını paylaşarak onun Ukrayna'nın Güneydoğu bölgesinde Kiev

[244] Tor Bukkvoll, "Russian Special Operations Forces in Crimeaand Donbas", The Norwegian Defence Research Establishment, 2016, p. 17, http://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/issues/Summer_2016/5_Bukkvoll.pdf, [14.06.2017].
[245] Veysel Eren, Abdullah Aydın, "Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S. 16, 2014, s. 197-205.

askerleri tarafından açılan bombardıman neticesinde öldüğü haberini yaymıştır.[246] Bunun yanı sıra hitap edilen kitlenin hassas noktaları göz önünde bulundurularak Ruslar tarafından özel terimler ve adlandırmalar kullanıma sokulmuştur.[247] Örnek vermek gerekirse Rusya hem siyasiler, hem de medya aracılığıyla savaşın ilk gününden beri etkin bir şekilde Ukrayna'da faşizmin boy gösterdiğini öne sürmektedir. Rus menşeili haberlerde, Ukrayna'da yasal hükümeti deviren faşistlerin sadece kendileriyle aynı fikirde olmayanlara karşı değil, aynı zamanda bu ülkede yaşayan etnik Ruslara yönelik adeta bir savaş başlattığını işlemektedir.[248] Bunun inandırıcılığını sağlamak amacıyla Rus kitle iletişim araçlarında "ultra pravıye" (aşırı sağ) diye adlandırdıkları grupların Ukrayna'daki Rusları canice katlettiği haberleri sıklıkla yayınlanmaktadır.

II. Dünya Savaşı'nda Nazilere karşı ülkece seferber olan ve büyük kayıplar veren Rus toplumu, gencinden yaşlısına kadar "faşizm" konusunda olumsuz bir bilince ve nefret duygusuna sahiptirler. Özünde vatansever ya da "patriot" olan Rusların faşizme karşı bu duygularının bilinçaltında canlanacağı iyi bilindiği için Rus kitle iletişim araçları özellikle Ukrayna'da "faşizm" konusunu ön plana çıkarmaktadır. Böylece ekonomik açıdan zor günler geçirmesine rağmen Rusya'nın Ukrayna'ya müdahale etmesine kendi kamuoyunda karşı çıkılmayacağı, hatta destekleneceği hesaplanmıştır. "Faşizm" ifadesine ek olarak Rus kitle iletişim araçlarının kullanıma soktuğu bir diğer terim de "Banderovtsı" (Bandera yanlıları) olmuştur. Ukrayna milliyetçiliğinin teorisyeni olarak kabul edilen Stepan Bandera, II. Dünya Savaşı sırasında Naziler ile Sovyetler Birliğine karşı işbirliği yapmıştır.[249] Onun ideolojisini savunanlara da "Banderovtsı" denilmiştir. Ukrayna krizinde de bu terim yine bilinçli bir

[246] Stop Fake, "V Seti Poyavilos Feykovoye Foto Detey Yakobı Ubitıhna Vostoke Ukrainı", 28 Mayıs 2014, http://www.stopfake.org/v-seti-poyavilis-fejkovye-foto-detej-yakoby-ubityh-na-vostoke-ukrainy/, [21.06.2017].
[247] Margarita Kornışeva, "İnformatsionnaya Voyna Vokrug Ukrainı: Vzglyad ne s Polya Boya", 16 Temmuz 2014, http://inosmi.ru/sngbaltia/20140717/221713009.html, [18.06.2017].
[248] Natalya Poklonskaya, "Ukrainu Zahvatili Faşistı", Zvezda Haber Ajansı, 15 Mart 2015, http://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201503150945-crw7.htm, [18.06.2017].
[249] Aleksandr Mazurkeviç, "Biografiya İdeologa Ukrainskogo Natsionalizma Stepana Bandera", Rossiyskoye İnformatsionnoye Agenstvo, 04 Ocak 2015, https://ria.ru/spravka/20150102/1041186412.html, [18.06.2017].

şekilde Rusya tarafından medyatik hale getirilerek "Yanukoviç'i deviren Rusya karşıtı Ukraynalı kitle" düşmanla işbirliği içerisinde olan "hainler" olarak algılatılmaya çalışılmıştır.

Ukrayna krizinde yürütülen karşılıklı enformasyon savaşında örnekleri çoğaltmak mümkündür. Batı medyası Kırım'da düzenlenen referandumu "yeşil adamların" namlusu altında gerçekleştiğini savunurken, Rus medyası bunu tamamen halkın iradesi olarak lanse etmektedir. Nitekim Kırım'da yayın yapan Ukrayna televizyon kanalları "yeşil adamlar" tarafından kapatılarak sadece Rusya haber ajanslarının yayın yapması sağlanmıştır. Aynı şekilde Kiev de Rus kanallarını kapatarak vatandaşlarının sadece Batı ve Ukrayna kanallarına erişimine izin vermiştir. Yani savaşın tarafları bilginin ne kadar etkin ve güçlü bir silah olduğunun farkındadır. Fakat Rusya'nın tarihte uzunca bir süre Ukrayna'ya hükmettiği ve hemen her alanda bu ülkenin altyapısını kurduğu gerçeği göz önüne alınırsa, Ukrayna'nın rakibine karşı koymasının oldukça güç olduğu kabul edilecektir. Ukrayna üzerindeki söz konusu Rus etkisi, çok sayıdaki Rus menşeili televizyon, radyo kanalları, kültür merkezleri, sivil toplum kuruluşları ve internet ağları sayesinde iyice pekiştirmiştir. Ukraynalı ve Batılı uzmanlar, Rusya'nın enformasyon teknolojilerinin (IT) Rusya Federal Güvenlik Servisi (FSB) ile sıkı bir işbirliği içerisinde olduğunu savunmaktadırlar.[250] Ukraynalıların önemli bir kısmı ise Rusya menşeli sosyal medya araçlarını "Vkontakte", "Odnoklasniki" ve mail sistemini (Mail.ru) kullanmaktadır. Uzmanlara göre FSB ile sıkı işbirliği içerisinde olan bu sosyal medya ağları Ukraynalılar hakkında gerekli bilgileri de ilgili kurumlarla paylaşmaktadır. Özellikle Putin'in yakın dostu olan Rus oligark Alişer Usmanov grubuna ait "mail.ru" sisteminin FSB'nin istediği her türlü faaliyette yer alabileceği iddia edilmektedir.[251] Bunun dışında Ukraynalı uzmanların

[250]Andrey Lisovskiy, Mhail Makaruk, "Gibridnıye Voynı. Skrıtaya Ugroza "Yandexa"", İnform Napalm, 27 Nisan 2017, https://informnapalm.org/35808-gibridnye-vojny-yandeks/, [18.06.2017].
[251] İbid.

tehdit olarak algıladığı bir diğer internet aracı da Rusya kontrolündeki "Yandex" tarama motoru olmuştur. Ukraynalıların yüzde 32,9'u tarama motoru olarak "Yandex'i" kullanmaktadırlar.[252] Örneğin, Ukrayna vatandaşı olan biri herhangi bir olayla ilgili habere erişmek için "Yandex" tarama motoruna olayın başlığını girdiği zaman "Yandex" okuyucuya Rusya'nın çıkarları doğrultusunda hazırlanmış haberleri vermektedir.[253] Böylece, vatandaşlar bilgiyi tek taraflı okumuş ve algılamış olmaktadırlar.

Ayrıca, Rus medyasında zaman zaman yer alan haberlerde Ukrayna askerlerinin Rusların ya da milis güçlerinin (Opolçentsı) tarafına geçtiği haberi yer almaktadır. Bu haberlerin amacı da Kiev merkezi yönetimi safında savaşan askerlerin psikolojisini etkilemek ve azimliliğini kırmaktır. Daha önce aynı safta yer alan silah arkadaşının karşı tarafa geçtiğine ilişkin düşünceler, askerin kendisinin aldığı tarafı sorgulamasına yol açmaktadır.

Kırım'ı oldukça profesyonel biçimde ilhak eden Rusya akabinde özerkliğini ilan eden Ukrayna'nın Güneydoğu bölgesinde (Donetsk Halk Cumhuriyeti (DNR) ve Lugansk Halk Cumhuriyeti (LNR)) Kiev merkezi yönetimi askerlerine karşı mücadele eden Rusya yanlısı grupları desteklemeye başlamıştır. Rus medya araçları burada savaşan grupları egemenliğini ve özgürlüğünü savunan milis güçleri (Opolçentsı) olarak adlandırırken, Batı ve Ukrayna basını bu bölgede savaşan güçleri "ayrılıkçı" ve "terörist" olarak nitelendirerek bölge halkına karşı yürütülen savaşı da "terörle mücadele savaşı" olarak lanse etmektedir. Burada dikkat çeken bir diğer husus da Rus kitle iletişim araçlarınca yürütülen algı operasyonudur. Şöyle ki Ukrayna güçlerine karşı direnen bu bölgeyi Rus medya araçları "Novorossiya", yani "Yeni Rusya" olarak adlandırmıştır. Bu tip ince ayrıntılar enformasyon savaş tekniklerinin önemli parçalarını

[252] Andrey Lisovskiy, 2017, İbid.
[253] İbid.

oluşturmaktadır.[254] Bir yandan Rusya hükümeti bu bölgeye destek vermediğini, asker sevk etmediğini ve Rusya topraklarına katmak gibi bir planının olmadığını açıklarken, diğer taraftan kitle iletişim araçları bölgeyi "Novorossiya" olarak adlandırarak üstü örtülü bir şekilde bölgeyi sahiplenmektedirler.

Burada değinilmesi gereken başka bir husus da "Norman Formatı" ve "Minsk Uzlaşısı`dır". "Norman Formatı", Ukrayna krizini çözüme kavuşturmak maksadıyla Almanya, Rusya, Fransa ve Ukrayna arasında oluşturulan bir diplomatik gruptur.[255] Kiev ile Ukrayna'nın Güneydoğusu arasındaki çatışmalara son vermek amacıyla önce 5 Eylül 2014'te, sonra da 12 Şubat 2015 tarihlerinde "Minsk Uzlaşısı" imzalanmıştır. Rusya Donetsk ve Lugansk bölgesinin garantörü, Almanya ve Fransa da Kiev'in garantörü rolünü üstlenmiştir. Varılan anlaşmalara göre Kiev ile Donetsk ve Lugansk arasında çatışmalar bitirilecek ve ağır silahlar çatışma sınırından geri çekilecekti. İlk başta anlaşmaya uyulmuşsa da, sonra çatışmalar tekrar canlanmıştır. Taraflar birbirini anlaşmaya uymamakla suçlamıştır. Rus kitle iletişim araçları çatışmaları Kiev ordusunun başlattığını yoğun bir şekilde işlerken, Kiev merkezi yönetimi çatışmalardan Lugansk ve Donetsk'i sorumlu tutmuştur.[256] Kitle iletişim araçlarının çeşitli enformasyon savaş teknikleriyle kamuoyuna ihtiva ettiği belirsizlik durumu insanların neyin doğru neyin yanlış olduğunu anlamalarını zorlaştırmaktadır.

Kitle işletişim araçlarının günümüzde devletler nezdinde oldukça önem kazandığını ve çıkarları doğrultusunda silah kadar hatta bazen silahtan daha etkin bir şekilde kullanıldığını görmüş bulunmaktayız. Başka bir deyişle profesyonel ellerde propaganda araçları büyük kitleleri yönlendirerek doğrunun esasen yanlış yanlışın ise

[254] Yulia Sapronova, Filipp Aleksenko, "İmperia DNR: Kak Novorossia Prevratilas v Malorossiyu", 18.07.2017, RBK, https://www.rbc.ru/politics/18/07/2017/596de0b69a79474fb63b0672.
[255] Manoylo A.V., "Normandskiy Format Gibridnoy Dİplomatii Evropeyskogo Soyuza", Politika i Obşestvo Dergisi, S. 9, 2015, https://istina.msu.ru/publications/article/11116102/.
[256] Aleksandr Lukyanov, "Çto Takoye Minskiye Soglaşeniya i Poçemu Oni ne Vıpolnyayutsa", Komsomolskaya Pravda, 19 Ekim 2016, https://www.kp.ru/daily/26596/3612390/, [20.06.2017].

doğru olduğuna inandırarak düşmanları karşısında büyük zaferler elde edebilmektedir. Medya insanı/devleti vezir de eder rezil de!

SONUÇ

İnsanlık tarihinin başlangıç noktasından bu yana gelişmekte olan herşey gibi savaş anlayışı da evrim yaşamış ve yöntem bakımından değişime uğramıştır. En ilkel dönemlerden itibaren çeşitli alet, araç ve gereçlerle gerçekleşen savaşlar, günümüzde insanların fiziksel yönlerinden daha çok zihinsel yönlerini hedef almaya başlamıştır. Öyle ki, savaşlar artık toprakları fethetmek için değil, insanların ruhlarını ele geçirmek için yapılmaktadır. Çünkü bir devletin ana yapı taşı olan insan unsurunu etkilemek ve kendi tarafına çekmek saldırgan ülkenin birincil amacı haline gelmiştir. Dolayısıyla, azami kayıp vererek bu amaca ulaşmak için savaşın yöntem, araç ve anlayışı değişime uğratılmıştır.

Nitekim Soğuk Savaş sonrası dönemde bir tarafta ortaya çıkan tek kutupluluğunu pekiştirmek isteyen ABD, diğer tarafta bu duruma karşı olan ve yerine çok kutuplu bir dünya düzenini savunan Rusya ve Çin, bölgesel ve küresel düzlemde adeta birer santraç oyuncusu gibi sürekli bir takım jeo-stratejik hamleler yapmaktadırlar. Bahsi geçen güçler arasında süregiden jeopolitik savaşta ise her aktör, karşı tarafın bir nükleer güç olduğunu göz ardı etmeden hamlelerini şekillendirmektedir. Başka bir ifadeyle, aktörler doğrudan çatışmaya girme riskini göze almadan, üçüncü ülke ve bölgeler üzerinden üstü örtülü bir şekilde jeopolitik mücadelelerini sürdürmektedirler. Bu nedenle siyasi, ekonomik ve enformasyon alanındaki baskı araçları devletlerarası mücadelelerin en başat silahları haline gelmiştir. Özellikle küresel jeopolitik platformda siyasi-ekonomik ilişkilerin uluslararasılaşması ve karmaşık hal alması sonucunda devletlerarası çatışmalar kapsamında "düşman devletin" milli ekonomisine karşı ekonomik baskı araçlarının uygulanması sayesinde jeopolitik baskı araçları oldukça karlı sonuçlar getirmeye başlamıştır.[257]

---

[257] Vladmir Nikolayeviç Akulinin, Natalya Sergeyevna Epifanovna, "Kontseptsiya Gibridnoy Voynı v Praktike Mejgosudarstvennogo Protivostoyaniya", **Natsıonalnıye İnteresı: Prioritetı i Bezopasnost**, S. 36, 2015, s. 53- 60.

Farklı baskı araçlarını içeren modern devletlerarası çatışmaları tanımlamak ve anlatmak için uzmanlar tarafından hibrid savaş, melez savaş, asimetrik savaş gibi çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. Temelinde hibrid savaş tanımı, çatışmada kullanılan ekonomik, siyasi, kültürel ve propaganda araçlarının karışımını topyekün karşılaması amacını gütmektedir. Hibrid savaşların en önemli unsurlarından biri olan enformasyon savaş ya da eski ismiyle propaganda, devletlerin son zamanlarda daha çok önem verdiği ve teknik açıdan oldukça geliştirdiği bir alana dönüşmüştür.

Ukrayna kriziyle beraber meydana gelen jeopolitik gerginlik ve bir dizi ülkede Rusya karşıtı görüşlerin tırmanması koşullarında Rusya ve Batı ülkeleri arasındaki devletlerarası çatışma sorunu günümüzde uluslararası kamuoyunu meşgul eden önemli konulardan biri haline gelmiştir. Dünyanın çoğu ülkesinin ekonomisinin küreselleşme ve uluslararasılaşma süreçlerinin özelliği bu çatışmanın yöntemi, teknolojisi ve konseptine büyük önem kazandırmaktadır.

Ukrayna örneğinde gözlemlenen *hibrid savaşta* Rusya Federasyonu tarafından izlenen stratejinin üç temel sac ayağına dayandığını öne sürmek mümkündür. Birincisi, Ukrayna'da yaşayan Rus kökenli insanlarda kültürel, dil ve ideolojik bağlara dikkat çekerek Rusya lehine bir sadakat duygusu oluşması sağlanmıştır. İkincisi, Rus kökenli kesimin bilinçaltında varolan İkinci Dünya Savaşı sırasındaki işgalci ve zalim faşizm algısı ile Sovyet Ordusunun kurtarıcı rolü canlandırılarak mevcut Ukrayna merkezi yönetimi faşist olarak gösterilmiş ve onlara karşı harekete geçeceği vurgulanarak korku salınmıştır. Üçüncüsü, Kiev merkezi yönetimi ile ihtilaflı bölgeler arasında patlak veren gerginlik ortamında üniformalı ve üniformasız Rus askerlerinin bu duruma "insani" müdahalesi, "kurtarıcı" olarak sunulmuştur. Tüm bunları tek kurşun dahi sıkmadan gerçekleştirebilmesinde ana rolü ise kitle iletişim araçları oynamıştır.

Hiç kuşkusuz Rusya'nın Ukrayna üzerinde Batı ile yaşanılan hibrid savaşta sahada başarılı olmasını sağlayan temel etken, bu ülkenin, geçmişi Çarlık Rusya'sına

dayanan tarihlerden itibaren Rus yönetimi altında olması ve azımsanmayacak oranda Rusça konuşan etnik Rus'un burada yaşamasıdır. Coğrafi bakımdan Kiev'i de kapsayan "Doğu Ukraynasız" bugünkü Rusya'nın, bir Rus'un bilinçaltında "tam" bir "Rusya" olmadığı öne sürülebilir. Çoğu Rus'un bilinçaltında yer edinen bu algının, muhtemel bir "olağanüstü hal ortamında" Rusya tarafından Ukrayna'ya doğrudan askeri saldırı düzenlenmesi "icap ederse" iç kamuoyunda buna "meşruluk" sağlamak adına Kremlin yönetimine ciddi bir fırsat sunduğu da göz ardı edilmemelidir. Zaten hem 2010 yılında hem de 2014'te yayımlanan "Rusya Federasyonu Askeri Doktrini", "Rusya sınırları dışında yaşayan soydaşlarının haklarını korumak gerekçesiyle askeri müdahalede bulunma hakkını" tanımaktadır.[258]

Burada dikkat çeken bir başka husus da Rusça literatürde hibrid savaş olgusuna yönelik çalışmaların kökeninin I. Dünya Savaşı sonrası döneme dayanması ve bu alanda belli düzeyde bir birikimin oluşmasıdır. Çarlık Rusya'sı ve Sovyetler Birliği döneminde yaşayan Messner ve İsserson gibi Rus askeri uzmanlar geleceğin savaşlarının nasıl olacağına ilişkin çalışmalar yapmış ve bu konuda Rus literatürüne önemli eserler kazandırmıştırlar. Günümüzde de bu konuda bilimsel çalışmalar ve araştırmalar sürdürülmektedir. Rusya Genelkurmay Başkanı Gerasimov'un, Batılı uzmanlar tarafından hibrid savaş konseptinin mimarı olarak tanımlanması bu açıdan oldukça düşündürücüdür.

Bununla birlikte, uluslararası kamuoyu nezdinde Rusya'nın sahadaki kadar başarılı ve olumlu bir görünüm çizdiğini söylemek pek kolay değildir. Rusya, ABD öncülüğündeki Batılı ülkeler tarafından sistemli bir şekilde Ukrayna krizinde "suçlu" ve "saldırgan" olarak gösterilmiştir. Burada da ABD başta olmak üzere Batı ülkelerinin kitle iletişim araçlarının altyapısının güçlü olması ve ortaklaşa çalışması son derece önemli bir rol oynamıştır. Buradan hareketle hibrid savaş konseptinin en önemli bileşeni

[258] Ferit Temur, 2017, İbid.

olarak değerlendirilen kamu diplomasisinin en profesyonel şekilde yürütülmesi, gerekli olan tüm propaganda ve yumuşak güç araçlarının doğru kullanabilmesi bahsi geçen savaşın kazanılmasında oldukça kritik bir rol oynadığı ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

Abbott, K., "Understanding and Countering Hybrid Warfare: Next Steps Forthe North Atlantic Treaty Organization", **University of Ottawa**, 30 Jun 2016, http://hdl.handle.net /10393/34813.

Akad, M. T., **Gayri Nizami Savaş,** 1. baskı**,** İstanbul, Kastaş Yayınları, 2015.

Akulinin, V. N., Epifanovna, N. S., "Kontseptsiya Gibridnoy Voynı v Praktike Mejgosu darstvennogo Protivostoyaniya", **Natsıonalnıye İnteresı: Prioritetı i Bezopasnost**, 2015, S. 36, s. 53- 60.

Arzumanyan, R. V., Akopyan, A. A., "İrregulyarnıye Konfliktı. Blijniy Vostok. Terroris tiçeskiye Organizacii "İslamskoye Gosudarstvo İraka i Levanta" i "İslamskıy Front": Tseli, Zadaçi, Formı i Sposobı Deystviy v Sirii i İrake", **Tsentr Strategiçeskih Otsenok i Pognozov**, 2014, s. 5-7, http://csef.ru/media/articles/5 458/5458.pdf.

Bachmann, S. D., "Hybrid Threats, Cyber Warfare and NATO's Comprehensive Appro ach for Countering 21st Century Threats- Mappingthe New Frontier of Global Risk and Security Management", Social Sciences Research Network, **Amicus Curiae**, 2012, Vol. 88, s. 14-17, https://ssrn.com/abstract=1989808.

Baranov, M., "Kuda İdet Rossiyskiy Flot", Moskova, **Komersant-Vlast**, 2008, S. 7, s. 23- 30.

Bartles, Ch. K., "Getting Gerasimov Right", **United States Army Combined Arms Ce nter**, 2016, http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryRe view_20160228_art009.pdf.

Batalov, E. Ya., "Evropeyskiye Obrazı Rossii: Vçera, Segodnya, Zavtra"**,** Moskova, **Russia in Europe**, 2007, S. 7, s. 64-65.

Belozyorov, V. K., "Gibridnaya Voyna v Oteçestvennom, Politiçeskom i Nauçnom Dis kurse", **Jurnal Vlast,** İnstitut Sotsiologgi Rossyskoy Akademii Nauk, Moskova, 2015, S. 9, s. 5-11.

Bıçakçı, S., "Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 2012, C. 9, S. 34, s. 205-226.

Bingöl, O., "Hibrid Savaş, Rusya ve Türkiye", **Merkez Strateji Enstitüsü**, 29.11.2015, s. 1-4, http://merkezstrateji.com/wp-content/uploads/2015/11/151129_BN005_Hibrid-Sava%C5%9F-Rusya_s2.pdf.

Bugayskaya, E., "13 Vstreç s Kerry. Glava MİD Rossii Sçitayet, Çto Ohlajdeniye v Otn oşeniyah Rossii I SŞA Zatyanetsana Dolgo", **Rossiyskaya Gazeta**, http://www.rg.ru/2014/10/21/lavrov.html.

Brodie B., **War and Politics**, London, Pearson, 1974.

Bukkvoll, T., "Russian Special Operations Forces in Crimeaand Donbas", **The Norwegi an Defence Research Establishment**, 2016, p. 17, http://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/issues/Summer_2016/5_Bukkvoll.pdf.

Chaliand, G., **Yeni Savaş Sanatı**, Çev. Nihat Nuyan, 1. baskı, İstanbul, Avesta Yayınları, 2009.

Clausewitz, C., V., **Savaş Üzerine**, çev. Koçak S., 3. baskı, İstanbul, Doruk Yayınları, 2015.

Dayspring, S. M., "Toward a Theory of Hybrıd Russıan Conduct of War Durıng Peace", Calıfornıa, **Naval Postgraduate School**, **Yüksek Lisans Tezi**, 2015, s. 24.

Dilek, M. S., "Rusya Federasyonu'nun Kırım Hamlesine Analitik Bakış", **Turkish Studies**, 2015, s. 51, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/426220137_13DilekMehmetSait-sos-245-272.pdf.

Doktrina İnformatsionnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii, **Rossiyskaya Gazeta**, 0 6 Aralik 2016, https://rg.ru/2016/12/06/doktrina-infobezobasnost-site-dok.html.

Dugin, A., **Russkaya Voyna,** 1. baskı, Moskova, Algoritm Yyaınevi, 2015.

Echevarria, A., J. II., "Fourth- Generatıon War and Other Myths", **Strategic Studies In stitute**, 2005, s. 1-21, http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub632.pdf.

Eker, S., "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği", **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, 2015, C. 2, S. 1, s. 31- 66.

Ekinci, E., "Gerasimov Doktrinini Anlamak", İktibas, Mart 2016, http://www.iktibasdergisi.com/gerasimov-doktrinini-anlamak/.

Emeklier B., "Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", Harp Akademileri Komutanlığı, **Stratejik Araştırmalar E nstitüsü**, Ulusal ve Uluslararası İlişkiler Doktora Tezi, s. 104-120.

Erbil, Y., "Rusya- Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Enerji Güvenliği", **Kadir Has Üniversitesi**, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2010, s. 105-106.

Ercan, N., "Kafkasya'da Çatışma ve Boru Hatlarının Jeopolitiği", http://www.emo.org.tr/ekler/3db9614f393be41_ek.pdf?dergi=4.

Erdoğan, I., "Savaş ve Medya", **Medya Temsili**, s. 1-8, http://www.irfanerdogan.com/makaleler/savasvemedya.pdf.

Erdoğmuş, Y., "Rusya'nın Ukrayna'da Uyguladığı Hibrit Savaş ve Etkileri", **Deniz H arp Okulu Komutanlığı**, **Bitirme Tezi**, 2016, s. 34- 40.

Eren, V., Aydın, A., "Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2014, S. 16, s. 197-205.

Erkış, I. U., Summak, M. E., "Propaganda ve Dış Politika", **Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Selçük Üniversitesi, 2011, C. 14, S. 1, s. 293-308.

Ertan, B., "Orta Doğu´da Neo-Renkli Devrimler", **GÜNDEM**, http://www.gundem.be/tr/doc-dr-birol-ertan/orta-dogu-da-neo-renkli-devrimler.

Etherıdge, E., "How "Soft Power" Got "Smart"", **The New York Times**, 14 Ocak 2009 , https://opinionator.blogs.nytimes.com/2009/01/14/how-soft-power-got-smart/?_r=0.

Fedorov Y., "Hybrid War A La Russe", **Center for Army**, Kiev, Conversion and Disarmament Studies, 2016, s. 67.

Fleming, B. P., "The Hybrid Threat Concept: Contemporary War, Military Planning and The Advent of Unrestricted Operational Art", **School Of Advanced Mılıtary Studıes**, 2011, http://indianstrategicknowledgeonline.com/web/2753.pdf.

Friedman, G., "V Ukraine Rossiya Poterpela Sokruşitelnoye Porajeniye", **RUFABULA**, 30 Mayıs 2014, http://rufabula.com/news/2014/05/30/fridman?fb_action_ids=10204038410106540&fb_action_types=og.recommends.

Gadjiyev, K. S., "İmidj Kak İnstrument Kulturnoy Gegemonii", **Jurnal Mirovoy Ekonomiki i Mejdunarodnih Otnoşeniy**, 2007, S. 12, s. 7-10.

Gadjiyev, K. S., "Gibridnıye Voynı v Sovremennom Mire", İnstitut Sotsiologii Rossiyskoy Akademii Nauk, **Jurnal Vlast**, 2016, S. 20, s. 218-223. http://jour.isras.ru/upload/journals/2/articles/4717/submission/original/4717-8760-1-SM.pdf.

Gerasimov, V., "Osnovnıye Tendentsii Razvitiya Form i Sposobov Primeneniya Voorujennıh Sil", **Vestnik Akademii Voyennıh Nauk,** 2014, C. 1, S. 46, s. 14-23.

Gerasimov, V., "Tsennost Nauki v Predvidenii", **Voyenno Promışlennıy Kuryer**, 2013, S. 8, s.14-28.

Glazyev, S. Y., "O Vneşnih i Vnutrennih Ugrozah Ekonomiçeskoy Bezopasnosti Rossii v Usloviyah Amerikanskoy Agressii", **Rossiyskaya Akademiya Nauk**, Moskova, 2014, s. 18.

Gorbulin, V., "Gibridnaya Voyna Kak Klyüçevoy İnstrumen Rossiyskoy Geostrategii Revanşa", Stop Fake, 28 Ocak 2015, http://www.stopfake.org/gibridnaya-vojna-kak-klyuchevoj-instrument-rossijskoj-geostrategii-revansha/.

Gorenburg, D., "The Future of The Sevastopol Russian Navy Base", **Russian Analytical Digest**, 2013, C. 75, S. 10, s. 11-13.

Gurcan, M., "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar", **BİLGESAM**, 2011, s. 1-62, http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-163-201404072m_gurcan.pdf.

Halidov, D. Ş., "Ob İnformatsionnoy Voynena Zapade i Koe-Çto o Geopolitike; İnformatsionnaya Voyna Protiv Rossiyskoy Federatsii: İnstitualizatsiya İnformatsionnogo Protivoborstva v Kontekste Realizatsii Strategii Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii", **Jurnal Naucnıy Ekspert**, 2011, S. 36. s. 43.

Harding, J., "Hybrid War Modernity", **To Inform is to Influence**, 30.03.2015, http://toinformistoinfluence.com/2015/03/30/hybrid-war-modernity/.

Heywood, A., **Küresel Siyaset,** çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, 1. baskı, İstanbul, Adres Yayınları, 2013, s. 230**.**

Hoffman, F. G., "Hybrid Warfare and Challenges", **Small Wars Journal**, 2009, S. 52, s. 34-39.

Hoffman, F. G., "The Janus Choice: Defining Today's Multifaceted Conflict", **Armed Forces Journal**, 1 Ekim 2009, http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/.

Hoffman, F., Mattis, J. N., "Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars", **Naval Enstitute**, 2007, s. 1, 2, http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf.

Hoffmann, F., "On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs Hybrid Threats", **War on The Rocks**, 28 July 2014, http://warontherocks.com/2014/07/on-not-sonew-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/.

İsserson, G. S., **Novıye Formı Borbı**, 2. baskı, Moskova, Voengiz, 1940, s. 24-40.

Isserson, G. S. "Razvitie Teorii Sovetskogo Operativnogo İskusstva v 30-e Gody, **Voenno- İstoricheskij Zhurnal**, S. 1, 1965, s. 3–17.

İvanov A. P., "Gibridnaya Voyna", Nauka 21 Veka: **Voprosı, Gipotezı, Otvetı Dergisi**, 2016, S. 18, s. 65-73, http://journal.tagcnm.ru/data/arh/n2116.pdf.

İvanov, S. A., "Osobennosti Vedeniya İnformatsionnıh Voyn v Rossiyskih Regionah v 2000 Godı (Na Primere Regionov Yuga Zapadnoy Sibiri)", **Sankt Peterburgskiy Universitet- Yüksek Lisans Tezi**, 2015, s. 20.

İvanov, I. S., Et al., "Ukrainskiy Vızov Dlya Rossii", Rossiyskiy Sovet po Mejdunarodn ım Delam (RSMD), Moskva, 2015, s. 14, http://russiancouncil.ru/common/upload/WP-Ukraine-Russia-24-rus.pdf.

Kaldor, M., "New Wars and Old Wars: Organized Violence in Global Era", Stanford Ca lifornia, **Stanford University Press**, 1999, s. 1-38.

Kalın, I., "Soft Power And Public Diplomacy in Turkey", **Stratejik Araştırma Merkez i**, 2011, http://sam.gov.tr/tr/soft-power-and-public-diplomacy-in-turkey/.

Karabulut, A., Değer F., "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşı m'a Genel Bakış", **İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2015, C. 2, S. 2, s. 17.

Katchanovski, I., "The Snipers Massacre" on The Maidan in Ukraine", **School of Politi cal Studies University of Ottawa**, p. 2, http://www.academia.edu/8776021/The_Snipers_Massacre_on_the_Maidan_in_Ukraine.

Kemal, A., **Kiber Voyna. Kak Rossiya Manipuliruyen Mirom**, 1. baskı, Moskova, Algoritm, 2015.

Kobalev, A., "V "Naftogaze" Nazvali Gazovıy Vopros Çastyu "Gibridnoy Voynı" Ross ii Protiv Kiyeva", **İnformatsionnoye Agenstvo Novorossiya**, http://novorossia.ws/news/38036-v-naftogaze-nazvali-gazovij-vopros-chastyu-gibridnoj-vojni-rossii-protiv-kieva.html.

Kofman, Michael, Rojansky, M., "A Closerlook at Russia's "Hybrid War", **Wilson Center**, 2015, https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/7-KENNAN%20CABLE ROJANSKY%20KOFMAN.pdf.

Kojina, G. I., "Doklad k Otçetu Rukovoditelya Finansovo Hozyaystvennoy Deyatelnosti Federalnogo Gosudarstvennogo Unitarnogo Predpriyatiya Mejdunarodnoye Agenstvo " Rossiya Segodnya" po İtogam Rabotı za 2014 God", 2014.

Kondraşev, Andrey , "Krım. Put na Rodinu", **VGTRK**, 15 Mart 2015, https://russia.tv/video/show/brand_id/59195/episode_id/1180834/video_id/1147633/.

Kornışeva, M., "İnformatsionnaya Voyna Vokrug Ukrainı: Vzglyad ne s Polya Boya", 16 Temmuz 2014, http://inosmi.ru/sngbaltia/20140717/221713009.html.

Küresel Barış Endeksi, "Global PeaceİndexİnfoIndex", 2016, http://gtmarket.ru/ratings/global-peaceindex/.

Larrabee, F. S., Wilson, P. A., Gordon IV, John, "The Ukrainian Crisis and European Security", **RAND Corporation**, Calif., 2015, p. 3-9.

Levada-Center, http://www.levada.ru.

Liang, Q., Xiangsui, W., **Unrestricted Warfare**, çev. FBIS, Pekin, PLA Publishing House, 1999.

Lisovskiy, A., Makaruk, M., "Gibridnıye Voynı. Skrıtaya Ugroza "Yandexa"", **İnform Napalm**, 27 Nisan 2017, https://informnapalm.org/35808-gibridnye-vojny-yandeks/.

Litera, B., "The Kozyrev Doctrine - a Russian Variation on The Monroe Doctrine", **Perspectives Journal of Institute of International Relations, NGO**, 1994, S. 4, s. 45-52, http://www.jstor.org/stable/23615773.

Longhurst, K., "Differentsiatsiya Evropeyskoy Politiki Sosedstva i ee Posledstviya Dlya Ukrainı", **Fransız Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (İFRİ)**, Paris, Temmuz 2008, s. 5, https://www.ifri.org/ru/publications/enotes/russieneivisions/differenciaciya-evropeyskoy-politiki-sosedstva-i-ee#sthash.ue799aTk.dpbs.

Lukyanov, A., “Çto Takoye Minskiye Soglaşeniya i Poçemu Oni ne Vıpolnyayutsa”, **Komsomolskaya Pravda**, 19 Ekim 2016, https://www.kp.ru/daily/26596/3612390/.

Mammadov, H., "Rus Dış Politikasında Stratejik- Zihinsel Süreklilik ve Putin’in Dış Politika Doktrini", **Ahmet Yesevi Üniversitesi Dergisi**, 2014, S. 23, s. 29.

Mann, S. R., “Chaos Theory and Strategic Thought”, **U.S. Army War College**, 1992, s. 47, http://www.thelivingmoon.com/91_PDF_Database/DTIC_NWO_Docs/Chaos%20Theory%20and%20Strategic%20Thought.pdf.

Marçenkov, V. I., **Hoçeş Mira Pobedi Myatejvoynu. Tvorçeskoye Naslediye Messnera**, Voyennıy Universitet, Moskova, Russkiy Put Yayınevi, 2005, s. 70- 87.

Mazurkeviç, A., “Biografiya İdeologa Ukrainskogo Natsionalizma Stepana Bandera”, **Rossiyskoye İnformatsionnoye Agenstvo**, 04 Ocak 2015, https://ria.ru/spravka/20150102/1041186412.html.

Mearsheimer, J. J., “Why The Ukraine Crisis is The West’s Fault”, 2014, http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/Ukraine%20Article%20in%20Foreign%20Affairs.pdf.

Messner, E., **Vsemirnaya Myatejvoyna**, 3. baskı, Moskova, Kuçkovoye Pole, 2004.

Morgenthau, H. J., **The Concept of The Political**, eds. Behr, Hartmut, Rösch, UK, Palgrave Macmillan, 2012.

Morrison, S., “Redefining The Indirect Approach, Defining Special Operations Forces (SOF)Power, and The Global Networking of SOF”, **Journal of Strategic Security**, Summer 2014, s. 48-54, http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1379&context=jss.

Moşkin, S. V., “Vneşnyaa Politika Rossii: “Gibridnaya Voyna” Vmesto “Myagkoy Silı””, **Jurnal Diskurs Pi**, 2015, S. 11, s. 168-173.

Muhametov, R. S., “Ukraina Mejdu Evrosoyuzom i Rossiyey. Opıt Geopolitiçeskogo Analiza”, **Uralskiy Federalnıy Universitet**, 2013, http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/21588/1/iuro-2013-118-08.pdf.

Muhin, A. A., "Tretya Mirovaya (Gibridnaya, İnformatsionnaya Voyna). Uçastniki, Met odı I Tseli", http://federalbook.ru/files/BEZOPASNOST/soderghanie/NB%20I/IX/Muhi n.pdf.

Murphy, M. N., "Understanding Russia's Conceptfor Total War in Europe", **The Heritage Foundation**, Eylül 2016, http://www.heritage.org/research/reports/2016/09/u nderstanding-russias-concept-for-total-war-in-europe.

NATO Strategic Communications Centre of Excellence, http://www.stratcomcoe.org/

Neklessa, A. I., "10 Tezisov o Gibridnoy Voyne", **25. Ekonomik Forum**, 2015, http:// www.inafran.ru/sites/default/files/news_file/xxv_ekonomicheskiy_forum.pdf.

Nikolaichuk, I. A., "O Suşnosti Gibridnoy Voynı v Kontekste Sovremennoy Voyenno P olitiçeskoy Situatsii", **Jurnal Rossiyskogo İnstituta Srategiçeskih İssledovaniy (RİSİ)**, 2016, s. 85-101.

Nikolçuk, İ. A., "O Suşnosti Gibridnoy Voynı", **Jurnal Problemı Natsionalnoy Strate gii**, Rossiyskiy İnstitus Strategiçeskih İssledovaniy", 2016, S. 3, s. 85-104.

Nosov, M. G., "Rossiya i Evropa: Steriotipı i Realnost", **Russia in Europe**, 2008, S. 9, s. 11- 12.

Nye, J. S., "Soft Power, Hard Power and Leadership", **Harvard Kennedy School**, 2006 , https://www.hks.harvard.edu/netgov/files/talks/docs/11_06_06_seminar_Nye_HP_SP_ Leadership.pdf.

Odnokolenko, O. V., "Gibridnaya Voyna: Problemı i Perspektivı Potkonfliktnovo Ureg ulirovaniya", **Nezavisimoye Voyennoe Obozreniye**, 2015, http://nvo.ng.ru/concepts/20 15-03-13/1_gybrid.html.

Oktay, C., **Modern Toplumlarda Savaş ve Barış**, 1. baskı, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

Özdağ, Ü., **Algı Yönetimi**, 6. baskı, Ankara, BRC Basım Matbaacılık, 2016.

Panarin, I. N., **Gibridnaya Voyna Protiv Rossii 1816-2016**, 1. baskı, Moskova, Goryaçaya Liniya Telekom Yayınevi, 2016.

Panfilov, O., "Ukraine at War: Truth Against Russıan Propaganda", **Materials Of The Conference Brussels**, European Parliament, 16-th of June 2015, p. 8.

Paul, Ch., Matthews, M., "The Russian "Firehose of Falsehood" Propaganda Model. Why it Might Work and Optionsto Counter it", **RAND Corporation**, 2016, s. 1- 16, http://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html.

Peremitin, G., "Komanduyuşiy Voyskami Zapadnogo Voyennogo Okruga Zayavil o Na çale Gibridnoy Voynı Protiv Rossii", **RBK,** 24 Nisan 2015, http://www.rbc.ru/politics/24/04/2015/553a202b9a79474b9a8c2358.

Pifer, S., "Crisis Between Ukraine and Russia", **Councıl on Foreign Relations Center for Preventive Action**, 2009, s. 2, http://www.cfr.org/ukraine/crisis-between-ukraine-russia/p19695.

Poçeptsov, G., "İz İstorii Ponyatiya Gibridnoy Voynıv SŞA i Rossii", **Nauçno-Kulturologiçeskiy Jurnal**, 2016, C. 14, S. 317, s. 18.

Poklonskaya, N., "Ukrainu Zahvatili Faşistı", **Zvezda Haber Ajansı**, 15 Mart 2015, http://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201503150945-crw7.htm.

Pratkanis, A., Aronson E., **Propaganda Çağı/İknanın Gündelik Kullanımı ve Suistim ali,** 2. baskı, İstanbul, Paradigma Yayınevi, 2008.

Racz, A., "Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking The Enemy's Ability to Resist", **Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs Report 43**, 2015, s. 27- 47.

Radikov, I. V., "Novaya Suşnost Voynı v XXI Veke i ee Otrajeniye v Voyennoy Doktrine Rossiyskoy Federatsii", **Dom Peçati Sankt Peterburgskogo Universiteta**, 2015, S. 2, s. 39-51.

Rastorguyev, S. V., "Vneşnepolitiçeskiye Gibridnıye Vozmojnosti i Ugrozı Sovremennoy Rossii: Vızovı Obşestvu, Gosudarstvu i Elite", **Vlast**, 2016, S. 9, s. 15-24.

Reisinger, H., Golts, A., "Russias Hybrid Warfare. Waging War Below The Radar of Tr aditional Collective Defense", **NATO Defense College**, November 2014, p. 3, https://w ww.augb.co.uk/admin/project/uploaded-media/november-2014-nato-research-paper.pdf.

Romaşenko, S., "Parlamen Krıma Ofitsialno Zayavil o Nezavisimosti Regiona ot Ukrainı", **DW Madefor Minds**, 11 Mart 2014.

Russ Read, "The Kremlin's Missionaries: How RussiaUses Media As Its New Cold Warriors", **The Daily Caller,** 11.07.2016, http://dailycaller.com/2016/11/07/the-kremlins-missionaries-how-russia-uses-media-as-its-new-cold-warriors/.

Samofalova, O., "Uje Menşe Polovını", **Delovaya Gazeta Vzglyad**, 10 Ocak 2013, http s://vz.ru/economy/2013/1/10/615303.html.

Şerbina, V., "Rossiyskiy Gaz v Evrope: Mejdu Proşlım i Buduşim", 2016, https://lb.ua/e conomics/2016/09/28/346230_rossiyskiy_gaz_evrope_mezhdu.html.

Slipçenko V., **Voynı Şestogo Pokoleniya**. **Orujiye i Voyennoye İskustvo Buduşego**, Moskova, İzdatelstvo Veçe, 2002.

Sheehan, M., "Military Security", **Contemporary Security Studies**, eds. Collins, A., 4. baskı, Oxford University Press, Oxford, 2015, s. 152.

Smith, A., "Briefing to The Subcommittee on Terrorism, Unconventional Threatsand Capabilities, Committee on Armed Services, House of Representatives", **United States Government Accountability Office Report**, Washington, 10 Eylül 2010, s. 10, http:// www.gao.gov/new.items/d101036r.pdf.

Smolenova, I., "Prorossiyskaya Kompaniya po Dezinformatsii v Çehii i Slovakii", **CONCORDIAM**, 2016, s. 26-29.

Solomatin A. N., "Telekanal RT v Usloviyah İnformatsionnovo Protivostoyaniya", **Vestnik Elektronnıh i Peçatnıh SMİ**, 2016, C. 1, S. 24, s. 40-58.

Solomatin, A. N., "Komunikativnıye Strategii Telekanala RT (Russia Today)", **Vestnik Elektronnıh i Peçatnıh SMİ**, 2014, S. 22, s. 60-76.

SpyDell, "Voyennıye Rashody Stran Mira", **Live Journal**, 24 Nisan 2017, http://spydell.livejournal.com/638161.html.

Svetoka, S., Et al., "Socıal Medıa as a Tool of Hybrıd Warfare", **Nato Strategıc Communıcatıons Centre of Excellence**, s. 5-12.

Tarhan, N., **Psikolojik Savaş**, 20. baskı, İstanbul, Timaç Yayınları, 2014.

Taşkın, Ö., Et al., "Lisans Öğrencilerinin Kuram (Teori) Kavramını Algılayışları", **Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi**, İstanbul, C. 25, s. 36. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/buje/article/viewFile/5000139935/5000128188.

Temur, F., "Avrasya Jeopolıtığı, Batı Yaptırımları ve Putın İktıdarı", **Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü**, 26.03.2015, http://www.usbed.org/asya--pasifik/news-avrasya-jeopolitigibati-yaptirimlar-ve-putin-iktidari.html.

Temur, F., "Bit(irele)meyen Soğuk Savaş: Rusya- Batı Çekişmesi", **Stratejik Düşünce Enstitüsü Dergisi,** 2014, S. 60, s. 90, http://dergi.sde.org.tr/sddergi-kasim2014/index.html#/92.

Temur, F., "Could The Ukraine Crisis Trigger a New Cold War?", **The Russian International Affairs Council (RIAC)**, 22 March 2017, http://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/could-the-ukraine-crisis-trigger-a-new-cold-war/.

Temur, F., "Ukrayna'da Seçim Sandıklarından Büyük Rusya Çıkar mı?", **BİLGESAM**, 05 Ocak 2010, http://www.bilgesam.org/incele/112/-ukrayna%E2%80%99da-secim-sandiklarindan-%E2%80%98buyuk-rusya%E2%80%99-cikar-mi-/#.WY9jsNSLRkg.

The National Military Strategy of The United States of America 2015, http://www.jcs.mil/Portals/36/.

Trenin, D., "The Ukraıne Crısıs And The Resumptıon of Great-Power Rıvalry", **Carnegie Moscow Center**, 2014, s. 4-6, http://carnegieendowment.org/files/ukraine_great_power_rivalry2014.pdf.

Tsıgankov, P. A., **Gibridnıye Voynı v Haotiziruyuşemse Mire XXI Veka**, 2. baskı, M oskova, Dom Peçati Moskovskogo Universiteta, 2015.

Tsıganok, A. D., **Voyna na Kavkaze 2008. Russkiy Vzglyad. Gruinsko- Osetinskaya Voyna 8-13 Avgusta 2008**, 1. baskı, Moskva, Liro-XXI, 2011.

Uluslararası Yayın Kanalı (MİA) "Sputnik", https://ria.ru/docs/about/.

Vardomskiy, L. B., "Rossiya i Ukraina: Voprosı Sotsialno- Ekonomiçeskogo Razvitiya v Kontekste Vzaimnıh Otnoşeniy", **İnstitut Ekonomiki Rossiyskoy Akademii Nauk**, Moskova, 2013, s. 21-34.

Vladimirov, A., "Gibridnıye Voynı v Obşey Teorii Voynı", R**ossiyskiy Voyennıy Univ ersitet Mejdunarodnıh Otnoşeniy**, 28 Ocak 2015, http://clubvi.ru/news/2015/03/07/vl adimirov/1.pdf.

Waltz, K. N., "Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 2008, C. 5, S. 17, s. 3-44.

Yalçınkaya, H., "Devletlerin Dış Politika Aracı Olarak Kullandığı Savaşın Soğuk Savaş Sonrası Değişimi", **İstanbul Üniversitesi**, **Doktora Tezi**, 2004, s. 168- 169.

Yalçınkaya, H., **Savaş. Uluslararası İlişkilere Giriş**, eds. Kardaş, Ş. ve Balcı, A., İstanbul, Küre Yayınları, 2014.

Yılmaz, M. E., "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Sınır İçi Etnik Çatışmalar", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, 2006, S. 6, s. 17- 30.

Yılmaz, S., "Clausewitz'in Teorisi ve Melez Savaş", **Ulusal Kanal**, 04 Kasım 2015, htt p://www.ulusalkanal.com.tr/clausewitzin-teorisi-ve-melez-savas-makale,4884.html.

Zabcı, F. Ç., "Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler", **TASAM**, Stratejik Rapor No:56, s. 11.

Zaytsov, A., "Novıye Veyaniya v Voyennom Dele", **Voyennaya Mısl v İzgnanii: Tvor çestvo Russkoy Voyennoy Emmigratsii,** 16. baskı, Moskova, Rusya Askeri Üniversitesi, , Russkiy Put, 1999, s. 343.

Zolkina, M., "Evropeyskaya İntegratsiya Kak Potentsial Dlya Konsolidatsii Ukrainskog o Suspilstva", Ukrayna Demokratik İnisiatif Fonu, **İnformatsionno-Analitiçeskoye Vidaniye**, 2014, S. 22, s. 4–7.

Zorkaya, N., "Levada: Reyting Putina Vzletel iz-za Krımskoy Kompanii", **BBC Russkaya Slujba**, 26 Haziran 2014, http://www.bbc.com/russian/russia/2014/06/140626_putin_rating_crimea.

"(XXIX) Participation in The United Nations Conference on The Representation of States in Their Relations With İnternational Organizations", **UN General Assembly Resolution**, 12 Kasım 1974, http://crimeofaggression.info/documents/6/General_Assembly_%20Resolution_%203314.pdf.

""Hybryd" Sözcüğünün Türkçe Karşılığı", Türkçe Bilgi, https://www.turkcebilgi.com/hybrid.

""Little Green Men": A Primer on Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine 2013-2014", **The United States Army Special Operations Command Fort Bragg**, North Carolina, http://www.jhuapl.edu/ourwork/nsa/papers/ARIS_LittleGreenMen.pdf.

"ACT Countering Hybrid Threats Task Force İdentifies Future Challenges", **NATO**, http://www.act.nato.int/act-countering-hybrid-threats-task-force-identifies-future-challenges.

"Der Tagesspiegel", 19.09.2012, http://forumnov.com/archive/index.php/t335828-5850.html.

"Fiscal Year 2016. Congressional Budget Request", **Broadcasting Board of Governors**, 2016, http://www.bbg.gov/wp-content/media/2015/03/FY2016Budget_CBJ_Final_WebVersion.pdf.

"Hibrid Savaş: Tarih ve Modernlik", **KGAÖ**, 01.07.2015, http://www.odkb-csto.org/news/detail.php?ELEMENT_ID=4930&SECTION_ID=91.

"Hybrid War- Does İt Even Exist?", **NATO Review**, 2015, http://www.nato.int/docu/Review/2015/Also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/EN/index.htm.

"In the Name of Democracy, Stability and Development", **The Chisinau Declaration of The GUUAM Heads of States**, 22 Nisan 2005, http://guam-organization.org/en/node/438.

"İntervyu Margaritı Simonyan", **İnformatsionnoye Agenstvo RNS**, 2013, https://rns.online/interviews/Glavnii-redaktor-RT-o-perspektivah-televideniya-2017-03-15/ .

"Kırım Kararını Verdi", **Haber Türk**, 17 Mart 2014, http://www.haberturk.com/dunya/haber/930256-kirim-kararini-verdi.

"Kontseptsiya Vneşney Politiki Rossiyskoy Federatsii", **Rusya Dışişleri Bakanlığı** 30 Haziran 2016, http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2542248.

"Measuring The State of Global Peace", **Global Pease Index**, 2013, http://www.visionofhumanity.org/pdf/gpi/2013_Global_Peace_Index_Report.

"MİA "Rossia Segodnya" Prezentovalo Novıy Multemediynıy Brend "Sputnik"", 10.11.2014, https://ria.ru/news_company/20141110/1032604556.html.

"Poroşenko Nazval Gibridnoy Voynoy Nedovolstvo Vısokimi Tarifami", http://svpressa.ru/society/news/158557/.

"Putin Vnes v Sovet Federatsii Obraşeniye o Vvode Voyskna Territoriyu Ukrainı", **Vesti Haber Ajansı**, 1 Mart 2014, http://www.vesti.ru/doc.html?id=1336022.

"Putin Nazval Raspad SSSR Tragediyey", **İnterfax Haber Ajansı**, http://www.interfax.ru/russia/475044.

"Putin: Evraziyskiy Ekonomiçeskiy Soyuz Otkrıt Dlya Sosednih Stran", Tass Haber Ajansı, 2014, http://tass.ru/politika/1667910.

"Rossiya v Tsıfrah", Kratkiy Statistiçeskiy Sbornik, **ROSSTAT**, 2016, s. 136- 137.

"RT Audience in Us Doubled in a Year", **Russia Today**, 23.12.2014, https://www.rt.com/about-us/press-releases/rt-audience-double-us/.

"Rusya, Kırım'da Pasaport Dağıtmaya Başladı", **Sabah Haber Ajansı**, 20 Mart 2014, http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/03/20/rusya-kirimda-pasaport-dagitmaya-basladi.

"Telekanalam Nastupayut na Reytingi", http://www.raso.ru/articles/trend/article42028.

"The Crisis in Ukraine: Root Causesand Scenarios Fort he Futue", Valdai Discussion Club, 2014, s. 26, http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/ukraine_eng.pdf.

"The Soft Power 30", **A Global Ranking of Soft Power**, 2016, http://softpower30.portland-communications.com/.

"V Seti Poyavilos Feykovoye Foto Detey Yakobı Ubitıhna Vostoke Ukrainı", **Stop Fake** 28 Mayıs 2014, http://www.stopfake.org/v-seti-poyavilis-fejkovye-foto-detej-yakoby-ubityh-na-vostoke-ukrainy/.

"V Minoborone Obyavili o Naçale Gibridnoy Voynı SŞA Protiv Rossii", **Novostnoye A genstvo Lenta**, 2015, http://lenta.ru/news/2015/04/24/hybrid.

"Wales Summit Declaration", **NATO**, 05 Eylül 2014, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm.

"Wales Summit Declaration", **NATO**, 05 Eylül 2014, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm.

ÖZET

İnsanlık tarihi boyunca savaş değişen bir olgu olarak süregelmiştir. Çıkar mücadelesinin bir aracı olarak nitelendirilen savaşlarda kullanılan ya da uygulanan strateji, taktik ve silahlar sürekli değişmiş ve gelişmiştir. Bu çalışmada yeni nesil çatışma biçimi olarak *hibrid savaş* anlayışı ve kavramı ele alınmıştır. Bu bağlamda savaş olgusunun tarihsel süreç içerisinde gelişim aşamaları mercek altına alınarak günümüzde giderek yaygın hale gelen "hibrid" formatına evriminin kısa arka planı sunulmaya çalışılmıştır. Bu anlamda konvansiyonel savaşlara kıyasla *hibrid savaşların* devletler için avantajları ve dezavantajları ortaya konularak *hibrid savaş* konseptinin özellikleri geniş bir şekilde tanımlanmıştır.

Buradan hareketle *hibrid savaş* konseptinin başat parametrelerinden biri olan ve mevcut çalışmanın ana konusunu oluşturan propaganda alanına yer verilerek Rusya Federasyonu tarafından kitle iletişim araçlarına yapılan yatırım ve verilen önem çerçevesinde bu ülkenin *hibrid savaş* yetkinliği incelenmiştir. Ukrayna krizi temel alınarak Rusya ve bazı Batılı ülkeler tarafından burada karşılıklı yoğun bir şekilde uygulanan *hibrid savaş* stratejisinin kitle iletişim araçları boyutu irdelenmiş ve Rusya'nın bu krizde bugüne kadarki askeri ve siyasi kazanımlara erişiminde bunun rolünün tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konvansiyonel Savaş, Hibrid Savaş, Rusya, Ukrayna Krizi, Propaganda, Kitle İletişim Araçları, NATO.

ABSTRACT

Throughout the human history, the war has continued to be a changing phenomena. Strategies, tactics and weapons used or applied in the wars, characterized as an instrument of the struggle for interest, have constantly changed and developed. In this study, *"hybrid warfare"* concept and understanding as a new generation conflict form is discussed. In regard to this, the stages of war development trough the history have been examined and this study tried to present the brief background of evolution of the "hybrid" format which has become increasingly widespread today. In this sense, the characteristics of the hybrid war concept are broadly defined by demonstrating the advantages and disadvantages of hybrid warfare compared to the conventional warfare for the States.

From here, the role of the propaganda, which is one of the dominant parameters of the hybrid war concept and which constitutes for the main topic of the present study is examined and the competence of Russian Federation in hybrid warfare by the the investment and importance given to the mass propaganda of this study is examined. Based on the Ukrainian crisis, the dimensions of the mass media of the hybrid war strategy, which was inensively applied mutually by Russia and some western countries were considered and the aim of this study was to determine it's role in Russian military and political achievements in the time of this crisis.

Keywords: Conventional War, Hybrid War, Russia, Ukraine Crisis, Propaganda, Mass Media, NATO.